

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie (navazující magisterské studium)

Studijní obor: Globální migrační a rozvojová studia

Bc. Jakub Blinka

**Podoby politiky neoosmanismu na příkladu tureckých komunit v Bosně a
Hercegovině a Kosovu**

Forms of Neo-Ottomanism Policy on the Example of Turkish Communities in Bosnia and
Herzegovina and Kosovo

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Libor Jelen Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 10. 12. 2021

.....

Bc. Jakub Blinka

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu panu RNDr. Liboru Jelenovi Ph.D. za odborné vedení práce a cenné rady, svému kamarádu Erenovi za jeho obětavou pomoc při vyhledávání informantů v Prizrenu a panu Mgr. Přemyslu Vinšovi za velice přínosné konzultace kosovských reálií. V neposlední řadě si zaslouží obrovský dík i moji arabští, kurdští a turečtí přátelé za pomoc s překlady obtížných pasáží turecky vedených rozhovorů a také samozřejmě moji rodinní příslušníci za podporu a jazykové korektury textu práce.

Abstrakt:

Tato diplomová práce se věnuje turecké menšině v Kosovu, a to především její roli v současných kosovsko-tureckých vztazích. V rámci práce je zkoumána percepce tureckého angažmá v Kosovu mezi příslušníky této komunity a jejich sounáležitost s kosovským státem. Téma bude navíc dáno do souvislostí s předešlým autorovým výzkumem turecké komunity v Bosně a Hercegovině. Práce je rozdělena do několika částí, v prvním oddíle je věnovaná pozornost teoretickému ukotvení na základě turecké zahraničněpolitické doktríny strategické hloubky, tzv. neoosmanismu a teoretických základech studia národa, nacionalismu a identit. Dále budou představeny historické a současné vztahy Turecka a Kosova, což bude doplněno i základními informacemi o kosovské menšině Turků. Stěžejní částí této práce je kapitola věnující se analýze dat z terénního šetření, které bylo provedeno ve dvou kosovských lokalitách (Mamuša a Prizen) v roce 2019. Výsledky této analýzy jsou porovnány se závěry výzkumu zrealizovaného v Bosně a Hercegovině v roce 2017, na jejichž základě je zhodnocena turecká strategie vůči těmto balkánským zemím.

Klíčová slova: neoosmanismus, Kosovo, turecká menšina, národní identita

Abstract:

This diploma project focuses on the Turkish minority in Kosovo, especially its role in current Kosovar-Turkish relations. The work examines the perception of Turkish engagement in Kosovo among members of this community and their affiliation with the state of Kosovo. In addition, the work will be related to the author's previous research of the Turkish community in Bosnia and Herzegovina. The work is divided into several parts, first it pays attention to the theoretical framework of the Turkish foreign policy of strategic depth, so-called Neo-Ottomanism and then to the theoretical basis of nation, nationalism and identity. Furthermore, the historical and current relations between Turkey and Kosovo will be presented and it will be supplemented by basic informations about the Turkish minority of Kosovo. The main part of this work is a chapter devoted to the analysis of data from a fieldwork, which was conducted in two Kosovar localities (Mamusha and Prizen) in 2019. The results of this analysis are compared with Bosnian conclusions from 2017, based on which the Turkish strategy towards these Balkan countries will be evaluated.

Key words: Neo-Ottomanism, Kosovo, Turkish Minority, National Identity

Obsah

1. Úvod.....	10
2. Přehled literatury	13
2.1 Hlavní zdroje	13
2.2 Internetové zdroje	14
2.3 Další zdroje.....	15
3. Teoretická část.....	17
3.1 Neoosmanismus.....	17
3.1.1 Cesta k neoosmanismu	17
3.1.2 Doktrína strategické hloubky	19
3.1.3 Principy neoosmanismu	20
3.1.4 Nástroje neoosmanismu	21
3.1.5 Turecké menšiny v politice neoosmanismu	22
3.1.6 Kritika neoosmanismu.....	23
3.2 Národ, nacionalismus a národní identity	25
4. Metodika výzkumu.....	29
4.1 Sběr dat	30
4.2 Nevýhody použitých metod a další slabiny výzkumu	34
4.3 Zpracování dat	35
5. Historický a politicko-geografický kontext.....	36
5.1 Historické vztahy Kosova a Turecka	36
5.1.1 Osmanské období (1455-1912)	36
5.1.2 Osmanské období pohledem albánské historiografie	38
5.1.3 Vzájemné vztahy po oddělení (1912-2008)	38
5.2 Současná politika a spolupráce Kosova a Turecka.....	39
5.2.1 Současná politická situace v Kosovu	40
5.2.2 Současná politická situace v Turecku	41
5.2.3 Současné vztahy Kosova a Turecka	43
5.2.4 Ekonomická spolupráce	45
5.2.5 Příklady soft power strategií	46
5.2.6 Vzdělávací aktivity Fethullaha Gülena	48
5.3 Turecká menšina v Kosovu	49

5.3.1	Historická situace	49
5.3.2	Současná situace.....	52
5.3.3	Problémy kosovských Turků.....	54
6.	Terénní šetření.....	55
6.1	Turecké působení v Kosovu	55
6.1.1	Ekonomická pomoc	55
6.1.2	Pomoc na základě soft power strategií	57
6.1.3	Okolnosti turecké pomoci	58
6.1.4	Vměšování Turecka do kosovské domácí politiky	61
6.2	Vztah k Turecku	64
6.2.1	Vnímání každodenního života v Turecku	65
6.2.2	Pohled na turecký režim	66
6.3	Identita kosovských Turků a mezietnické vztahy.....	73
6.3.1	Jazyková situace	73
6.3.2	Vztahy mezi kosovskými národy	76
6.3.3	Turci pohledem Albánců	79
6.3.4	Vnímání kosovské současnosti.....	80
6.3.5	Vnímání kosovské minulosti	82
6.3.6	Vnímání kosovské budoucnosti	85
6.3.7	Vzájemný pohled napříč komunitou	87
7.	Shrnutí situace v Bosně a Hercegovině	89
7.1	Turecký vliv v BaH a bosenskohercegovští Turci.....	89
8.	Diskuze	92
8.1	Turecký vliv v Kosovu a kosovští Turci	92
8.2	Komparace tureckého vlivu na komunity Turků v Kosovu a Bosně a Hercegovině	96
9.	Závěr.....	99
10.	Seznam literatury	101
	Přílohy	109

Seznam zkratek

AA	Anatolská agentura (Anadolu ajansı)
AKP	Strana spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkınma Partisi)
BaH	Bosna a Hercegovina
CHP	Republikánská lidová strana (Cumhuriyet Halk Partisi)
EC	Evropská komise (European Comission)
EULEX	EU mise k prosazování práva v Kosovu (The European Union Rule of Law Mission in Kosovo)
FETÖ	Teroristická organizace Fethullaha Gülena (Fethullahçı Terör Örgütü)
KDTP	Kosovská demokratická turecká strana (Kosova Demokratik Türk Partisi)
KFOR	Mírová mise NATO v Kosovu (Kosovo Force)
KIPRED	Kosovský institut pro výzkum politiky a rozvoj (Kosovar Institute for Policy Research and Development)
MFA	(Turecké) ministerstvo zahraničních věcí (Ministry of Foreign Affairs)
MÜSİAD	Asociace nezávislých tureckých průmyslníků a podnikatelů (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği)
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
PKK	Strana kurdských pracujících (Partiya Karkerên Kurdistan)
RTK	Rádio televize Kosova (Radio Televizioni i Kosovës)
SDA	Strana demokratické akce (Stranka demokratske akcije)
TİKA	Turecká rozvojová agentura (Türk İşbirliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı)
TİM	Sdružení tureckých exportérů (Türkiye İhracatçılar Meclisi)
TMV	Turecká nadace Maarif (Türkiye Maarif Vakfı)
TÜSİAD	Asociace průmyslníků a podnikatelů (Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği)
YEE	Yunus Emre Institut (Yunus Emre Enstitüsü)
YTB	Kancelář pro zahraniční Turky a příbuzné komunity (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı)
WITS	World Integrated Trade Solution

Seznam příloh

Příloha 1	Návštěva tureckého premiéra v Kosovu, Mamuša 2010
Příloha 2	Zdravotní záchranná služba, Mamuša
Příloha 3	Volební plakát, Mamuša
Příloha 4	Sjezd KDTP, Prizren
Příloha 5	„Bratři“ – Hashim Thaçi a R. T. Erdoğan
Příloha 6	Bakir Izetbegović a R. T. Erdoğan, Sarajevo 2017
Příloha 7	Facebookový status jednoho z mamušských informantů
Příloha 8	Mamušské zemědělské plantáže
Příloha 9	Trojazyčné nápisy v ulicích Prizrenu
Příloha 10	Katedra turkologie, Priština
Příloha 11	Přelomová kniha Ahmeta Davutoğlu – Strategická hloubka
Příloha 12	Panoráma Prizrenu a Tureckem zrekonstruovaná Sinan-pašova mešita
Příloha 13	Tureckem vybudovaná škola, Mamuša
Příloha 14	Odkazy na Turecko v kosovských ulicích, Prizren
Příloha 15	Tureckem zrekonstruovaná hrobka sultána Murada na Kosově Poli
Příloha 16	„Turečtina je po celém světě“, časopis Institutu Yunuse Emreho
Příloha 17	Uhelná elektrárna vlastněná tureckou společností, Obilić

1. Úvod

Kosovo je jedním z nejmladších států na světě. Důvodem vyhlášení kosovské nezávislosti byly především dlouhotrvající etnické nepokoje, které postupně přerostly až do válečného konfliktu (Pelikán 2016). Tyto problematické okolnosti vzniku země mají za následek, že ji do dnešní doby stále mnoho států neuznává a nepodporuje tak vzájemnou ekonomickou spolupráci, což do velké míry negativním způsobem ovlivňuje obyčejný život kosovských obyvatel. Jsou však i takové země, které se snaží podmínky v Kosovu zlepšovat. Kromě západních zemí či bohatých ropných monarchií je takovou zemí i Turecko, které se snaží v rámci své politiky neoosmanismu budovat přátelské a oboustranně výhodné vztahy. V tomto ohledu navazuje na dědictví Osmanské říše, k čemuž využívá společnou historii, náboženství a podobnou kulturu (Davutoğlu 2008). V kosovském případě je však ještě jedno vzájemné pojítko, a tím je vlastní turecká komunita.

Autochtonní menšina Turků je hlavním tématem této práce. V současné době žije především v jižních oblastech Kosova a tvoří zhruba 1 % kosovské populace, tedy cca 20 000 příslušníků. Existence turecké komunity se stala hlavní motivací autora pro zvolení tohoto tématu pro svůj diplomový projekt, jelikož se již i v minulosti v rámci své bakalářské práce zabýval podobným tématem v Bosně a Hercegovině (BaH). Na rozdíl od BaH lze však o kosovské komunitě Turků nalézt mnohem více literatury, přičemž se jedná převážně o publikace popisující jejich historický příběh a studie o stávajícím postavení Turků v kosovském státě, např. Gangloff (2004) či OBSE (2010). Nicméně otázce jejich současného vztahu k tureckému státu je věnovaná omezená pozornost. Z tohoto důvodu bylo podobně jako u předchozího tématu v BaH přikročeno k uskutečnění vlastního terénního šetření, které proběhlo v létě roku 2019. Dalšími okolnostmi, které vedly autora k rozhodnutí se do oblasti vydat, byla jeho turkologicko-balkanistická studijní minulost a skutečnost, že bylo možné výzkum provést s minimálními dopady na životní prostředí ve spojení s jízdou kolem, stanem a osobními kontakty přímo v regionu.

Téma je významné z odborného pohledu, ale i mimo něj. Turecká republika se stává klíčovým světovým hráčem s velmocensky definovanou politikou (Davutoğlu 2010), přičemž znalost tureckého pronikání do již zasažených regionů může být výhodná, jelikož bude možné předvídat budoucí chování země v ostatních oblastech jejího zájmu. Zásadní je též analýza vlivu na tureckou komunitu, která je kromě balkánských zemí výrazně přítomna i ve středo-

západní Evropě. Hlavním výzkumným cílem této práce je však **prozkoumání kosovské komunity Turků a identifikace tureckého vztahu k vlastní menšině**, z čehož vychází i samotná autorova definice výzkumných otázek práce:

1) Jak velkou roli hraje turecká menšina v Kosovu ve vzájemné politice obou států?

V této otázce se nabízí již zmiňovaná hypotéza, tedy, že turecká menšina je nástrojem tureckého státu na kosovském území. Usuzovat tak lze na mnoha příkladech z historie i současnosti, kdy národnostní menšiny spolupracují s domovským státem proti zájmům zemí, ve kterých žijí, např. Severní Kypr, Podněstří atd. (Ivanel 2016). Potvrzení či vyvrácení této hypotézy bude založeno na analýze veřejně dostupných informací o tureckém působení v zemi, která bude dána do souvislosti s teoretickými východisky této práce a výsledky terénního šetření mezi tamními příslušníky komunity. Problematika byla na místě zkoumána ve dvou hlavních okruzích otázek, a to pohledem kosovských Turků na působení „své“ země v Kosovu a jejich vztahem k bývalé vlasti, což bude konkrétně doloženo na jejich postojích vůči tureckým firmám, rozvojové pomoci, ekonomické spolupráci a názorem na celkovou situaci v Turecku.

2) Jak velkou roli hraje ekonomická spolupráce mezi oběma zeměmi z pohledu místních Turků?

Na příkladě BaH byla identifikována skutečnost, že ačkoliv političtí představitelé obou zemí vyzdvihují vzájemné hospodářské vztahy (což přebírají i zástupci komunity), reálná ekonomická situace o této čilé spolupráci nevypovídá (Blinka 2018). Objasnění této hypotézy bude založeno na analýze konkrétních ekonomických dat, výroků zainteresovaných politiků a výpovědích příslušníků komunity.

3) Do jaké míry a jakým způsobem zasahuje Turecko do kosovského vnitropolitického dění?

V BaH se Turecku prostřednictvím spřátelených politických stran podařilo úspěšně zakročit vůči vlastním nepřátelům režimu (Blinka 2018). Jedním z cílů této práce bude potvrdit či vyvrátit, zdali k takovýmto krokům dochází i v případě Kosova, což bude doplněno pohledem

místních Turků na danou problematiku. Odpověď bude zformulována na základě analýzy dostupných informací a postojů zástupců komunity.

4) Do jaké míry se turecká menšina identifikuje s tureckým státem, resp. Kosovem?

Z již zmíněné historické i současné skutečnosti je patrné, že vztah mezi státem a menšinou je určující pro budoucnost země. Při pohledu na rozmístění turecké menšiny v Kosovu lze usuzovat, že v turecky homogenní oblasti (obec Mamuša), která navíc disponuje velkým množstvím samosprávných pravomocí, budou mezi místními silnější tendence k autonomnímu fungování v rámci Kosova (OBSE 2010). Turecko navíc v rámci své geopolitické strategie vede promuslimskou a protureckou politiku, která tuto možnou segregaci menšiny může dále posilovat (TİKA 2016). Tyto faktory byly během terénního šetření zkoumány z několika směrů, a to konkrétně v těchto oblastech: turecká znalost majoritního jazyka, vztah ke svým albánským sousedům a jejich pohled na minulost, současnost a budoucnost kosovského státu.

5) Jaké jsou podobnosti a rozdíly všech zmíněných faktorů mezi BaH a Kosovem?

Vzájemná podobnost mezi Kosovem a BaH je velice důležitým aspektem, jelikož identifikace společných prvků může poskytnout prostor pro formulování obecné strategie tureckého přístupu ke svým tureckým komunitám, resp. balkánským partnerům. Odpověď na tuto komplexní otázku bude formulována na základě komparace výsledků z BaH a Kosova.

V této kapitole bylo představeno téma diplomové práce a klíčové výzkumné otázky, na které bude postupně hledána odpověď. Následující kapitola se bude věnovat popisu a kritériím výběru primární a sekundární literatury, na což bude navazovat třetí kapitola, kde budou představena hlavní teoretická východiska tématu práce, tedy neoosmanismus a teorie identit. Metodologická kapitola se zaměří na okolnosti samotného průběhu výzkumu a na nedostatky jednotlivých metod. V další kontextové sekci budou shrnuty hlavní události související s tématem práce, tj. historie a současnost vzájemných vztahů obou zemí, k čemuž budou doplněny ještě základní informace o turecké komunitě v Kosovu. Následující šestá kapitola bude plně věnována výsledkům terénního šetření a jejich analýze, která bude v sedmé kapitole doplněna o dřívější poznatky získané v BaH. Tyto dvě sekce budou v další části pod názvem

diskuze použity k zodpovězení výzkumných otázek. V závěrečné kapitole dojde ke zhodnocení výsledků výzkumu a posouzení přínosů celé práce.

2. Přehled literatury

2.1 Hlavní zdroje

Těžištěm této práce je publikace tureckého politologa a politika Ahmeta Davutoğlu s názvem *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu* (Strategická hloubka: mezinárodní postavení Turecka 2001). Kniha definuje nové zahraniční směřování turecké státu, které je někdy přezdíváno neoosmanismus. Vydání tohoto díla a především výhra strany, která je s tímto politikem spjatá, odstartovala všeobecný zájem o problematiku neoosmanismu. Nově vznikající díla od širokého spektra autorů reflektují a analyzují konkrétní tureckou politiku na základě této definované strategie. Davutoğlu sám se dále věnoval propagaci svých myšlenek i ve srozumitelnějších jazycích, což je případ studie *Turkey's Foreign Policy Vision* (2008) publikované v časopise *Insight Turkey*, která byla hojně využívána při vypracovávání této práce.

Mimo osobu samotného Davutoğlu byly použity i další články a studie domácích i zahraničních autorů. Na prvním místě by bylo vhodné zmínit významného britského orientalistu Alexandra Murinsona, jehož práce *Turkish Foreign Policy in the Twenty-First Century* (2012) a *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy* (2006) byly důležitými zdroji ve věci neoosmanismu. Kromě tohoto britského výzkumníka byly využívány zdroje věnující se především naplňování této politiky v jihovýchodní Evropě, což bylo učiněno na základě studií balkánských a tureckých autorů.

V tureckém případě je nutné zmínit tyto dva autory: politoložku Birgül Demirtaş z Tureckoněmecké univerzity v Istanbulu a její práci *Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future* (2013) a politologa Hakana Yavuze s prací *Secularism and Muslim Democracy in Turkey* (2009). U tureckých autorů bylo důležité se seznámit s jejich vědeckým zázemím, jelikož v Turecku existuje velké množství univerzit s nízkým mezinárodním renomé a pochybnou kvalitou vzdělávání. To ovšem rozhodně není příklad těchto dvou politologů, kteří působí a působili na kvalitních pracovištích se širokým mezinárodním angažmá.

Co se týče balkánských autorů, k vypracování podstatné části teoretického oddílu byly použity práce řeckého politologa Ioannise Grigoriadise: *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy* (2010), bulharského politologa Dimitara Becheva: *Turkey in the Balkans: Taking a Broader View* (2012) a srbské autorské dvojice Žarka Petroviće a Dušana Reljiće: *Turkish Interests and Involvement in the Western Balkans: A Score-Card* (2011). Všichni autoři absolvovali část své vědecké praxe kromě svých domácích univerzit i na renomovaných pracovištích v západní Evropě a krom toho publikují i v recenzovaných akademických časopisech.

Pro sepsání kapitoly zabývající se otázkou identit byly použity čtyři široce citované práce světově uznávaných politologů a sociálních antropologů, kteří do hloubky studovali problematiku vzniku a formování národů. Jedná se o tyto autory a jejich díla: Ernest Gellner – *Národy a nacionalismus* (1983), Miroslav Hroch – *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a utváření moderních evropských národů* (2009), Anthony Smith – *National Identity* (1991) a Benedict Anderson – *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (1991).

Jako poslední zdroj je též nutné zmínit předchozí práci autora tohoto diplomového projektu *Turecká komunita v Sarajevu po roce 1995* (Blinka 2018), která byla vypracovaná v rámci jeho studia na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a věnuje se problematice neoosmanizmu, resp. tureckého vlivu na tureckou komunitu v BaH.

2.2 Internetové zdroje

Mezi nejčastější média, na která bylo v práci odkazováno, patří *Al Jazeera*, *Svobodná Evropa* (RFE/RL), *Deutsche Welle*, *BBC*, *Guardian* a *Balkan Insight*. O zpravodajství těchto společností není nutné příliš pochybovat, jelikož se jedná o veřejnoprávní média či média s významným celosvětovým renomé, čímž se výrazně snižují pochybnosti o jejich případné tendenčnosti. Mimo tato média byly též používány akademické články z časopisů *Insight Turkey*, *Middle Eastern Studies*, *International Migration Review*, *Political Reflection* a *Peceptions: Journal of International Affairs*.

V práci je však odkazováno i na turecká média. K tomuto kroku bylo však přikročeno pouze v případě, že se popisované skutečnosti nedaly doložit důvěryhodnějším zpravodajstvím.

K informacím z těchto zdrojů je tedy přistupováno s největší opatrností, jelikož je všeobecně známo, že turecká média jsou velice často pod dohledem státu, resp. vládní strany a nelze tedy hovořit o nezávislém zpravodajství. Jedná se o tato média: *Türkiye Gazetesi*, *Daily Sabah*, *Cumhuriyet*, *Anadolu Agency (AA)* a *Dünya*. Podobným způsobem bylo přistupováno i k informacím z kosovsko-turecké zpravodajské agentury *KosovaHaber*, jelikož se nepodařilo odkrýt její vlastnickou strukturu.

Dalším internetovým zdrojem jsou stránky Kosovského statistického úřadu, Světové banky stejně jako webové stránky kosovsko-turecké strany KDTP, hnutí Fethullaha Gülena a tureckých institucí: ministerstva zahraničí, turecké ambasády v Prištině a ostatních organizací (TİKA, Diyanet, Yunus Emre Institut, Maarif).

2.3 Další zdroje

Příprava samotného terénního šetření byla převážně provedena na základě v českém prostředí hojně citované knihy Jan Hendla *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace* (2005) a studie sociálních geografů Jan Ženky a Jana Kofroně s názvem *Metodologie výzkumu v sociální geografii – případové studie* (2012). K následné práci se získanými daty byly dále použity publikace antropologa Russela Bernarda *Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches* (2017) a sociologa Davida Silvermana *Qualitative Research* (2020).

Pro uvedení do historické tematiky či pro doklad historických událostí byly použity klasické práce ze sekce Dějin států Nakladatelství Lidových novin. Jedná se o knihy *Dějiny jihoslovanských zemí* (2009) a *Dějiny Turecka* (2010) od kolektivu autorů pod vedením historika Miroslava Šestáka, resp. autorskou dvojici Klause Kreisera a Christopha Neumanna. Mimo to bylo čerpáno i z prací maďarského historika Lászla Gulyase *Ottoman Kosovo (1458 – 1913)* (2014) a politologa Bashkima Iseniho *National Identity, Islam and Politics in the Balkan* (2009), jejichž studie doplnily historický přehled. Tento přehled byl navíc dále konfrontován rozdílným pohledem albánské historiografie, k čemuž byla použita současná publikace tamní akademie věd: *Historia e Popullit Shqiptar* (Historie albánského lidu 2002).

K sepsání kontextuální kapitoly týkající se turecko-kosovských vztahů ve 20. století posloužily práce francouzské a srbské politoložky Sylvie Gangloff a Marije Mitrović *Turkish policy towards the conflict in Kosovo: the preeminence of national political interests* (2004) a

Turkish Foreign Policy towards the Balkans: The influence of traditional determinants on Davutoğlu's conception of Turkey - Balkan Relations (2014).

Otázka současných kosovsko-tureckých vztahů byla vypracována především na základě studie *Kosovo in Regional Context: Bilateral Political Relations* (2014), jejímž autorem je nevládní organizace jménem Kosovský institut pro politický výzkum a rozvoj (KIPRED), která byla autorovi doporučena kosovskými politology z Prištinské univerzity. Práva a svobody národnostních menšin v Kosovu byly dokládány články z kosovské ústavy (2008), přičemž konkrétní naplňování těchto svobod v případě turecké komunity bylo doloženo reporty renomované mezinárodní bezpečnostní organizace OBSE, která má v zemi rozsáhlou monitorovací misi. Jednalo se o tyto zprávy: *Izveštaj o proceni prava zajednica* (Zpráva o hodnocení práv komunity 2021), *Compendium of all Municipal Profiles* (2018) a *Profili zajednica na Kosovu* (Profily komunit v Kosovu 2010).

Opomenout též nelze jedinou práci, která se zabývá podobným tématem jako tento diplomový projekt. Jedná se o disertační práci *Turkey, domestic norms, and Outside Turks: Kosovar Turks' quandary with post-Kemalist norms* (2015) tureckého politologa Hüsreva Tabaka. Tato disertace byla posléze upravena a vydána knižně jako *The Kosovar Turks and Post-Kemalist Turkey: Foreign Policy, Socialization and Resistance* (2017). Tabak se podobně jako autor této diplomové práce vydal do Kosova osobně v rámci terénního šetření, na jehož základě poskytl zevrubný popis kosovsko-turecké menšiny a změny politiky tureckého státu vůči komunitám v diaspoře. Výzkum proběhl pod hlavičkou univerzity v Manchesteru, jejíž úroveň nelze nijak zpochybňovat. Navzdory této skutečnosti se však nabízí jiná pochybnost o objektivnosti tohoto výzkumu, a to proto, že autor v současné době sídlí na nepříliš dobře hodnocené univerzitě v Rize pojmenované po tureckém prezidentu Recep Tayyip Erdoğanovi (Edurank 2021). Tento fakt ovšem nemá na obsah jeho dřívější studie příliš velký vliv, jelikož se jedná o celkově velice kvalitní vědeckou publikaci, která v otázce kosovské menšiny poskytla určitou inspiraci i tomuto projektu. Zmiňovaná práce se ovšem tolik nezabývá aktuální politickou situací v obou zemích ani příliš neřeší vlivy neoosmanského konceptu na identitu zahraničních komunit. To jsou hlediska, která jsou klíčová pro tento diplomový projekt.

3. Teoretická část

Tato práce vychází ze dvou základních teoretických východisek. Prvním z nich je turecká geopolitická koncepce Strategické hloubky, neboli neoosmanismus. Druhý teoretický rámec je založen na teoretických základech studia národa, nacionalismu a identit. Tato východiska poslouží jako teoretický základ pro další kapitoly a bude vyvinuta snaha o jejich aplikaci na turecké komunity v Kosovu, resp. Bosně a Hercegovině.

3.1 Neoosmanismus

Politickou strategií současného Turecka je koncept, který je nazýván neoosmanismus. Turecko v této politice navazuje na velmocenské postavení Osmanské říše, která ovládala kromě Malé Asie i mnohé další oblasti v Evropě, Asii a Africe po dobu šesti set let. Nejde však o přímou politickou kontrolu jako v minulých dobách, nýbrž o posílení ekonomické spolupráce, aktivní zahraniční politiky a kulturní diplomacie. Za nejvýraznějšího ideologa tohoto konceptu bývá považován bývalý ministr zahraničí a premiér Ahmet Davutoğlu, který tuto strategii popisuje ve své politologické práci *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu* (Strategická hloubka: mezinárodní postavení Turecka 2001, příloha 11). Zde představuje nové politické směřování země a definuje nové oblasti zájmu Turecka, ve kterých se má země aktivněji angažovat. Tato geopolitická orientace byla však po dlouho dobu existence moderního Turecka odmítána a bylo jí dosaženo složitým vnitropolitickým vývojem.

3.1.1 Cesta k neoosmanismu

Na začátku je nutné zmínit, jak vznikl tento termín. Pojem je odvozen od ideologie osmanismu, který vznikl na konci 19. století v upadající Osmanské říši. Jeho záměrem bylo zachránit impérium vytvořením společné identity a poskytnout stejná práva a povinnosti všem národům na území říše. Na jeho aplikování však bylo pozdě, emancipační proces jednotlivých národů již naplno probíhal a nový koncept zaniknul ve válečném konfliktu stejně jako celý osmanský stát.

Nová turecká republika, která vznikla roku 1923, byla budována jako antiteze k Osmanské říši. Místo společné nadnárodní identity osmanismu byli všichni obyvatelé nazýváni Turky a

místo orientace říše ke kulturně blízkým zemím a národům v regionu se nová politická reprezentace soustředila převážně na budování vztahů s Evropou a USA.

Hlavní motivací ke zřeknutí se osmanského dědictví byla však snaha o modernizaci země. Vzorem pro tyto reformy byly západní demokracie, nikoliv nově vzniklé balkánské či blízkovýchodní státy. Za tímto směřováním země stál především zakladatel moderního Turecka, Mustafa Kemal Atatürk a jeho strana CHP střežící odkaz prvního prezidenta, tzv. kemalisté. Kromě těchto tří strategií byly pro kemalisty klíčové ještě další tři body, které dotváří šest principů kemalismu: státem kontrolované hospodářství, sekularizace a budování občanské společnosti.

Nástupci Mustafy Kemala na této orientaci příliš neměnili, a to z důvodu, že v Turecku nebyly do konce druhé světové války umožněny svobodné volby a otěže moci tak třímali ve svých rukou kemalisté. I po té však svobodně zvolená reprezentace musela postupovat v rámci kemalistických principů, jelikož odkaz prvního prezidenta byl úpěnlivě střežen tureckou armádou, která při každém pokusu o překročení těchto principů zasáhla.

Nutno podotknout, že kemalisté od začátku aplikovali tyto reformy shora a hodnoty jimi propagované přijalo pouze obyvatelstvo velkých měst. Vývoj poválečného Turecka tedy lze vnímat jako neustálé soupeření mezi levicově liberálním křídlem kemalistů s podporou armády a konzervativně islamistickým táborem jejich soupeřů (Neumann, Kreiser 2010).

Zlom však přišel ke konci 80. let, kdy se dostal k moci Turgut Özal. Ten přehodnotil mnoho do té doby aplikovaných politických strategií a především snížil moc armády. Jeho nové vize bezprostředně reagovaly na novou geopolitickou situaci ve světě, jelikož se s rozpadem bipolárního světa otevřely nové možnosti k uplatňování vlivu. Nejlepším nástrojem k pronikání do těchto nových oblastí bylo pro tureckou zahraniční politiku vzkříšení své historické úlohy prostřednictvím osmanské tradice, turkického původu a role islámu v turecké společnosti. Özalovy vize jdou tedy za hranice Osmanské říše, turkickým původem odkazuje k národům na Kavkaze a ve střední Asii a důrazem na islám zase na celý region Blízkého východu a severní Afriky. Za zmínku stojí především jeho představa, že Turecko bude rozhodujícím geopolitickým hráčem na rozlehlém území mezi Jaderským mořem a Velkou čínskou zdí (Grigoriadis 2013).

V krizových 90. letech nebylo dostatek politické vůle k většímu angažování Turecka v regionu, a tak k aplikování tohoto nového směru politiky dochází až s nástupem vlády strany AKP, *Adalet ve Kalkınma Partisi* (Strana spravedlnosti a rozvoje) v roce 2002, kdy se na klíčové pozice v zahraniční politice dostává již zmiňovaný Ahmet Davutoğlu.

3.1.2 Doktrína strategické hloubky

Tato Davutoğluova vize popsaná ve stejnojmenné knize (Davutoğlu 2001) v sobě nese hlavní ideologická stanoviska nové turecké politiky. Hlavním sdělením je, že Turecko by mělo přijmout své historické dědictví a začít rozvíjet vztahy i mimo EU a NATO. Se stejným zájmem by se mělo zasadit o budování vztahů s dalšími státy v jiných regionech, především však v kulturně blízkých. Turecko tak nemá být pouze regionální velmocí ani jakýmsi mostem mezi Západem a Východem, ale mělo by se snažit aspirovat k mocnostem s globálním významem (Grigoriadis 2010).

Davutoğlu zde definuje zahraniční politiku země na základě historického a geografického determinismu. Turecko má podle jeho teorie jedinečnou polohu na mapě světa, nachází se totiž mezi Evropou, Asií a Afrikou, což mu umožňuje kontrolovat významné obchodní cesty na moři, pevnině i ve vzduchu. Navíc, Turecko je směsicí různých identit, což mu na jednu stranu působí problémy v rozpolcení země, ale na stranu druhou mu poskytuje vhled do ostatních regionů, konkrétně Blízkého východu, Balkánu, Kavkazu, střední Asie, Kaspiku, Středomoří, Černomoří a Perského zálivu (Davutoğlu 2010).

V otázce historické zkušenosti považuje Davutoğlu Turecko za přímého dědice Osmanské říše. Vyzdvihuje její velkolepost a upozorňuje na postavení jejího vládce, tedy sultána a chalífy v jedné osobě. A právě fakt, že osmanský vládce byl i duchovním vůdcem celého islámského světa má Turecko podle Davutoğlua předurčovat k tomu, aby se muslimské země sjednotily pod vůdčí rolí Turecka i v současnosti (Murinson 2006).

Pro dosažení těchto aspirací musí Turecko změnit styl své zahraniční politiky, která nesmí jen reagovat na politiku jiných zemí, ale naopak musí být aktivní s vlastními vymezenými cíly založených na svém osmanském dědictví a geografické poloze. Tato politika má být v souladu s partnery v NATO, ale jen do té míry, dokud nebude ohrožovat vlastní postavení Turecka.

Závěrem je nutné říci, že Davutoğlu vidí zásadní rozdíly mezi západní civilizací a Tureckem, které považuje za součást islámského světa. Přijetí této skutečnosti a následná politická změna orientace může Turecku pomoci překonat vlastní rozpolcenost mezi islámem a sekularismem, nacionalismem a multikulturalismem, jelikož právě neoosmanismus se může stát třetí cestou, kompromisem mezi kemalismem a islámským chalífátem (Yavuz 2009).

3.1.3 Principy neoosmanismu

(1) Prvním principem je zdravá rovnováha mezi bezpečností a svobodou. Tento bod se týká primárně vnitropolitické situace Turecka. Davutoğlu tvrdí, že pokud chce země budovat nové vztahy ve světě, musí být stabilním státem, ve kterém se jeho občané budou cítit bezpečně, a zároveň nebudou omezována jejich občanská práva. Bez tohoto předpokladu domácí stability není možné budovat sebevědomou zahraniční politiku. Davutoğlu však zároveň varuje před přílišnou sekuritizací státu a omezováním svobod, což podle něj vede k autoritářským praktikám (Davutoğlu 2008).

(2) Dalším principem je politika nulových problémů se sousedy. Cílem této politiky je diplomatické řešení stávajících problémů a snaha nevytvářet nové. Předpokladem tohoto konceptu je, že stabilní a přátelské prostředí má pozitivní vliv na rozvoj a pokrok obou zainteresovaných stran. Klíčovým prvkem je důraz na vzájemné porozumění a spolupráci. Tento pozitivní model má pak být aplikován i na budování vztahů s ostatními zeměmi, které s Tureckem nesousedí (Davutoğlu 2008).

(3) Třetí princip deklaruje rozvoj vztahů se zeměmi, které nejsou přímými tureckými sousedy, avšak stále se nacházejí v okolních regionech. Turecko tak může i zde budovat kontakty na základě podobné identity a společných hodnot (Davutoğlu 2008).

(4) Předposledním principem je mnohohrstevná zahraniční politika, čímž se myslí rozvoj diplomatických styků s širokou plejádou států. Opouští se tedy dřívější bezvýhradná orientace na USA a EU, která byla motivována bezpečnostními zárukami. Nově tak dochází k budování kontaktů na globálnějším teritoriu, přičemž motivací Turecka není pouze rozvoj politických vztahů, nýbrž i vztahů ekonomických a kulturních. Euroatlantická partnerství stejně jako úsilí o vstup do Evropské unie zůstávají zahraničním cílem Turecka, pouze se k nim přidávají další srovnatelně důležité vztahy se zeměmi v bezprostředním okolí, ale i se zeměmi vzdálenějšími (Davutoğlu 2008).

(5) Posledním principem je tzv. rytmická diplomacie, kterou se rozumí proaktivní zahraniční politika se záměrem posílení mezinárodní pozice země. Snahou Turecka je tak navazovat nové zahraniční styky s jednotlivými státy či mezinárodními organizacemi, předcházet budoucím potenciálním krizím a podílet se na řešení stávajících krizí z pozice mediátora (Davutoğlu 2008).

3.1.4 Nástroje neoosmanismu

Jak již bylo naznačeno, způsoby, kterými chce Turecko dosáhnout silnější pozice ve světě, nejsou pouze čistě geopolitického rázu. Podobný prostor je v tomto úsilí dáván též výraznější podpoře ekonomické spolupráce a rozvoji vztahů na základě strategie *soft power*.

Pro vysvětlení konceptu *soft power* je běžně používána definice Josepha Neye, který tvrdí, že tato strategie využívá k získání druhého přitažlivost své vlastní kultury a hodnot. Postupně tak u partnerské strany dochází ke ztotožňování se s těmito hodnotami, což může vést až k jejich úplnému přijetí (Ney 2004). Tureckým nástrojem v tomto směru je především výuka turečtiny, zakládání škol, poskytování stipendií, rekonstrukce osmanských památek a jiné vzdělávací a rozvojové aktivity. Pro aplikaci těchto cílů jsou využívány následující instituce: rozvojová agentura TİKA, vzdělávací síť škol Maarif, náboženská organizace Diyanet a kulturní centra Yunuse Emreho. Vlivným nástrojem na Balkáně, Blízkém východě, ale třeba i v Latinské Americe je též turecká produkce seriálů, která dále přispívá k pozitivnímu obrazu Turecka ve světě (Bechev 2012). Konkrétní podoby turecké *soft power* vůči Kosovu budou představeny více v páté kapitole.

Opačnou taktikou v mezinárodních vztazích je strategie tzv. *hard power*, která používá pro přesvědčení druhé strany ekonomické sankce či sílu své armády (Ney 2004). Tímto příkladem může být Osmanská říše do 17. století, jejíž tehdejší velmocenské postavení záviselo primárně na vojenské převaze. Dnešní Turecko však definuje svou politiku jiným způsobem, o dosažení svých velmocenských cílů usiluje výhradně za použití měkké síly, a to propagací své kultury, poukazováním na vzájemné společné hodnoty a přátelskou zahraniční politikou. Praktické uplatňování těchto principů turecké politiky je však na základě událostí v Sýrii či Libyi mnohdy předmětem pochybností (Çevik 2018).

Mimo nástroje *soft power* je kladen důraz na ekonomickou spolupráci s partnerskými zeměmi. Turecko by mělo usilovat o prohloubení stávajících ekonomických vztahů a aktivně politicky podporovat vytváření nových. Tato skutečnost povede ke vzájemnému poznání a důvěře mezi partnery na ekonomické, politické i mezilidské rovině (Bechev 2012). Pro tyto účely slouží Turecku primárně podnikatelské organizace, které usnadňují tureckým firmám vstup na zahraniční trh. Jedná se např. o Sdružení tureckých exportérů (TİM), Asociaci nezávislých tureckých průmyslníků a podnikatelů (MÜSİAD) či Asociaci průmyslníků a podnikatelů (TÜSİAD) (Hosgör 2011).

3.1.5 Turecké menšiny v politice neoosmanismu

Vedle výše popsaných strategií se Turecku nabízí ještě jedna možnost k uplatňování svého vlivu. Tím prostředkem je naklonění si svých etnických menšin, diaspor či jiných bratrských národů. V turečtině jsou tyto v zahraničí žijící osoby nazývány *akraba topluluklar*, tedy příbuzenské komunity. Tito příslušníci jsou pro Turecko důležití z několika důvodů, mají stejnou národní identitu či kulturní příslušnost, což otevírá prostor k následné spolupráci. Často bývají využívány jako spojnice mezi domovským státem a státem ve kterém žijí. Dalšími rysy vztahu mezi oběma aktéry jsou i případy, kdy se domovská země snaží využívat svých menšin v zahraničí pro ovlivňování politik hostitelských zemí. K této aktivitě však není vždy potřeba zahraničních pobídek, jelikož zástupci komunity mohou podnikat různé kroky vůči své hostitelské zemi i z vlastního přesvědčení (Öktem 2014).

Způsobů, jak si naklonit své spřízněné komunity, je několik. Mezi nejčastější patří zájem o jejich bezpečí a občanská práva, což lze vypožorovat v projevech tureckých představitelů směrem ke Kypru, Mosulu, Krymu, ale třeba i k Německu. Angažmá Turecka má po té zásadní dopady na jejich politické smýšlení, ekonomické prostředí a vztah k hostitelskému státu.

Jak již bylo řečeno, zájem o zahraniční Turky a jiné příbuzné komunity byl do nástupu AKP velice omezený, což je pochopitelné kvůli povaze režimu kemalismu, který byl do té doby státní ideologií. S vládním angažmá AKP se ale vše změnilo. Byla zřízena Kancelář pro zahraniční Turky a příbuzné komunity (YTB), jejíž hlavním úkolem je koordinace aktivit pro Turky v zahraničí a poskytování stipendií do Turecka. Ve skutečnosti je však podezírána z účelového informování o dění v Evropě (diskriminace muslimů, Turků) a budování ideálů osmanské tradice (Adamson 2018).

Vedle těchto institucionálních změn se však změnil i slovník tureckých politiků, např. projev Erdoğanova při návštěvě Kardžali v Bulharsku v roce 2018: "Z tohoto nádherného místa chci osobně poblahopřát svým bratrům v Bosně a Hercegovině, Kosovu, Albánii, Makedonii, Srbsku, Západní Thrákii, na Krymu, v Bulharsku a Rumunsku... Polovina našich srdcí je v Istanbulu, Diyarbakiru, Trabzonu, Antalyi, Izmiru a druhá polovina je v Aleppu, Kirkúku, Jeruzalému, Sandžaku a Buchaře." (Hatay, Tziarras 2019, s. 5). Na tomto prohlášení lze vidět, že se nejedná pouze o samotné zahraniční Turkey či turkické národy, ale že těmito spřízněnými komunitami se myslí i bývalé osmanské provincie a muslimové obecně, což vede k určitým obavám na zmiňovaných místech.

3.1.6 Kritika neoosmanismu

Jako první je třeba podotknout, že termín neoosmanismus je terčem kritiky i ze samotného Turecka. Davutoğlu sám a turecká diplomacie tento termín nepoužívají. Ve všech oficiálních dokumentech je forma zahraniční politiky země pojmenována jako „Strategická hloubka“ nebo jako „Politika nulových problémů“. Je to proto, že pojem neoosmanismus je podle Davutoğlua velice zjednodušující, jelikož se dá interpretovat mnoha různými způsoby a Turecko tak u sousedních zemí může vzbuzovat obavy z expanzionistické politiky. Nicméně mimo Turecko je dnes pojem neoosmanismus běžně používaným, stejně jako kritika a pochybnosti, které takto velmocensky definovaná politika probouzí (Raxhimi 2011).

Na Balkáně, ale i mimo něj existuje několik směrů kritik, které se na Turecko, vzhledem ke svému proklamovanému angažmá, snaží. Na prvním místě stojí představa „Turka“ jako odvěkého nepřitele a interpretace osmanské historie jako několik staletí útlu, islamizace a celkového úpadku. Takovýto obraz v myslích lidí logicky znesnadňuje zapojení Turecka do konkrétních společností. Nic na tom nemění ani fakt, který bude zmíněn v následující kontextové kapitole, že realita osmanské správy byla poněkud odlišná, což lokální historiografie pod vlivem obrozeneckého výkladu dějin pochopitelně nepřipouští (Anamali 2002).

Klíčovou postavou skeptiků v otázce neoosmanismu je srbský orientalista a diplomat Darko Tanašković, který své obavy z postraní úmyslu Turecka popsal v knize *Neoosmanizam, Povratak Turske na Balkan* (Neoosmanismus, Návrat Turecka na Balkán 2010). V tomto díle se vrací k historickému působení Turecka na Balkáně a upozorňuje, že muslimské národy

Bosňáků a Albánců vnímají tuto etapu na základě výsadnějšího postavení v osmanské správě pozitivně, čímž se podstatně liší od křesťanů. Z těchto historických důvodů pak předpokládá, že větší ochota ke spolupráci s Tureckem bude právě od těchto národů. Tanašković tak vidí jednotný pás tureckých podporovatelů od západní Bosny až po východní Thrákii. Turecko těmto národům na oplátku bude věnovat mnohem větší přízeň a prosazovat jejich zájmy, což jako Srb rozhodně odmítá. Důvodem tohoto postoje je především Bosna a Hercegovina s Kosovem, ve kterých se obává o potlačování práv a suverenity tamějších srbských menšin a celkového jednání proti srbským zájmům (Tanašković 2010).

Tyto Tanaškovićovy teze jsou posléze přebírány různými nacionalistickými politiky v regionu (Somun 2011). Nutno však podotknout, že minimálně dva Tanaškovićovy předpoklady nejsou založeny na skutečnosti. Prvním je mylný pohled na albánskou historiografii, jelikož její líčení turecké vlády není nijak pozitivní. Názorným příkladem je osoba Skanderbega, nejvýznamnějšího albánského hrdiny, který roky odolával osmanským vojskům. Na druhém místě je potřeba porovnat ekonomickou spolupráci mezi „Turecku přátelskými státy“ a jeho soupeři. Na prvních místech vidíme Rumunsko, Bulharsko, Řecko a Srbsko, přičemž Albánie, Kosovo či Bosnu a Hercegovina jsou v daleko za nimi (WITS 2019).

Na druhou stranu jsou i případy, které jeho teze potvrzují, a to zejména prohlášení a činy turecké diplomacie, které objektivně podporují více muslimské národy. Je faktem, že turečtí politici se mnohem častěji vyjadřují ve prospěch svých souvěrců a turecká rozvojová agentura TİKA se taktéž angažuje násobně více v islámských oblastech (Petrović, Rejlić 2011). Stejně tak je i doložitelný fakt o vnitropolitických intervencích ze strany Turecka, a to např. v otázce pronásledování sympatizantů hnutí Fethullaha Gülena.

Další námitkou vůči neoosmanismu je poukazování na stav turecké ekonomiky. Země se od roku 2018 nachází v permanentní ekonomické krizi, přičemž na konci roku 2021 činila inflace neuveritelných 21 % (Toksabay, Erkoyun 2021). Tato skutečnost ještě dále posiluje dřívější pochybnosti nad silou tureckého hospodářství a ambicemi země stát se ekonomickým hybatelem v balkánském regionu (Rüma 2010).

Těžko říci, jestli jsou všechny tyto obavy oprávněné, když oficiální turecká politika je definovaná mnohem smířlivěji. Nicméně další ukázkou projevu, který dává těmto pochybnostem alespoň částečně za pravdu je např. Davutoğluovo prohlášení na sjezdu AKP

v Burse, které vyvolalo velký rozruch: „Znovu spojíme Sarajevo s Damaškem a Erzurum s Batumi.“ (Daily Sabah 2013). Nutno však podotknout, že tomuto prohlášení předcházela následující výrok: „Aniž bychom s kýmkoli vedli válku, aniž bychom vyhlásili někoho jako nepřítele a nerespektovali něčí hranice.“ (Daily Sabah 2013).

Tato tvrzení též vypovídají o další Tureckem propagované skutečnosti. Výroky o spojení podobně hodnotově ukotvených zemí na dobrovolné bázi ku prospěchu všech jsou velice častými argumenty současné Evropské unie. Na základě předešlého Davutoğluova postoje je tedy pravděpodobné, že i politika neoosmanismu cílí tímto směrem. Strategií země je tedy, podobně jako to činí EU, spojit Turecku historicky a kulturně blízké státy do jednoho ekonomického prostoru. Podstatný rozdíl je však v tom, že Turecko by v tomto uskupení mělo hrát roli země s vůdčí pozicí. Na myšlenku jednotného ekonomického prostoru je navázána i otázka společně přijaté identity, která ovšem nemusí být v opozici s dosavadním přesvědčením obyvatel zainteresovaných států (Yavuz 2016). Stejně jako se lze v EU považovat za příslušníka konkrétního národa i Evropana, tak se to samé může stát v neoosmanském prostoru, jelikož termín národní identita zahrnuje širší spektrum kategorií (viz dále, Smith 1991).

3.2 Národ, nacionalismus a národní identity

Jako zdroje teoretických východisek v této otázce byly vybrány knihy *Národy a nacionalismus* (1983) od sociálního antropologa a sociologa Ernesta Gellnera a *Národy nejsou dílem náhody* (2009) od historika Miroslava Hrocha. Důvodem tohoto výběru bylo jejich sociologické pojetí této problematiky, s čímž také souvisí Gellnerův známý citát „Je to nacionalismus, který plodí národy, a nikoli obráceně“ (Gellner 1983, s. 67). Tento výrok poměrně přesně popisuje nastíněné hypotézy ohledně tureckého působení a situace tureckých menšin na Balkáně. V případě této práce by se dalo Gellnerovo tvrzení též dobře aplikovat, jelikož Turecko usiluje o to, aby tím, co v Kosovu a BaH plodí společnou identitu, byl právě neoosmanismus. Na prvním místě je však potřeba vymezit pojmy: národ, nacionalismus, národní identitu.

Termín národ je součástí lidských dějin již po staletí, avšak význam tohoto pojmu byl dříve velice rozdílný. V minulosti byl národ často synonymem ke slovu stát či byl vykládán geneticky, tj. na základě lidských ras (Hroch 2009). Dnes však je jeho význam chápán odlišně

a ani jeho definice není jednoznačná. Gellner definuje národ dvojím způsobem. První definici nazývá kulturní: „Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když sdílejí stejnou kulturu, přičemž kultura znamená soubor myšlenek a znaků a představ a způsobů chování a dorozumívání.“ (Gellner 1993, s. 18). Druhá definice je voluntaristická: „Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když uznají jeden druhého za náležejícího ke stejnému národu. Z toho plyne, že člověk dělá národy. Národy jsou plody lidských přesvědčení, loajality a solidarity.“ (Gellner 1993, s. 18).

Naopak nacionalismus je politický koncept, který na rozdíl od národa postrádá historické či kulturní pozadí svého původu. Jedná se tedy o mnohem mladší pojem, jenž vzniká s příchodem změn, které způsobil příchod moderní éry. Nacionalismus podle Gellnera využívá společných znaků národa ke svým radikálním požadavkům, tj. je to: „politický princip, který z kulturní podobnosti činí fundamentální sociální pouto“ (Gellner 1993, s. 17). Tímto požadavkem je především nacionalistický předpoklad, aby každý národ měl jeden stát (Gellner 1993).

Gellner ani Hroch nesouhlasí s primordiálním názorem, který tvrdí, že národy jsou tu od nepaměti a čekají až na své probuzení (Hroch 2009). Gellner nevnímá národ jako něco samozřejmého a nutného, nýbrž jako konstrukt, který vznikl na základě modernizace společnosti a především však za působení nacionalismu (Gellner 1993). Tímto postojem se liší od jiných autorů, kteří se domnívají, že modernizace stvořila nejdříve společnou sounáležitost lidí se stejnými hodnotami a nacionalismus vznikl až po té (Hroch 2009). Oba dva názory jsou pochopitelné a nemusí se úplně vylučovat, jelikož v různých prostředích mohl být důvod vzniku národa odlišný. Dále je potřebné říci, že fáze národního uvědomění není záležitostí jednoho okamžiku, ale dochází k němu v různou dobu v závislosti na působení vnějších faktorů.

Posledním termínem je národní identita. Autorem, jenž je spjatý s tímto výrazem, je britský sociolog Anthony Smith. Ten se domnívá, že národ vzniká již na základě předchozí existence etnika, které se spojí s dalšími podobnými etniky a spolu tak postupem času vytvoří národ. Tato dřívější etnická identita závisela na loajalitě k rodině, regionu, náboženství, dalším členům etnika atd. a právě z tohoto důvodu se domnívá, že i pojem národní identita je kategorií multidimenzionální. Je to tedy soubor kolektivních identit, které existují paralelně vedle sebe, tj. regionální, etnické, náboženské, třídní, liberální apod. Tímto se odlišuje podle

Smithe pojem národní identity od nacionalismu, jelikož ten je z definice otázkou pouze jedné kategorie (Smith 1991).

Smith dále rozlišuje tři sociální kategorie každého jedince, které mají vliv na jejich kolektivní vědomí. Těmito kategoriemi jsou pohlaví osoby, prostor, na kterém člověk žije a jeho sociální status. Právě tento poslední typ je nejdůležitější pro utváření kolektivního vědomí, jelikož mezi různými sociálními třídami vzniká napětí, na jehož základě vzniká potřeba třídy o odlišení. Snahou ovšem je tyto rozpory zmírňovat, což je činěno právě za použití společných forem národní identity, tj. jazyka, náboženství, etnika, hodnot, tradic atd. Tento aspekt činí podle Smithe národní identitu v současné době nejdůležitějším tmelícím prvkem ve společnosti, jelikož tradiční tmelící prvky jako je náboženství, sousedství či rodina ztratily s příchodem modernity na svém významu.

Posledním autorem, jehož koncept bude představen je americký politolog Benedict Anderson. Ten se ve své práci *Imagined Communities* (1991) zabývá příčinami vzniku nacionalismu a jeho růstu v globalizovaném světě. Anderson vidí jazyk jako klíčový nástroj nacionalismu, jelikož je to právě společná řeč, která umožní lidem pochopit a přijímat národně koncipované cíle. Tato skutečnost je autorem následně dokládána na historickém příkladu Bible, jejíž překlad do národních jazyků uspořádal vznik národů v západní Evropě.

Anderson se podobně jako předchozí autoři domnívá, že národ je moderním konstruktem, který vznikl především pro politické účely. Na rozdíl od nich jej však chápe jako konstrukt imaginární, který existuje pouze v představách lidí. Tito lidé se většinou neznají a kromě této vize spolu mají pouze minimum společného. Přesto však je tato vize naprosto zásadní, jelikož je podle Andersona nejuniverzálnější hodnotou současné doby, která dala lidem smysl existence po té, co tento účel začala ztrácet náboženská víra. Autor spatřuje podstatu národa právě na sounáležitosti či bratrství těchto příslušníků stejného národa, přičemž tato národní sounáležitost dává lidem mnohem větší smysl než ostatní ideologie, což je dokládáno častým válčením a umíráním ve jménu národa po celé 20. století. Kromě toho není otázkou národa a nacionalismu podle Andersona uzavřenou kategorií, jelikož je stále otevřena pro přijímání nových členů, samozřejmě za předpokladu, že přijmou jím deklarované hodnoty (Anderson 1991).

Anderson též rozděluje nacionalismus na dva typy, přičemž lidový nacionalismus čerpá inspiraci v národních literaturách, mýtech a folklóru každé jazykové skupiny. Oproti tomu tzv. oficiální nacionalismus je alibisticky laděná forma této ideologie, která má legitimizovat vládu určitého státu a zachránit jej před prvním typem samovolně se rozvíjejícím ve společnosti. Tato teorie se dá dobře aplikovat i v dnešním světě. Společná řeč je stále jedním z nejdůležitějších rysů národní identity a za předpokladu, že jedinec neovládá žádný další jazyk, žije v prostoru, kde jsou veškeré mediální informace tendenční, tak je velice dobře možné na základě univerzálnosti národní identity manipulovat s cílovou skupinou. Anderson tedy rozhodně nespatřuje koncepty národa a nacionalismu v současné ani budoucí době za vyčerpané (Anderson 1991).

Závěrem lze tedy říci, že národního cítění je konstrukt, jehož probuzení přichází v různé okamžiky a na základě různých impulzů. Toto probuzení však nemusí být v rozporu s předešlým uvědoměním jedince, jelikož z definice národní identity je patrné, že různé kategorie společenské identifikace se mohou navzájem doplňovat. Impulzy, na základě kterých k této nové identifikaci dochází, mohou být odlišné v závislosti na místě a času. V současném globalizovaném světě je tedy prostřednictvím moderních technologií mnohem snazší do těchto národních procesů zasahovat, což jsou evidentně i ambice tureckého geopolitického konceptu neoosmanismu v kulturně blízkých regionech.

4. Metodika výzkumu

Tato práce je jednopřípadovou studií, což je podle definice Johna Gerringa (2004, s. 341) „intenzivní studium jedné jednotky pro účely porozumění širší třídě podobných jednotek.“ Každý případ je založen na jednom či více pozorování s několika různými proměnnými. K výběru tohoto typu práce bylo přikročeno z důvodu nedostatku relevantních zdrojů ke zkoumané tématice. Dalším důvodem bylo přesvědčení autora, že vlastní návštěvou se mu povede proniknout mnohem více do jádra problémů, porozumět místním souvislostem a porovnat realitu s nastíněnými teoriemi a hypotézami.

Při realizaci terénního výzkumu byly využity metody kvalitativního výzkumu. Tyto metody byly shledány jako vhodnější, jelikož pro kvantitativní metody by zřejmě nebylo možné shromáždit dostatečný počet respondentů. Především však bylo autorovým záměrem poznat hlubší podstatu a příčiny zkoumaných problémů, což umožňují především kvalitativní metody. Při aplikaci této formy je navíc možná okamžitá komparace a případné upravování cílů, otázek a strategií výzkumu (Silverman 2020). Kvůli volbě této formy bylo s velkou opatrností přistupováno k zobecňování jednotlivých aspektů, nicméně i to je v určité míře možné v závislosti na metodě sběru dat a aplikovanou teorii (Žeňka 2012). Záměrem však není představení komunity jako celku, ale spíše poskytnutí sondy do vnímání jednotlivých problémů informanty.

Pro vedení rozhovoru byla využívána forma polostrukturovaného dotazníku s dvaceti načrtnutými otázkami, které sloužily jako osnova k vedení výzkumného rozhovoru a operativně byly oběma stranami rozvíjeny. Při samotném rozhovoru tedy bylo dostatek prostoru k reagování na nově zjištěné skutečnosti. Tato forma byla zvolena jako kompromis mezi strukturovaným a nestrukturovaným dotazníkem, jelikož strukturovaným dotazníkem by nebylo možné proniknout do jádra problému a nestrukturovaným by mohla být ztracena vodící linie rozhovoru (Hendl 2005).

Samotnému rozhovoru předcházela neformální pohovor, jehož cílem byla snaha o vybudování důvěry s komunikačním partnerem. V této části autor nejčastěji udával své balkanisticko-turkologické vzdělání a ujištění, že se jedná pouze o studijní záležitost, což bylo občas nutné dokázat i materiálem s razítkem školy. V několika málo případech se však přeci jenom

výzkumník nedokázal dostatečně prokázat a byl podezírán ze špionáže pro nejružnější organizace. Nejvíce však pomáhala zmínka nějakého jim známého člověka, což se ukázalo jako nejlepší strategie v budování důvěry. Na konci rozhovoru následovalo poděkování, žádost o další doporučení, případně předání kontaktu pro dodatečné upřesnění probíraných otázek. Mnohdy se stávalo, že v této neformální části padaly klíčové informace, ke kterým se v předchozí části nebylo dopracováno a byly proto zpětně zaznamenány.

Pro potřeby zápisu byla většina rozhovorů nahrávána ve formě audio-záznamů, někteří informanti však s tímto nesouhlasili a z toho důvodu jsou k dispozici pouze autorovy ručně psané poznámky. Některé rozhovory byly pro lepší práci a orientaci s daty přepsány do písemné podoby, u dalších však tato možnost není a pracuje se tedy pouze s jejich výpisky. Každý z rozhovorů trval různou dobu, průměr se však pohyboval okolo čtyřiceti minut.

Kromě metody interview byla využívána i metoda nezúčastněného pozorování. Jedná se o formu sběru dat, která je nedílně spjata s rozhovorem. Při používání této metody je ověřováno, jestli jsou zjištěná data či aplikované teorie v souladu s reálnou situací na místě a chováním informantů v konfrontacích se zkoumanými tématy (Bernard 2006).

Nezúčastněné pozorování bylo aplikováno po celou dobu šetření a pobytu v Kosovu. Předmětem zájmu byly objekty zrekonstruované či financované tureckými subjekty, z výzkumných důvodů byly též navštěvovány turecké restaurace a kavárny. Dále byla sledována přítomnost tureckých vlajek a nápisů v ulicích kosovských měst, plakátů s odkazem na tureckou kulturu, nabídek zájezdů do Turecka i věci týkajících se samotných informantů, např. co sdílí na sociálních sítích, jak reagují na určité otázky atd. (příloha 7, 14). Za účelem verifikace této metody byly zjištěné výsledky těchto pozorování diskutovány se samotnými informanty či dalšími účastníky šetření.

4.1 Sběr dat

Místa pro sběr dat byla vybrána na základě výsledků sčítání lidu v republice Kosovo (Kosovo Agency of Statistics 2011). Podle tohoto klíče byly identifikovány dvě obce s nejvyšší relativní a absolutní četností příslušníků hlásících se k turecké národnosti. Jednalo se o obci Mamuša s 93% tureckou koncentrací a město Prizren, kde se za Turky považuje bezmála 10 000 lidí. Hlavní město Priština nebylo výzkumnou lokalitou, jelikož sloužilo pouze jako

kontaktní místo pro konzultaci problematiky s odborníky z Prištinské univerzity. Při této návštěvě a při rozhovorech s kantory byli však objeveni další příslušníci menšiny, kteří ovšem zejména z důvodu nízkého počtu nebyli zahrnuti mezi informanty a jejich výpovědi byly použity pouze pro doplnění kontextu.

Samotné vyhledávání informantů probíhalo několika způsoby, nejvíce však byla využívána metoda sněhové koule, čili strategie, při které výzkumník spoléhá na informanty a na jejich další doporučování ostatních představitelů komunity. Výběr tedy není z definice autorem příliš ovlivnitelný a pokračuje až do momentu, kdy se informace začínají opakovat, tedy do tzv. teoretické nasycenosti (Hendl 2005). Tato metoda byla zvolena z pragmatického důvodu, jelikož se při podobném autorově šetření v BaH osvědčila jako nejúčinnější. Turecké instituce výzkumníkům neodpovídají nebo je rovnou odmítají a argumentují, že pro poskytování rozhovorů jsou nutná povolení z vyšších míst. Takovéto stanovisko zaujala turecká ambasáda i místní pobočka turecké kulturní instituce Institut Yunuse Emreho. Naopak jiná instituce, místní kosovsko-turecká politická strana KDTP, poskytla alespoň částečné odpovědi na pokládané otázky.

Prvotní kontakty se zástupci komunit v obou lokalitách byly zahájeny různým způsobem. V Mamuši se jednalo o autorovy známosti z jeho předchozí návštěvy, v Prizrenu byl kontakt navázán prostřednictvím cestovatelské aplikace Couchsurfing. V případě Prištiny se jednalo o emailovou komunikaci, která byla doplněna dohledáváním vyučujících přímo na univerzitě.

V Prizrenu fungovala metoda sněhové koule poměrně dobře, snahou bylo najít informanty z různých sociálních skupin: lidí různého věku, s rozdílnou výší vzdělání a osoby, které se v kosovské společnosti dokázali prosadit i ty, kterým se toto nepovedlo. Tato kritéria byla zvolena na základě předpokladu, že pestřejší vzorek informantů může poskytnout i pestřejší vzorek informací. V Mamuši se metoda *snowball* osvědčila jen částečně, jelikož místní vesničané příliš nechápali podstatu celého šetření. V této lokalitě se spíše ukázalo vhodnějším náhodné setkávání s potenciálními informanty v místní restauraci, která byla orientována v centru obce vedle mešity, radnice a nemocnice, což vedlo k zajímavým setkáním s činiteli těchto institucí. Dalším napomáhajícím faktorem k navazování kontaktů bylo výzkumníkovo jízdní kolo, které ve formě dálkového dopravního prostředku vyvolává mezi lidmi značnou pozornost.

Ve výzkumu jsou používány dva termíny: informant a další účastník výzkumu. Pojmem informant se myslí člověk žijící v Kosovu, který sám sebe deklaruje jako Turka. Dalším účastníkem výzkumu může být takřka kdokoliv, nicméně primárně jde o osoby, které nejsou turecké národnosti, ale žijí v dané oblasti či se na dané téma specializují. Vyhledávání těchto účastníků bylo spíše nahodilé. Celkem bylo vyzpovídáno 17 informantů a 10 dalších účastníků výzkumu. Rozhovory probíhaly ve třech jazycích, a to nejvíce v srbštině (13), za kterou následovala turečtina (10) a angličtina (4). Detaily o struktuře informantů a dalších účastníků výzkumu jsou uvedeny níže (tabulka 1, 2), přičemž na samotný seznam dále navazuje přehled kladených otázek z polostrukturovaného dotazníku.

Tabulka 1 – Seznam informantů

Informant	Lokalita	Povolání	Přibližný věk	Datum
1	Mamuša	podnikatel ve stavebnictví	50	VII. 2019
2	Mamuša	sedlák	55	VII. 2019
3	Mamuša	muezzin	70	VII. 2019
4	Mamuša	politik/ředitel školy	50	VII. 2019
5	Mamuša	zdravotník	60	VII. 2019
6	Mamuša	učitel turečtiny	35	VII. 2019
7	Mamuša	student	20	VII. 2019
8	Mamuša	řezník	20	VII. 2019
9	Prizren	majitel květinářství	25	VII. 2019
10	Prizren	novinář	65	VII. 2019
11	Prizren	elektrický inženýr	25	VII. 2019
12	Prizren	dramatik	60	VII. 2019
13	Prizren	stavební inženýr	35	VII. 2019
14	Prizren	fotbalový trenér	30	VII. 2019
15	Prizren	prodavač kebabu	35	VII. 2019
16	Prizren	pracovník ambasády	35	VII. 2019
17	Prizren	politik	60	VII. 2019

Zdroj: vlastní výzkum autora

Tabulka 2 – Seznam dalších účastníků výzkumu

Další účastník	Lokalita	Povolání	Národnost	Datum
1	Mamuša	doktor	albánská	VII. 2019
2	Mamuša	zdravotní sestra	bosňácká	VII. 2019
3	Mamuša	restaurátor	turecká (z Turecka)	VII. 2019
4	Prizren	pracovník Mehmet Akif College	turecká (z Turecka)	VII. 2019
5	Prizren	pracovník Yunus Emre Institutu	turecká (z Turecka)	VII. 2019
6	Prizren	doktor	albánská	VII. 2019
7	Prizren	súfi	albánská	VII. 2019
8	Priština	profesor politologie	albánská	VII. 2019
9	Priština	profesorka turkologie	turecká	VII. 2019
10	Priština	novinářka	turecká	VII. 2019

Zdroj: vlastní výzkum autora

Otázky polostrukturovaného dotazníku:

1. Mluvíte albánsky? Kde jste se naučili albánsky?
2. Jak byste osobně ohodnotili vztahy mezi Turky a Albánci/Srby v Kosovu?
3. Sledujete dění v Kosovu?
4. Je vám bližší politika Ramushe Haradinaje nebo Hashima Thaçiho? Proč?
5. Je samostatné Kosovo lepší variantou než Kosovo jako součást Srbska či Jugoslávie?
6. Co jste dělali v době války v roce 1999? Podporovali jste aktivně či pasivně nějakou stranu?
7. Vidíte svou budoucnost v Kosovu? Kde jinde?
8. Co si myslíte o působení tureckých firem v Kosovu? Znáte nějaké, co dělají?
9. Co konkrétně Turecko v Kosovu postavilo? Je to ekonomickým přínosem?
10. Máte nabídky práce pro turecké firmy, organizace v Kosovu či Turecku?
11. Proč se Turecko angažuje v Kosovu? Vnímáte toto angažmá pozitivně?
12. Je tato pomoc významná? Pomáhá více než EU? Nejsou to jen politické proklamace?
13. Co si myslíte o případu, kdy Turecko v Kosovu zadrželo příznivce Fethullaha Gülena? Je v pořádku, že to bylo bez vědomí kosovských institucí?
14. Co si myslíte o školách fungujících pod hlavičkou Fethullaha Gülena v Kosovu?
15. Slyšeli jste o Albáncích, kteří se deklarují jako Turci a dostávají za to od Turecka finanční podporu?
16. Vnímáte vztahy Turecka a Kosova jako dobré? Kdo je největší spojenec Kosova? (USA, Albánie, Turecko)
17. Jezdíte do Turecka? Jak často? Proč? Jak se cítíte v Turecku? Dokážete si představit tam žít? (jazyk, kultura, životní styl)
18. Máte v Turecku příbuzné?
19. Jak se díváte na události odehrávající se v Turecku? (Gülen, prezidentský systém, intervence v Sýrii)
20. Je Turecko demokracie? Je demokratičtější než Kosovo?

4.2 Nevýhody použitých metod a další slabiny výzkumu

Kvalitativní výzkum má spoustu slabších stránek, které je při jeho aplikaci nutné brát v potaz. Jak již bylo řečeno, je to především otázka výpovědní hodnoty malého počtu vzorků a s tím související problematika zobecňování, ke kterému můžeme přistupovat jen ve velice omezené míře. Dalším limitujícím faktorem je sama osobnost výzkumníka, který se může při vedení rozhovorů a následném posuzování dat nechat řídit vlastními emocemi a pocity, což může následně vyvolávat pochybnosti nad objektivitou a transparentností vlastní práce (Silverman 2020). Snaha o potlačení tohoto limitu měla několik forem, v první řadě se jednalo o důraz na plné porozumění vyřčeného výroku informanta, bez čehož by mohlo dojít k desinterpretaci jeho názoru. Další strategií autora při posuzování dat bylo bezvýhradné lpění na podobě poskytnuté informace, přičemž s ní bylo pracováno i přes jeho případné nesouhlasné stanovisko.

Podobně tak i metoda *snowball* nese různá rizika. Zejména v počátku hrozí nebezpečí, že nebude správně zvolen prvotní informant, v důsledku čehož mohou být následně získaná data velice zkreslena. Dalším problémem je vzájemné doporučování informantů uvnitř jedné sociální skupiny a následná nemožnost dostat se hlouběji do komunity, což se může odrazit v reprezentativnosti celého šetření (Bernard 2006). Tento limit metody byl v případě Mamuši zcela potlačen, jelikož bylo ve specifickém prostředí obce od jejího používání upuštěno. V případě Prizrenu bylo na pestrost informantů důsledně dbáno, jelikož hrozilo, že případní informanti budou mladí lidé ze studentského prostředí jako kontaktní osoba, s jejíž pomocí byli vyhledáváni příslušníci místní turecké komunity.

Kromě těchto zmíněných nevýhod se výzkumník potýkal i s jinými limity praktičtějšího rázu. Předně je to dialekt turečtiny, kterým se v Kosovu mluví. Toto nářečí neprošlo jazykovou reformou jako jazyk v Turecku, a proto si zachovává některé archaické výrazy slovní zásoby a neobvyklou gramatickou strukturu. Tato skutečnost byla limitujícím faktorem, jelikož i u istanbulské turečtiny se autor potýká s problémy. Naštěstí většina informantů ovládala srbštinu, popřípadě studovala v Turecku a mluvila tak spisovnou variantou jazyka. Nicméně se i tak objevily pasáže, kterým nebylo při vedení rozhovoru rozuměno a k jejich objasnění došlo až zpětně při transkripci pořízeného záznamu.

Další nevýhodou byla skutečnost, že v šesti případech bylo informanty odmítnuto audio nahrávání a autor tak musel přistoupit k ručnímu zapisování poskytnutých informací. Tento způsob je mnohem náročnější na vedení rozhovoru, především pak na pohotové reagování vůči vyřčeným skutečnostem, a tak se ani při největší snaze autora nebylo možné vyhnout informačním ztrátám, ke kterým by jinak nemuselo dojít. Další slabinou byla též samotná povaha míst, ve kterých docházelo k setkávání s informanty. Restaurační prostory jsou na Balkáně poměrně rušná místa, což se promítlo i do horší srozumitelnosti několika nahrávek.

4.3 Zpracování dat

Jak již bylo zmíněno, u všech nahrávek byla provedena transkripce, přičemž špatně srozumitelné pasáže (zejména u turecky vedených rozhovorů) byly pro lepší pochopení konzultovány s rodilými mluvčími turečtiny. S takto písemně připravenými daty mohlo být posléze mnohem efektivněji pracováno. Přepisy rozhovorů byly dále doplněny o výpisky rozhovorů těch informantů, kteří nahrávání odmítli, a spolu s poznámkami z pozorování a informacemi od ostatních účastníků výzkumu byl vytvořen jeden obsáhlý datový soubor.

Data z tohoto velkého a nepříliš přehledného celku byla v prvním kroku rozdělena na dvě části podle lokalit výzkumu (tj. Mamuša a Prizren). Takto zmenšené soubory dat byly následně roztrženy do tematických kolonek na základě jednotlivých bodů dotazníku. Tyto kolonky jsou zachovány i v samotném výstupu terénního šetření. Jedná se o tato témata: ekonomická pomoc, pomoc na základě *soft power* strategií, okolnosti turecké pomoci, vměšování Turecka do kosovské domácí politiky, vztah k Turecku, vnímání každodenního života v Turecku, pohled na turecký režim, jazyková situace, vztahy mezi národy, Turci pohledem Albánců, vnímání kosovské současnosti, vnímání kosovské minulosti, vnímání kosovské budoucnosti a vzájemný pohled napříč komunitou.

Po tomto rozdělení byla každá kolonka samostatně analyzována pomocí tzv. kódování, tj. byly hledány vztahy mezi samotnými výroky (shody, podobnosti, rozpory a jiné zajímavosti), na jejichž základě byl posléze indukován celkový smysl jednotlivých výpovědí (Hendl 2005). Po takovéto analýze každé kolonky z obou lokalit byla na stejném principu provedena syntéza mezi totožnými oddíly mamušského a prizrenského šetření, které byly dále konfrontovány s teoretickými a kontextuálními východisky práce. Takto vytvořené oddíly byly následně

připraveny k další práci a pro lepší přehlednost a logičnost byly utříděny do třech hlavních okruhů, kterými jsou: turecké působení v Kosovu, vztah k Turecku a identita kosovských Turků a mezietnické vztahy.

5. Historický a politicko-geografický kontext

V této kapitole budou popsána fakta a souvislosti událostí, jimiž bude v následujících částech terénního šetření argumentováno. Jedná se o oddíly, které představí historii vzájemných vztahů Kosova a Turecka, jejich současnou spolupráci, aktuální politickou situaci obou zemí a základní informace o turecké menšině v Kosovu.

5.1 Historické vztahy Kosova a Turecka

Vzájemné vztahy obou zemí mají velice dlouhou a komplikovanou historii. Území dnešního Kosova bylo téměř pět set let pod kontrolou Osmanské říše, tedy mocného impéria, jehož je dnešní Turecko přímým pokračovatelem. Tato staletí trvající nadvláda zásadně ovlivnila celkový charakter země, což je patrné v mnoha oblastech kosovské společnosti až do dnešní doby. Po zhroucení tohoto impéria byly vzájemné kontakty značně omezeny, jelikož se oblasti Kosova ocitly v jiných multinacionálních státech a Turecko samotné se vydalo jiným směrem geopolitické orientace. K opětovnému navázání vzájemných vztahů tedy dochází až s vyhlášením kosovské nezávislosti v roce 2008, přičemž společně prožitá historie a podobná kultura jsou hlavními stavebními kameny v budování nových mezistátních kontaktů.

5.1.1 Osmanské období (1455-1912)

Osmanská vojska se na území Kosova poprvé objevila již ve druhé polovině 14. století, nicméně k definitivnímu přičlenění oblasti k této říši došlo až roku 1455 (Jura 2013). Od tohoto data se zde začal zavádět osmanský systém, který do velké míry stabilizoval dosavadní neklidnou situaci a přispěl k ekonomickému a kulturnímu rozvoji území. Takováto situace byla v nově dobytých oblastech Balkánu poměrně běžná, jelikož Osmanská říše byla na svou dobu velice tolerantním státem, který své občany odlišné víry příliš nediskriminoval. Proto je toto období též někdy nazýváno Pax Ottomanica, tedy Osmanský mír, který po dlouhých staletích nepokojů přinesl balkánským národům několik staletí stability a celkového rozvoje (Gulyas, Csüllög 2014).

Kosovo se tehdy nacházelo na důležité dopravní křižovatce, což výrazně přispělo k rozvoji obchodu a řemesel, navíc byla velice podporována těžba drahých kovů, která měla další pozitivní vliv na ekonomiku země. V Kosovu se začaly budovat nové objekty světského i náboženského rázu, tj. silnice, mosty, nemocnice, školy stejně jako mešity či medresy. S tématem náboženství souvisí i postupná demografická proměna společnosti, která dodnes ovlivňuje dění v zemi. Do Kosova stejně jako do ostatních nově dobytých oblastí Osmanské říše začali přicházet osadníci z Anatólie, kteří společně s islamizací místního obyvatelstva začali zvyšovat zastoupení islámu v zemi. Osmanský stát však konverzi k islámu nijak nevynucoval, jelikož nemuslimové platili vyšší daně a nárůst muslimského obyvatelstva tedy snižoval příjmy do státní pokladny.

V prvních dvou staletích docházelo k této náboženské přeměně velice pozvolně. Hlavními důvody ke konverzi tak byla primárně snaha místních o získání lepšího sociálního postavení či snížení zmíněné daňové zátěže. Nicméně i přes tyto pobídky byla stále většina kosovského obyvatelstva křesťanská. Tento stav se začal výrazněji měnit až po velké turecké válce na konci 17. století, ve které místní pravoslavné obyvatelstvo podpořilo osmanského nepřítele, tj. Habsburskou monarchii. Povstání křesťanů bylo důvodem ke změně dosavadní víceméně tolerantní osmanské politiky vůči Kosovu, což se následně projevilo v jejich pronásledování. Odpovědí na tyto represe byly sto let trvající migrační vlny, které směřovaly z osmanského Kosova do Rakouskem spravované Vojvodiny. Uvolněné místo po křesťanech bylo následně dosídleno důvěryhodnějšími islamizovanými Albánci, čímž toto náboženství získávalo stále výraznější pozici v zemi (Šesták 2009).

Ve druhé polovině 19. století bylo již Kosovo většinově muslimské, resp. albánské. Nacionální převaha a pokračující emancipace albánského národa vedly k založení tzv. Prizrenské ligy, která začala formulovat politické požadavky vůči Osmanské říši. Nejednalo se však o požadavek nezávislosti, nýbrž pouze o sjednocení všech albánských oblastí do jedné provincie v rámci dosavadního státu. Ani takovéto relativně omezené nacionální snahy však nebyly osmanskou vládou akceptovány. Prizrenská liga byla vojensky zničena a její vrcholní představitelé byli zlikvidováni či odesláni do vyhnanství. Aspirace albánského národního hnutí však již nebylo možné zastavit a nepokoje mezi oběma stranami pokračovaly až do roku 1912, kdy se do vyostřené situace v Osmanské říši vložily i sousední státy. Tzv. první balkánská válka nakonec skončila s posledními zbytky osmanského panství na Balkáně,

ktelé bylo rozděleno mezi vítěze, přičemž Kosovo bylo na základě historických konexí opět připojeno k Srbsku (Jura 2013).

5.1.2 Osmanské období pohledem albánské historiografie

Posledních třicet let nepokojů mezi Albánci a Osmany výrazným způsobem ovlivnilo interpretaci celého osmanského období a má velice negativní dopady i na současné vnímání této epochy albánskou společností. Takovýto obrozenecký výklad byl dále budován v komunistickém období a v téměř nezměněné podobě je přebírán i v dnešní době.

V současné publikaci *Historie albánského lidu* (2002) vydané tamní akademií věd je osmanská správa popisována jako obskurní, krutá a zaostalá. Kromě výše zmíněného důvodu konfliktu mezi Albánci a Osmany na přelomu 19. a 20. století je hlavní protitureckou osobností Gjergj Kastrioti neboli Skanderbeg, který zastává klíčovou roli ve vytváření albánského moderního národa. Tento vojevůdce z 15. století vzdoroval několik let osmanským vojskům a bránil tak „národ“ před cizí nadvládou. Po jeho porážce a připojení albánských oblastí k říši nastává albánskou historiografií popisované období staleté okupace (Anamali 2002). Fakt, že se jednalo o mírové období, které vedlo k celkovému rozvoji společnosti i to, že mnoho osob albánského původu zastávalo v říši velmi vysoké pozice, jsou albánskou historiografií naprosto opomíjeny a přístup k nim se mění jen velice pomalu.

5.1.3 Vzájemné vztahy po oddělení (1912-2008)

V následujících obdobích bylo Kosovo součástí jiných multinacionálních států a vzájemné kontakty s původním centrem tak byly do velké míry přerušeny. Turecko se v této době soustřeďovalo především na stabilizaci vlastní vnitrostátní situace, přičemž snaha o opětovné navazování vztahů se svými bývalými provinciemi by mohla být vnímána jako pokus o revizionismus. Z tohoto důvodu byla existence dobrých vztahů s okolními státy pro Turecko hlavní prioritou, což platilo i pro Jugoslávii. Dokladem této skutečnosti může být smlouva o přátelství mezi oběma zeměmi z roku 1925 či utvoření Balkánského paktu z roku 1934. Toto taktické spojení Turecka, Řecka a Rumunska si dávalo za cíl překonat vzájemné historické spory a v předvečer světové války garantovat *status quo* v regionu. V podobném duchu bylo pokračováno i po roce 1945, o čemž svědčí další smlouva o přátelství mezi Tureckem a Jugoslávií z roku 1953. Prioritou obou zemí byla za studené války především ekonomická výměna a strategická spolupráce (Mitrović 2014).

Obratem v tureckém přístupu k balkánskému regionu jsou až události související s rozpadem Jugoslávie v devadesátých letech minulého století. Se zánikem bipolárního světa se Turecku otevřel nový prostor k uplatňování svého vlivu z pozice regionální velmoci, což se naplno projevilo v bosenském konfliktu. Na rozdíl od aktivní podpory muslimů v Bosně a Hercegovině zvolilo však Turecko v Kosovu opatrnější politiku.

Primárním důvodem této omezené aktivity byl fakt, že Kosovo bylo oproti BaH po celé jugoslávské období nezpochybnitelnou součástí srbské republiky. Podpora albánských povstalců by tedy evokovala turecké problémy s kurdskými separatisty na jihovýchodě země, čímž by byla popřena vlastní státní integrita. Dalším důvodem této zdrženlivé politiky byly turecké obavy o vlastní kosovskou menšinu, jelikož podpora jedné či druhé strany konfliktu by mohla vést k odplatám vůči jejím příslušníkům. Proto Turecko za předpokladu, že nebude ublíženo kosovským Turkům, zůstávalo víceméně neutrální a podporovalo rezoluce Spojených národů, které cílily na vyřešení konfliktu při zachování stávajících hranic (Tabak 2015).

Návrhy řešení OSN však nedokázaly poměry v Kosovu uklidnit, násilí se stupňovalo a situace začínala připomínat hrůzy, ke kterým docházelo před lety v BaH. Proto bylo rozhodnuto o ozbrojeném zásahu proti Miloševićovi ze strany NATO, ke kterému se poměrně překvapivě přidalo i Turecko. Tento turecký postoj je vysvětlován jeho snahou o upevnění pozic ve strukturách Severoatlantické aliance stejně jako ustoupení tureckému veřejnému mínění, které po celou dobu konfliktu sympatizovalo s albánskou stranou. Po úspěšném vojenském zákroku bylo Kosovo svěřeno do správy OSN a NATO, přičemž členy této mise jsou mimo jiné i turečtí vojáci (Gangloff 2004).

5.2 Současná politika a spolupráce Kosova a Turecka

Pro pochopení problematiky spojené s tureckým působením v Kosovu i názorových východisek příslušníků kosovské komunity Turků je též podstatné představit stávající politické klima zkoumaných zemí, na jehož základě budou představeny soudobé vztahy obou států.

5.2.1 Současná politická situace v Kosovu

Republika Kosovo byla vyhlášena kosovskými Albánci 17. 2. 2008. Tento oficiální akt však pouze potvrdil dosavadní poměry v zemi, jelikož již od konce kosovské války v roce 1999 se oblast nacházela pod správou OSN, přičemž její spojení se Srbskem bylo pouze formální. Nový stát byl uznán přibližně polovinou členských států OSN, jejich počet se však v důsledku působení srbské diplomacie v posledních letech snížil, čímž je dále zpochybňována kosovská legitimita (Martinović 2021).

Status částečně uznané země velice komplikuje fungování státu. Země je často blokována při žádostech o členství v mezinárodních organizacích, což má mimo jiné negativní dopady na její hlubší začlenění do světové ekonomiky. Velikým problémem Kosova je též dodnes neuskutečněná vízová liberalizace s Evropskou unií, která je tématem vzájemných rozhovorů již od roku 2012. Konečné rozhodnutí v této otázce je však ze strany EU pravidelně odsouváno z důvodu nedostatečné implementace unijních požadavků do kosovské legislativy, přičemž největší evropské obavy se týkají nekontrolovaného nárůstu nelegální migrace ze země (EC 2015, Pelikán 2016). Kosovo tak zůstává i na světové poměry extrémně izolované, což lze názorně doložit množstvím zemí, které vyžadují od jeho občanů víza (Henley Passport Index 2021).

Kromě této mezinárodní izolace čelí kosovský stát i dalším překážkám, které zhoršují politicko-ekonomickou situaci v zemi. Podobně jako v ostatních zemích regionu je i zde velice rozšířená korupce a klientelismus. Bývalí váleční vůdci s kontroverzní minulostí byli až do nedávné doby v čelních pozicích kosovského státu. Oba dva, Ramuš Haradinaj i Hashim Thaçi, ukončili výkon svých funkcí kvůli obvinění haagského tribunálu z válečných zločinů (BBC 2019, BBC 2020). Takovýto stav je však pochopitelně přítomen i na nižších úrovních a přispívá spolu s dlouhodobou vysokou nezaměstnaností (25-30 %) ke znechucení obyvatel v zemi zůstat (Trading Economics 2021, Raičević 2021, obrázek 1).

Dalším výrazným prvkem současného Kosova je vysoké zastoupení nacionalistických postojů mezi většinovou albánskou společností. Tato skutečnost má dlouho historii a je způsobena převážně dlouhotrvajícím útlakem ze strany Osmanů a Srbů, přičemž otevřený konflikt v 90. letech tento albánský pocit ještě dále posílil. Nacionalistické snahy mají za cíl především dokázat nárok albánského národa na kosovské území, což je činěno spojováním současných

Albánců se starověkým národem Ilyrů, který žil na území Kosova před příchodem Slovanů a Turků. Tento argument tedy názorně ilustruje, jaký vztah bude panovat od takto přemýšlejících Albánců vůči ostatním nealbánským příslušníkům Kosova (Bideleux, Jeffries 2007, Iseni 2009).

Obrázek 1 – Nezaměstnanost mladých lidí v zemích západního Balkánu

Zdroj: RAIČEVIĆ, D. (2021): *Nezaposlenost mladíh na Zapadnom Balkanu duplo veća od EU prosjeka*. RadioFreeEurope/RadioLiberty, <https://www.slobodnaevropa.org/a/nezaposlenost-mladi-zapadni-balkan/31284546.html> (27. 11. 2021).

5.2.2 Současná politická situace v Turecku

Turecko se již téměř dvacet let nachází pod vládou konzervativně-islamistické strany AKP, jejímž čelním představitelem je i současný prezident země Recep Tayyip Erdoğan. Politika i hodnocení tohoto subjektu se však v průběhu dvou dekad podstatně měnily. Výhra strany a zvolení Erdoğan premiérem v roce 2003 byly vnímány u Západu s velkým očekáváním, které bylo v první polovině jeho vlády z velké části naplněno. Turecko se začalo přibližovat evropským standardům na mnoha úrovních, byl zrušen trest smrti, Kurdům bylo poskytnuto více národnostních práv a především odstartovala ekonomická konjunktura, což se odrazilo v mnohem štedřejší sociální politice a celkovém rozvoji země (Murinson 2012).

Postupně se však situace začala měnit k horšímu. Za zlomovou událost jsou považovány protesty v parku Gezi z roku 2013, které reagovaly na protiprávní rozhodnutí tureckých úřadů o kácení istanbulské zeleně. Tyto prvotně ekologicky motivované manifestace v důsledku ignorance a brutálních zásahů ozbrojených složek postupně přerostly v protesty na podporu turecké demokracie. Veškeré snahy občanské společnosti však byly tvrdě potlačeny, čímž dal vládnoucí režim jasně najevo, že nebude trpět aktivní opozici vůči svému počínání (Toktamış, David 2015). Situace dále gradovala, k čemuž přispívala i vzrůstající nestabilita v sousedních zemích regionu a s tím související příliv válečných uprchlíků.

Otřesem na turecké politické scéně se stal neúspěšný pokus o státní převrat z 15. července roku 2016. Nicméně bez ohledu na to, kdo za tímto pučem stál (viz dále), je pravdou, že následná kampaň proti „nepřátelům“ Turecka výrazně pomohla Erdoğanovi v upevnění jeho politických pozic. Sympatizanti Gülena jsou ostře pronásledováni, armáda je plně podřízena stávající vládě, opoziční média téměř neexistují a pronásledování se nevyhnula ani kurdská politická hnutí. Tento trend byl navíc potvrzen změnou ústavy z roku 2017, která z Turecka učinila prezidentskou republiku (Guardian 2017).

Ne vše jde však podle vůle Erdoğanova režimu. Od roku 2018 je Turecko v nepřetržité ekonomické krizi, mladí lidé nejsou schopni najít uplatnění a turecká lira neustále ztrácí svou hodnotu, což vede k neustálému zdražování. Za touto situací stojí primárně špatná hospodářská politika současné vlády, ale také americké sankce zavedené kvůli nedodržování spojeneckých závazků či šest milionů syrských uprchlíků na tureckém území. Z těchto důvodů se tedy vláda snaží přesunout pozornost od nepříliš dobré situace v zemi, přičemž jejím hlavním nástrojem je vytváření atmosféry strachu a permanentního ohrožení ze strany FETÖ, kurdských separatistů či „islamofobního“ Západu.

Poněkud odlišný pohled na situaci v Turecku však nabízejí poslední komunální volby z jara 2019, ve kterých opozice dokázala porazit vládní stranu ve většině klíčových tureckých měst. Nejsledovanější volební klání se odehrálo v Istanbulu, kde proti sobě stanuli Binali Yıldırım a Ekrem İmamoğlu, tedy kandidáti AKP a opoziční kemalistické CHP. Navzdory nevyváženému prostoru pro kampaň (média stála na straně AKP) se podařilo opozičnímu kandidátu volby o pár tisíc hlasů vyhrát. Tento výsledek byl však pod tlakem vládní strany anulován a volby musely být zopakovány, přičemž na druhý pokus byl již rozdíl

přesvědčivější, jelikož Imamoğlu zvítězil o 800 tisíc hlasů a stal se tak istanbulským starostou. V současné době je právě tento opoziční politik považován za silného vyzyvatele vládní strany pro celostátní volby v roce 2023 (Al Jazeera 2019). A má k tomu velké předpoklady, jelikož i sám prezident si je vědom důležitosti a síly ztraceného patnácti milionového města: „klopýtneme-li v Istanbulu, klopýtneme v Turecku“ (Türkiye Gazetesi, 2017).

5.2.3 Současné vztahy Kosova a Turecka

Turecká republika byla jednou z prvních zemí, která uznala kosovskou nezávislost, a to jediný den po jejím vyhlášení 18. 2. 2008. Ke změně tureckého přístupu v otázce Kosova přispěla především skutečnost, že u vlády byla, na rozdíl od 90. let, islamistická strana AKP, které vznik nového muslimského státu v Evropě vyhovoval, a navíc jej schvalovala i turecká veřejnost. Kurdská otázka byla navíc v této době na základě vstřícné politiky AKP do velké míry utištěna, a proto se nebylo nutné obávat podobných separatistických snah na jihovýchodě země (Demirtaş 2019).

Vzájemné vztahy jsou hodnoceny jako výborné bez existence větších problémů. K této skutečnosti nepochybně přispívá i společně prožitá historie, která se dodnes odráží na existenci stejného náboženství a podobných hodnot ve společnostech obou zemí. Důležitějším však bude strategický aspekt, jelikož Kosovo získává v Turecku silného zastávce vlastní nezávislosti a Turecko naopak využívá tuto skutečnost k budování proklamované role ochránce muslimů, posiluje svůj vliv na novém území a v neposlední řadě získává politické body u svého početného obyvatelstva albánského původu (KIPRED 2014).

Turecko podporuje snahy Kosova o vstup do EU a NATO a navíc aktivně lobbuje za jeho uznání na mezinárodní půdě, na jejichž základě bylo uznáno Pákistánem, Egyptem a Brunejí (Vračić 2016). Kromě těchto aktivit však Turecko pomáhá Kosovu i na rétorické rovině v dialogu se Srbskem, kde však hlavní úlohu hrají evropští vyjednavací. Euroatlantická podpora však Turecku nebrání ve vlastním rozvoji vztahů s touto balkánskou zemí. Mezi oběma zeměmi bylo podepsáno velké množství bilaterálních smluv ekonomického charakteru. K nejdůležitějším patří smlouva o bezvízovém styku z roku 2009 a dohoda o volném obchodu z roku 2013 (KIPRED 2014). V Prištině se již od roku 2008 nachází turecká ambasáda a od roku 2015 je i v kosovském druhém největším městě Prizrenu přítomen turecký konzulát. Mimo diplomatické zastoupení se však Turecko účastní i vojenské mise KFOR (309

tureckých příslušníků) a mise EULEX, která Kosovu pomáhá s právními záležitostmi (91 příslušníků) (NATO 2021, MFA 2021).

Podobně přátelský trend lze vypořádat i na mezilidské rovině mezi politickými představiteli obou zemí, a to zejména mezi osobou Recepta Tayyipa Erdoğan a Hashima Thaçiho, bývalého kosovského prezidenta. Oba politici se pravidelně navštěvovali, což bylo v kosovském případě interpretováno jako součást předvolební kampaně a ukázka toho, že má země, resp. Hashim Thaçi mocného přítele. Při každém setkání padaly deklarace vzájemné podpory či přátelství a nechyběly ani časté proklamace a sliby o zvěšování obchodní bilance mezi zeměmi (Çollaku 2010, AA 2018). Součástí první návštěvy Kosova v roce 2010 byla i neformální část, ve které se turecký prezident setkal se svými krajany v Prizrenu a v Mamuši (AA 2010, příloha 1).

Hashim Thaçi často svého tureckého kolegu označoval za „bratra“ či „jednoho z nejsilnějších politiků na světě“ (Madhi 2021, příloha 5). V podobném duchu reagoval na komplimenty i R. T. Erdoğan, jedním z nejkontroverznějších výroků je však jeho projev při návštěvě Kosova z roku 2013: "Drazí bratři a přátelé, sdílíme společnou historii, kulturu a civilizaci. Nezapomeňte, Turecko je Kosovo a Kosovo je Turecko, jsme si tolik blízcí, že i autor turecké hymny Mehmet Akif Ersoy pocházel z Kosova, z Pécí." (Svobodná Evropa 2018). Takovéto prohlášení pochopitelně vyvolalo negativní reakce ze strany Srbska, které však byly rychle zapomenuty, jelikož Turecko je velice důležitým ekonomickým partnerem i této země. Výrok též může do jisté míry dávat za pravdu dříve formulovaným obavám z neoosmanských mocenských cílů.

Pozitivní vliv na vztahy obou zemí má rozhodně i existence turecké menšiny na kosovském území, které se dostává všech práv a je zastoupena i v kosovské vládě (viz dále). Hlavní politická strana kosovských Turků KDTP a především její bývalý předseda Mahir Yağcılar velice podporuje tureckého prezidenta a jeho stranu, o čemž svědčí jeho veřejné projevy i samotná orientace strany (KosovaHaber 2017). Kromě vzájemných návštěv delegací však nelze dohledat žádnou hlubší spolupráci mezi těmito subjekty a turečtí politici navíc vždy mluví především o Kosovu bez zdůrazňování tamější turecké menšiny.

Nicméně, objevují se i problematické body, které však nikdy nejsou tématem na příliš dlouho. První příkladem rozdílného postoje je například turecký nátlak na přehodnocení kosovské

historie, tedy aby kosovské učebnice informovali smířlivěji o osmanském období, což bylo kosovskou stranou přislíbeno, ale dosud neprovedeno (KIPRED 2014). Mnohem problematičtějším bodem vzájemných vztahů je však turecká deportace šesti příslušníků gülenova hnutí z března roku 2018. Osoby byly obviněny z terorismu, zatčeny a odeslány do Turecka. Problém celé akce je, že byla provedena ve spolupráci s kosovskými tajnými službami, avšak bez vědomí tehdejší vlády pod vedením Ramushe Haradinaje, což následně vyvolalo diplomatickou roztržku mezi Kosovem a Tureckem (Crosby 2018). Hashim Thaçi se k události příliš nevyjadřoval, na obranu Turecka však uvedl, že zadržené osoby představovaly bezpečnostní riziko pro Kosovo (Madhi 2021). Faktem nicméně je, že roztržka byla velice rychle zapomenuta, což vyvolává pochybnosti nad autentičností celého případu (Zogiani 2018).

5.2.4 Ekonomická spolupráce

Na základě dat z kosovského statistického úřadu lze vyčíst, že Turecko je jedním z největších obchodních partnerů Kosova současnosti. Turecký import se v roce 2012 zvedl z do té doby pravidelných 7 % na 10 % a tento podíl setrval na podobných hodnotách i v následujících letech. Svého vrcholu dosáhl turecký import roku 2019, kdy přesáhl 12 %. Důležitějším partnerem Kosova z hlediska dovozu je pouze Německo a na srovnatelné úrovni se nachází Srbsko s Čínou (Kosovo Agency of Statistics 2019).

Naopak v kosovském exportu Turecko nezastává příliš vysokou pozici. Vzájemná bilance zaujímá pravidelně pouze cca 2 % celkového obratu, největšími kosovskými partnery v tomto ohledu jsou sousední Albánie (17 %) se Severní Makedonií (11 %) a trochu vzdálenější země – Německo (8 %), Švýcarsko (7,5 %) a Indie (8,5 %) (Kosovo Agency of Statistics 2019).

Ani pro Turecko vzhledem k velikosti Kosova není tato země rozhodující v ekonomické oblasti. Největšími exportními lokalitami Turecka pro rok 2019 je Německo, Spojené království a Irák, v otázce importu je to Čína, Německo a Rusko. Z balkánských zemí jsou na prvních pozicích Rumunsko, Bulharsko a Řecko (WITS 2019). Mezi hlavní exportní artikly Turecka vůči Kosovu patří textilní a kovové výrobky, stroje, papír a plast. V opačném směru se vyváží převážně textilní vlákna, železná ruda a pryž (MFA 2021).

Důležitou úlohu však hraje Turecko v otázce přímých zahraničních investic, ve kterých se pravidelně umisťuje vedle Německa, Švýcarska a Velké Británie na předních kosovských

pozicích (Deichmann 2021, Limaj 2021). Podle informací turecké ambasády v Kosovu se v zemi nachází přibližně devět set tureckých firem, které zaměstnávají mezi 7 000 – 9 500 lidmi. Z těchto subjektů je však pouze 44 investorů, a to v těchto sektorech: finance a pojišťovnictví (24 %), výroba (21 %), stavebnictví (14 %), doprava (12 %) a zdravotnictví (5 %) (MFA 2018).

Turecké investice směřují poměrně často do strategických odvětví v zemi, tj. energetiky, infrastruktury a bankovníctví. Nejstrategičtější pozici disponuje turecké konsorcium Limak-Çalik, které roku 2012 odkoupilo firmu Kosovo Energy Corporation JSC. Tato akvizice poskytla firmě kontrolu nad 97 % kosovské energie, jelikož součástí této firmy jsou dvě největší hnědouhelné elektrárny v zemi (Kosova A a Kosovo B). Dalším strategickým obchodem z roku 2010 je koncese turecko-francouzského konsorcia Limak-Aéroport de Lyon na dvacetileté používání přístiského mezinárodního letiště, přičemž součástí tohoto používání jsou i plánované investice ve výši cca 100 milionů eur. Silniční infrastruktura se v kosovských poměrech věnuje americko-turecké konsorcium Bechtel-ENKA, které buduje dálniční spojení mezi Kosovem na jedné straně a Albánií a Severní Makedonií na straně druhé. V oblasti bankovníctví jsou zde přítomny Türkiye İş Bankası a Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası (Deichmann 2021).

Mezi další firmy menšího významu patří Kürüm Holding, který se angažuje v oblasti pojišťovnictví, firma Newko Balkan, která vyrábí dopravníkové systémy a klínové řemeny či firmy Aksoy Group a Şen Kardeşler Şirketler Gurubu, které se angažují v potravinářském průmyslu (továrna na mouku, resp. čokoládu). Dalšími firmami, které se věnují stavebnictví, konkrétně výstavbou luxusních rezidencí nedaleko Prištiny, jsou firmy Korak İnşaat a Uluova İnşaat. Turecké firmy jsou přítomny i ve zdravotnictví, o čemž svědčí fungování skupiny Bahçeci, která se zaměřuje na řešení neplodnosti kosovských párů (Ekinci 2013). Nutno podotknout, že většina těchto společností není vyloženými investicemi, nýbrž akvizicemi do té doby fungujících podniků, faktem ovšem je, že tyto firmy byly s novým vlastníkem mnohdy zmodernizovány.

5.2.5 Příklady *soft power* strategií

Kromě již zmiňovaných přátelských diplomatických styků a vzájemné mezistátní podpory, vede Turecko pozitivní kampaň i na dalších úrovních přímo v Kosovu. Jedná se především o vzdělávací činnosti poskytované školami Maarif, kulturně-osvětové činnosti Yunus Emre

Institutu, rozvojové projekty agentury TİKA a náboženskou spolupráci vedenou institucí Diyanet.

Síť škol Maarif představuje oficiální nástroj turecké zahraniční diplomacie na poli vzdělávání. Organizace byla založena roku 2016 a v současné době disponuje různě zaměřenými školami (od předškolní po univerzitní úroveň) v 52 zemích světa. Jejich cílem je poskytování kvalitního vzdělání mimo Turecko, přičemž je speciální důraz kladen na společné hodnoty humanismu, na jejichž základě budou vychovávání vzdělaní lidé, kteří budou své získané znalosti používat pro mír a blaho lidstva (TMV 2021). Takto zvláště formulovaná vize škol má původ primárně v okolnostech doby jejího vzniku. V roce 2016 vrcholil boj proti Fethullahu Gülenovi a jeho školám (viz dále), které jsou Tureckem považovány za velice nebezpečné a síť škola Maarif se má tedy stát jejich protipólem (Buyuk 2021). V Kosovu se nachází dvě takovéto školy, a to v Prištině a Prizrenu. Na obě školy je možné získat stipendium, což je všeobecná strategie Turecka využívána již od 90. let ve vztahu k talentovaným studentům z regionu Balkánu, střední Asie a Blízkého východu (Demirtaş 2013).

Instituty Yunuse Emreho (YEE) jsou turecká kulturní centra, jejichž cílem je propagovat kulturu, historii a jazyk Turecka po celém světě. Instituce byla založena v roce 2007 a v současné době má pobočky ve 46 zemích světa. V Kosovu se nacházejí tři tyto pobočky (Priština, Prizren a Peć), což svědčí o velkém významu této země pro Turecko, jelikož jedinou další zemí, kde se nachází stejné množství poboček je Bosna a Hercegovina. Primárním cílem organizace je vytvářet pozitivní obraz o Turecku, na jehož základě budou místní lidé k zemi vzhlížet se sympatiemi. Nástroje, kterými se tohoto institut snaží dosáhnout, jsou především jazykové kurzy turečtiny a pořádání kulturních akcí typu projekcí tureckých filmů, výstav, tanečních vystoupení, besed se spisovateli, přednášek atd. (YEE 2021, příloha 16).

Turecká rozvojová agentura TİKA se taktéž věnuje širokému spektru projektů po celém světě. Během svého působení v Kosovu bylo uskutečněno přibližně 650 projektů v oblastech zdravotnictví, vzdělávání, obnovy historického dědictví, zemědělství a dalších (školení státních zaměstnanců, humanitární pomoci). Mezi nejčastější projekty však patří rekonstrukce škol, nemocnic a obnova osmanských památek, což je i případ Kosova, kde TİKA zrenovovala např. mešitu Sinana Paši v Prizrenu, základní školy a vodní rezervoár v Mamuši či zřídila jednotku intenzivní péče v prištinské nemocnici (TİKA 2021, příloha 10, 12, 13).

Agentura se věnuje pomoci především muslimským a tureckým obyvatelům, což lze názorně doložit jejími projekty v Srbsku či Moldavsku, ve kterých je převážná pomoc cílena bosenskými muslimy či Albánci v případě Srbska a Gagauzů v případě Moldávie (TİKA 2016).

Další turecká organizace, která se angažuje v zahraničí je Diyanet, tedy instituce, která spravuje náboženský život v Turecku. Mezi projekty této instituce spadá podpora vzdělávání pro chudé, humanitární pomoc, stavění studen v rozvojových zemích atd. Především se však Diyanet angažuje ve věcích spjatých s islámem, navazuje vztahy s náboženskými organizacemi a podporuje výstavbu mešit. To je i kosovský příklad, jelikož jsou patrně blízké vztahy Diyanetu s Islámským společenstvím Kosova a známá je i jejich aktivita při rekonstrukci hrobky sultána Murada na Kosově poli či jejich budoucí zapojení na výstavbě nové Centrální mešity v Prištině (Diyanet 2021, příloha 15).

K pozitivnímu obrazu Turecka dále přispívá vlastní produkce telenovel a jiných seriálů, které jsou na Balkáně i v jiných regionech velice oblíbené. Tato skutečnost je též vnímána jako nástroj *soft power*, jelikož zejména historické seriály opěvující osmanské období přispívají k jeho současným neoosmanským cílům (Adamson 2018). *Soft power* kampaň je však vedena i mimo turecké státní instituce, což je případ především kontroverzní organizace *Hizmet*.

5.2.6 Vzdělávací aktivity Fethullaha Gülena

Hnutí Fethullaha Gülena neboli oficiálně hnutí *Hizmet* (Služba) cílí především na šíření učení svého zakladatele, známého náboženského vůdce. Jedním z nejdůležitějších aspektů této organizace je její specifický výklad islámu, který je prezentován jako moderní a slučitelný se západními hodnotami. Mezi další priority tohoto společenství patří zejména jejich důraz na vzdělávání a zakládání škol, kterých zřizují více než tisíc po celém světě (Gülen movement 2021). Nicméně, realita fungování hnutí je mnohdy vystavována kritice.

Největší kritika vzdělávacího působení se snáší na jejich islámsko-sektářské pozadí a celkové islamistické vidění světa, které se promítá i do fungování jimi zakládaných institucí. Ne že by na školách bylo přímo vyučováno náboženství, nicméně výuka předmětů a předávání poznatků studentům nesmí být v opozici s učením islámu. Stejně tak je i kladen velký důraz na islámem inspirované morální hodnoty, především pak na segregaci a nerovnoprávné postavení mužů a žen. Hnutí je též vytýkáno, že využívá své vzdělávací instituce k misijní

činnosti, a to předáváním svých hodnot již od raného věku či sociálními stipendii, která umožňují studium i dětem z chudých rodin, jejichž oddanost si tímto způsobem získává (Evrin 2020).

Aktivita hnutí mají i nemalý vliv na tureckou domácí politiku. Od přelomu století do roku 2013 byli Recep Tayyip Erdoğan s Fethullahem Gülenem taktičtí spojenci, jelikož měli společný cíl v oslabování kemalistické a armádní opozice. Místo tohoto dosavadního systému chtěli oba dva do turecké politiky více aplikovat své islámem inspirované politické vize. Postupem času se však hnutí ocitlo v roli konkurenta, který se snaží infiltrovat pozice ve státě a vede lživé kampaně proti vládním činitelům (korupční skandál z roku 2013). Nepřítelem číslo jedna se však hnutí stalo až v roce 2016, kdy bylo obviněno z pokusu o převzetí moci ve státě a jeho členové a sympatizanti začali být všeobecně pronásledováni. Turecký stát též začal hnutí nazývat teroristickou organizací pod zkratkou FETÖ, *Fethullahçı Terör Örgütü* (Kalin 2016).

Hnutí se od roku 2000 výrazným způsobem angažuje i na území Kosova. V současné době provozuje čtyři vzdělávací instituce: školy Mehmeta Akifa v Lipjanu, Prizrenu, Gjakově a Mezinárodní školu v Prištině. Tyto instituce poskytují místním dětem předškolní a základní vzdělání, které je v porovnání s ostatními veřejnými školami v Kosovu mnohem kvalitnější. V současné politické situaci jsou však tyto školy vystaveny obrovskému tlaku z Turecka, které usiluje o jejich zavření a vydání „nebezpečných“ zaměstnanců. Jako názorný příklad tohoto snažení lze uvést již zmiňovanou událost z roku 2018, kdy turecké ozbrojené složky zatkly šest příslušníků tohoto hnutí, což mělo nemalý vliv na podobu fungování těchto škol (Bytyci 2018).

5.3 Turecká menšina v Kosovu

V předchozí části byly shrnuty historické a současné vztahy obou zemí. Nyní bude přistoupeno k vysvětlení toho, jak dané historické etapy ovlivnily přímo život kosovských Turků, přičemž pozornost bude věnována primárně 20. a 21. století.

5.3.1 Historická situace

Jak již bylo řečeno, turecké obyvatelstvo se začalo do Kosova přesouvat ihned po připojení území k Osmanské říši ve druhé polovině 15. století. Jejich zastoupení postupně rostlo, a to na

základě pokračující migrace či přijímáním turecké identity místními obyvateli. Nicméně je velice těžké určit, jak se tento počet konkrétně vyvíjel, jelikož oblasti Kosova byly velice etnicky i nábožensky smíšené. Osmanská říše navíc evidovala obyvatelstvo pouze na základě náboženství, což s postupnou islamizací regionu nemá velkou vypovídající hodnotu. Ani jazykový aspekt není příliš směrodatný, jelikož turečtina často přebírala funkci dorozumívacího jazyka i u městských netureckých elit. Odhady počtu mluvčích turečtiny v Kosovu se pohybují mezi dvěma sty až čtyř sty tisíci osob v roce 1912 (Kurejsh 2002). Z předchozího tvrzení však víme, že tento počet vypovídá pouze málo o skutečném zastoupení Turků v populaci Kosova té doby.

Po balkánských válkách se nové území připojilo k srbskému státu a posléze ke Království SHS (pozdější Království Jugoslávie). V období před první světovou válkou i po ní čelilo muslimské obyvatelstvo na tomto území silné diskriminační kampani, která byla doprovázena častými záboři půdy ze strany nově přichozích slovanských kolonistů. Strategií srbských vůdců bylo snížit poměr muslimů v Kosovu a zamezit tak možným snahám o jeho sjednocení s Albánií. Kvůli těmto represáliím využil velký počet muslimů možnost emigrace do své bývalé vlasti, což bylo novými vládci Kosova velice podporováno a ani turecká strana nekladla odpor, jelikož potřebovala dosídlit území Anatólie po odešedších křesťanech. Udává se, že tato kampaň přiměla k emigraci až 115 tisíc kosovských muslimů (Gingeras 2011).

Tatáž situace se opakovala i po druhé světové válce, kdy se náčelníkem tajné policie, tedy jakýmsi ministrem vnitra, stal Aleksandar Ranković. Ten vytvořil na území Kosova policejní stát vedený srbskými nacionalisty a za použití represivních metod a zinscenovaných procesů si tak vynucoval poslušnost o samostatnost stojících Albánců. Ačkoliv tato kampaň nebyla primárně vedena vůči zástupcům turecké menšiny i ti se na základě dohody s Tureckem rozhodli pro emigraci z Kosova. Do konce Rankovićovy éry v roce 1966 odešlo ze země více než čtyři sta tisíc Albánců či Turků, kteří byli podobně jako v předešlých obdobích nahrazeni srbskými a černohorskými kolonisty (Daskalovski, Bieber 2003).

Po odvolání Aleksandra Rankoviće přichází zásadní změna jugoslávského státu vůči Turkům i Albáncům. Tento obrat je dáván do souvislosti s postupujícím obrozením národů celé Jugoslávie, kterým bylo ze strany Josipa Broze Tita poskytnuto více národnostních práv, jež byly následně garantovány v nové ústavě z roku 1974. Kosovo se tak stalo plně autonomní

oblastí v rámci Srbské socialistické republiky s rovnoprávným postavením Turků, Srbů i Albánců.

Turci tedy získali právo na základní vzdělání ve vlastním jazyce, možnost publikování v turečtině či celkový rozvoj a prezentaci své kultury. Náboženství se v této době dostávalo do pozadí a bylo podobně jako u ostatních muslimských národů v zemi pouze součástí kulturní identity. Politická reprezentace pochopitelně možná nebyla, jelikož Jugoslávie jako totalitární stát nepřipouštěla politický pluralismus. V omezené míře byla dovolena i mezistátní spolupráce s Tureckem, jednalo se především o posílání tureckých učebnic do kosovských vzdělávacích institucí, školení pro učitele či propagaci tureckých levicových autorů mezi komunitou. Národní uvědomění a rozvoj turecké identity je v této době však primárně výsledkem menšiny samotné, jelikož jejich mateřský stát měl za studené války jiné priority (Tabak 2015).

Posílení samosprávy Kosova a zrovnoprávnění kosovských národů na základě ústavy z roku 1974 bylo srbskou veřejností vnímáno velice negativně, o čemž svědčí i rostoucí podpora Slobodana Miloševiče. Tento politik pochopil, že komunistická ideologie v Jugoslávii se již vyčerpala, a proto změnil své politické vize směrem k nacionalismu, což prokázal okamžitým odebráním získaných pravomocí Kosovu. Albáncům byla po této reformě výrazně omezena menšinová práva a na území opět vypukly nepokoje. Tyto restriktce se však netýkaly Turků, jejichž menšinová práva zůstávala dále nedotčena.

Důvodem tohoto odlišného přístupu byla jednak podpora, které se jim dostávalo z Turecka a jednak srbská snaha o vytvoření dalších rozporů mezi národy Kosova. Předpokladem bylo, že absence restriktivních opatření vůči Turkům vyvolá u albánské většiny negativní postoj a bude je podezírat z kolaborace se Srby. To se také do určité míry stalo, jelikož turecká menšina na rozdíl od Albánců ani v minulosti proti srbské správě aktivně nevystupovala, za což sklízela od svých sousedů opovržení. Turkům totiž mnohem více vyhovovala varianta mnohonárodnostní federace oproti mnohem heterogennějšímu albánskému státu (Gangloff 2004).

Samostatný albánský stát vedený podobně fanatizovanými vůdci jako byl Milošević tedy představoval u turecké menšiny obavy, jelikož by mohli čelit podobné restriktivní a asimilační kampani jako Albánci od Srbů. Tato jejich obava se jeví jako oprávněná, jelikož Turci již

v minulosti takovýmto albanizačním snahám čelili a někteří z nich skutečně albánskou identitu přijali (Kurejsh 2002).

Z těchto důvodů bylo především Tureckem velice tlačeno na to, aby jejich komunita získala podobné záruky i v nově vznikajícím státě pod hlavičkou OSN, tedy aby byla garantována stejná práva jako v ústavě z roku 1974. Tyto požadavky byly akceptovány, přičemž pojistkou mělo být rozmístění tureckých vojsk na územích s významným zastoupením Turků (Gangloff 2004).

5.3.2 Současná situace

Po vyhlášení nezávislosti Kosova se Turkům dostává všech národnostních práv a svobod. Kosovská ústava zaručuje všem menšinám v zemi právo na udržování, vyjadřování a rozvíjení vlastní kultury a identity, čímž se rozumí náboženství, jazyk, tradice a kulturní dědictví. Komunita má nárok na předškolní a základní vzdělávání ve svém jazyce, rovný přístup ke zdravotní péči a možnost účasti na politické správě země na všech úrovních. Dále se zde píše, že Turci mají garantovaná dvě místa ve 120 členném kosovském parlamentu. Celkově je pro menšiny garantováno dvacet mandátů, přičemž k potenciální změně ústavy je nutný souhlas 2/3 z nich. Turečtina může být používána svobodně kdekoli na území Kosova a navíc je uznávána jako oficiální jazyk na úrovni některých obcí (Kosovo Republic 2008, příloha 9)

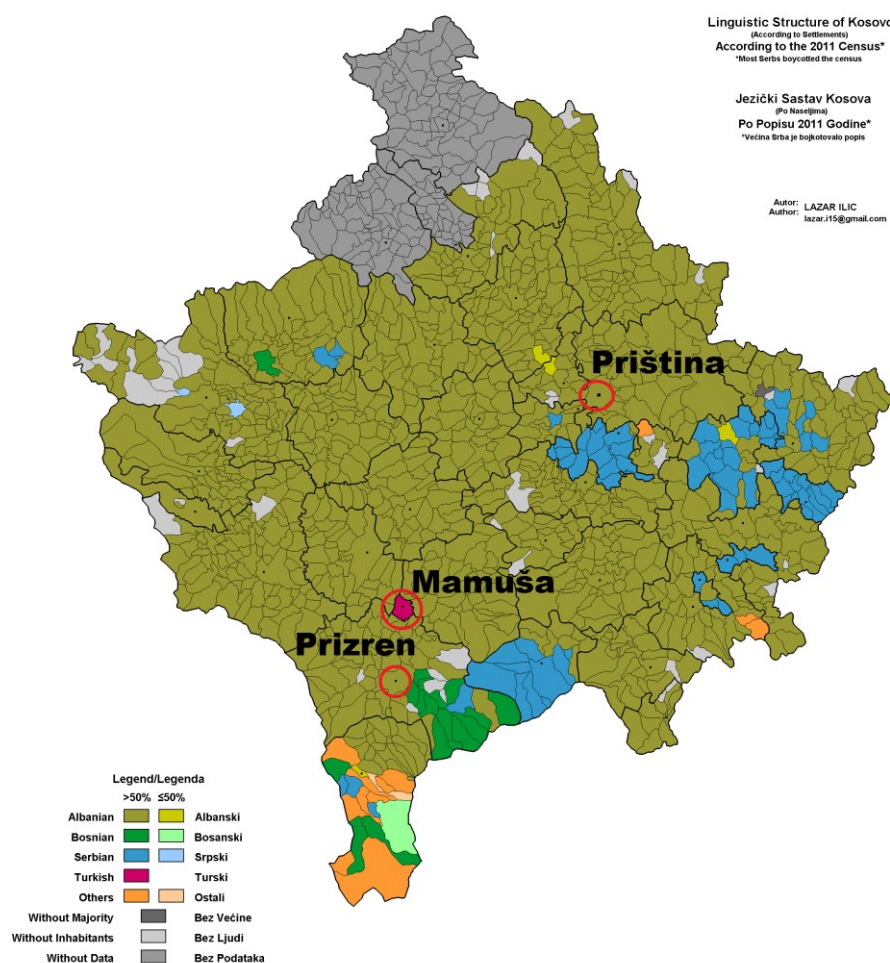
Kromě výše zmíněných práv dostává turečtina prostor i v kosovských veřejnoprávních médiích, tj. RTK, *Radio Televizioni i Kosovës*, ve které jsou dennodenně vysílány patnáctiminutové zprávy pro Turky. Kromě této relace v Kosovu funguje ještě soukromý internetový portál *KosovaHaber*, který již od roku 2006 podává v turečtině informace o dění v Kosovu. Turecky tištěná zpravodajská média z finančních důvodů v zemi neexistují (OBSE 2021). Kosovský stát též uznává 23. duben jako státní svátek pod názvem Den Turků. Tento den odkazuje k událostem z roku 1920, ve kterých Turecko podniklo první kroky k boji za nezávislost (OBSE 2010).

V současné době je jediným dlouhodobým politickým subjektem, který hájí práva Turků v Kosovu, strana KDTP, *Kosova Türk Demokratik Partisi* (příloha 3, 4). Jedná se o konzervativně-nacionalistické uskupení, které vzniklo ihned po zavedení pluralitního systému v tehdejší Jugoslávii v roce 1990. Jejimi hlavními politickými cíly jsou: dohled nad naplňováním menšinových práv daných ústavou a prohlubování spolupráce mezi Kosovem a

Tureckem, přičemž jednou z klíčových snah této strany je získat turecké občanství pro kosovské příslušníky komunity (KDTP 2021). KDTP získává kontinuálně nejvyšší podporu od turecké menšiny a její představitelé získávají pravidelně ministerské posty v kosovské vládě. Ostatní turecké strany jsou mnohem slabší, vznikají před volbami jako opozice ke KDTP a nejsou ji na celostátní úrovni schopné čelit (Cumhuriyet 2020).

Kromě politických uskupení se kosovští Turci sdružují i v kulturně-osvětové oblasti. V Kosovu se nacházejí nevládní organizace *Hanimeli* či *Zübeyde Hanım* sdružující kosovské Turkyně za účelem zvýšení povědomí o ženských právech, dále jsou zde divadelní spolky *Rumeli*, kulturní spolky *Bahar*, *Doğru Yol* či *Gerçek*, jejichž cílem je rozvíjet a propagovat vlastní kulturu a tímto způsobem přispívat k dialogu mezi kosovskými národy (OBSE 2010).

Obrázek 2 – Obce s nejvyšší absolutní a relativní tureckou četností a hlavní město

Zdroj: WIKIMEDIA (2011): Linguistic structure of Kosovo. Wikimedia, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c0/Kosovo-2011-Language.GIF> (8. 12. 2021).

Co se týče geografického rozmístění komunity, Turci jsou přítomni ve městech Mitrovice, Vučitrn, Dragaš (0,5 %) v hlavním městě Prištině a Gjilanu (1 %). Nejvíce zastoupeni jsou však Turci na jihu země ve městě Prizren (5 %) a v obci Mamuša (93 %) (Kosovo Agency of Statistics 2011, obrázek 2). Zajímavým fenoménem je zemědělská obec Mamuša. Jedná se o nejmenší a jedinou plně tureckou správní jednotku v zemi, která vznikla v roce 2008 oddělením od Prizrenu. Mamuša se stala v roce 2005 součástí pilotního projektu OSN, který měl za cíl reorganizaci a zefektivnění kosovské státní správy. Obec splňovala požadavky geografické vzdálenosti od původního centra, ekonomické udržitelnosti a počtu obyvatel (5000). Po třech letech se ukázalo, že se takovýto stav osvědčil, politici a občané si jsou navzájem blíže, a tak byla tato skutečnost převedena do praxe (OBSE 2010, příloha 2, 8).

5.3.3 Problémy kosovských Turků

Podle tiskových zpráv OBSE, která situaci v Kosovu dlouhodobě monitoruje, je turecká menšina velice dobře integrovaná do kosovské společnosti. Tato konstatace byla doložena několika faktory: turecké příslušníky je možné najít ve všech vrstvách státního sektoru (policie, zdravotnictví, školství atd.), velice nízké nezaměstnanosti v komunitě a absenci osobních potyček jako v případě Albánců a Srbů (OBSE 2010).

Nicméně přeci jenom se vyskytují menší problémy, kterým tato menšina musí čelit. Jedná se zejména o otázku jazyka. V kosovském školství stále chybějí učebnice přeložené do turečtiny, a ty tak musejí být obstarávány z Turecka, na vysokých školách se momentálně nenachází jediný obor, který by bylo možné absolvovat v turečtině, a problémem jsou též učebnice albánštiny, které nejsou koncipovány pro studenty s odlišným mateřským jazykem. Důvod tohoto stavu není však politický, nýbrž finanční, jelikož kosovské školství nemá na takové programy dostatek prostředků. Podobný problém se nachází i v rovině poskytování osobních dokladů a ostatních dokumentů v turečtině či absence turecko-jazyčných popisů v kosovských institucích (OBSE 2021).

6. Terénní šetření

V této kapitole budou představeny výsledky analýzy dat terénního šetření v Kosovu z roku 2019. Tyto poznatky stojící na dříve zmíněných dotazníkových otázkách, které byly na základě podobných rysů a pro lepší přehlednost rozděleny do třech hlavních podkapitol: turecké působení v Kosovu, vztah k Turecku a identita kosovských Turků a meziethnické vztahy. Tyto podkapitoly jsou dále členěny do tematických oddílů, ve kterých jsou představena a analyzována data z obou výzkumných lokalit.

6.1 Turecké působení v Kosovu

V následujících dvou podkapitolách budou hledány spojitosti mezi Tureckem deklarovanou politickou teorií neoosmanismu a jejím reálným provedením na příkladě Kosova a kosovských Turků. Postoje informantů budou konfrontovány s dříve představenými skutečnostmi z kontextové kapitoly, a to v těchto oddílech: ekonomická pomoc, pomoc na základě *soft power* strategií, okolnosti turecké pomoci a vměšování Turecka do kosovské domácí politiky. V podkapitole vztahu k Turecku jsou těmito oddíly: vnímání každodenního života v Turecku a pohled na turecký režim.

6.1.1 Ekonomická pomoc

Hlavním problémem republiky Kosovo je slabá ekonomika a nestabilní podnikatelské prostředí. Tyto aspekty velice brzdí rozvoj země a, i přes veškeré turecké proklamace a vytyčené strategie, reálné investice z Turecka (ani z jiných zemí) příliš nepřicházejí. Tento fakt byl reflektován většinou informantů s podobnými vysvětleními: špatná ekonomika, korupce, komplikovaná legislativa a nevyhovující infrastruktura.

Turecké firmy tu jsou, ale není jich moc, protože mají problém se sem dostat. Stále se na tom pracuje, firmy mají problém sem přijít a investovat. Proč tu neinvestují? Protože musí vidět, že je tu pro ně příznivé podnikatelské prostředí, infrastruktura, a to tu není. Pro zahraniční investory je největší problém ekonomika. To platí pro všechny, nezáleží na tom, odkud jsou. (inf. 5)

Co se týče znalosti tureckých firem, tak nejčastěji udávanou firmou byla ENKA. Tato firma je známá po celém Kosovu a byla zmíněna téměř všemi informanty. Dále pak padalo jméno

firmy Limak, která spravuje přístiské letiště a energetickou síť a firma Newko Balkan zabývající se výrobou dopravníkových systémů. Nicméně se ukázalo, že mezi informanty nejsou turecké firmy příliš známé, a to zejména proto, že velkých ekonomických subjektů je zde přítomno pouze malé množství.

V Suva Rece je firma Balkan. Pak firma Limak – dělá na letišti a potom ENKA pro dálnice. Nevím, jak dlouho tu tyto firmy budou, ale má to benefity, protože dávají práci mnoha lidem. (inf. 6)

Jak bylo informantem zmíněno, nabízí se otázka, do jaké míry tyto firmy zaměstnávají kosovské obyvatelstvo. Hlavní pracovní činnost firmy ENKA je stavba dálnic, což je poměrně krátkodobý proces, který nenabízí příliš velké ekonomické vyhlídky pro místní zaměstnance do vzdálenější budoucnosti. Limak a Newko Balkan jsou akvizicemi již fungujících společností, takže vliv na vývoj zaměstnanosti je v jejich případě minimální. Naopak práce pro místní turecké instituce může nabídnout delší perspektivu, nicméně takováto příležitost je pouze pro velice omezený počet pracovníků.

Ano, dostal jsem nabídku od Institutu Yunuse Emreho, tak pro ně pracuji jako učitel. Ostatní kosovští Turci také mají nabídky, ale ne moc. Se mnou taky nějací pracují. (inf. 6)

V podobném smyslu mluvili i informanti v Prizrenu. Ti se na rozdíl od inf. 6 shodli, že angažmá Turecka není velkým ekonomickým přínosem, jelikož turecké firmy nenabízejí příliš pracovních pozic.

Turecko nabízí jen málo pracovních míst, třeba na konzulátech a v Yunus Emre Institutu, firmy nenabízejí moc. Ekonomicky to není pomoc, bylo by dobré, kdyby otevřeli fabriku a zaměstnávali lidi, ale to nedělají. Kdyby otevřeli 4-5 fabrik, tak by tady bylo po ekonomických problémech. (inf. 10)

A shoda panovala i nad důvody této omezené vzájemné spolupráce, jelikož stát jako Turecko může různě motivovat a podporovat své podnikatele, aby v zemi začali podnikat, samotné rozhodnutí je však vždy na podnikatelích samotných, kteří kvůli situaci v Kosovu volí spíše jiné přívětivější země regionu s lepšími podmínkami a lépe fungujícím hospodářstvím.

Máme tady problém, náš stát je velice zlodějský! Například, když tady založíš firmu, tak kosovský stát řekne – dej nám za to 500 000 euro. Proč to chtějí? Za nic! V Srbsku je to jiné, když tam přijde investor, 5 let neplatí daně. Takže podnikatelé jdou pak radši do Srbska. (inf. 9)

Toto tvrzení plně platí, jelikož ekonomické vztahy se navazují mnohem lépe se stabilními zeměmi otevřenými ke spolupráci, což částečně uznané Kosovo s vnitrostátními a zahraničními problémy rozhodně není. O popisovaných skutečnostech svědčí i minimální objem kosovského exportu do Turecka či povaha tureckých přímých investic v zemi, které jsou převážně akvizicemi fungujících podniků, což nijak významně nesnižuje nezaměstnanost v zemi.

6.1.2 Pomoc na základě soft power strategií

I přes tuto omezenou spolupráci v ekonomické oblasti, byla však turecká pomoc Kosovu vnímána u informantů v Mamuše jako rozhodující. Jako veliký přínos byla zmiňovaná renovace škol a nemocnic, což jsou rozhodně velice přínosné projekty, které do budoucna mohou zlepšit život v Kosovu. Spekulativnější je již obnova osmanského dědictví, i když se rozhodně nesmí opomenout kulturní aspekt této skutečnosti. Nicméně, tato pomoc se zatím nepromítá do odvětví, které je Kosovu nejpotřebnější, tedy ekonomiky. Nic na tom nemění ani to, že si to někteří informanti myslí.

Zrekonstruovali tu školu a budovu obecního úřadu, ale dělají toho mnohem více. Dále renovují osmanské dědictví – mešity, studně, mosty. A to by se též mělo projevit v průmyslu. (inf. 6)

Podobně situaci viděli i informanti v Prizrenu, jelikož podle jejich mínění investuje Turecko v Kosovu v jiném než ekonomickém směru, a to rozvojovém. Předpokladem tedy je, že vzdělání, kultura a mezistátní spolupráce přispěje k ekonomickému rozvoji v budoucnosti.

Turecko jako stát velice pomáhá, před válkou i po válce. TÍKA rekonstruuje mešity, v Yunus Emre Institutu se lidé mohou naučit turecky, jít na fotografický kurz. Vše je bezplatné. A pak na úrovni států. Turecko dává Kosovu na příklad tanky, helikoptéry, místní policisté a vojáci získávají vzdělávání v Turecku, kam jsou posláni a pak tady pracují. Turecko hodně pomáhá. Já jsem dostal stipendium od turecké vlády. Funguje to tak, že 300 lidí přijde na centrální

zkoušku a 100 nejlepších je přijato na univerzitu v Turecku a každý měsíc dostává stipendium. Vše máš zdarma – studium, ubytování, jídlo. (inf. 9)

Turecko tedy neposkytuje okamžitou ekonomickou pomoc ve formě přímých investic. Jeho strategií je přispívat ke zkvalitnění vzdělání na místě, popřípadě poskytování stipendia ke studiu na tureckých univerzitách. Pozdvižením místního lidského kapitálu chce Turecko postupně zlepšovat uplatnění Kosovanů a motivovat je k setrvání v zemi. Otázkou ovšem je, jestli takováto pomoc nebude mít spíše opačný výsledek, jelikož takto vzdělaní lidé nenajdou v současné době v Kosovu příliš pracovních příležitostí či za svou práci nebudou náležitě zaplacení, o čemž může vypovídat i příklad informantů č. 7 a 9, kteří po vystudování turecké vysoké školy nemíní v Kosovu zůstat. O tomto trendu svědčí i již zmiňované celkové migrační saldo Kosova, kde emigrace jasně dominuje (Ljubas, Kamber 2019). Nicméně podle autorova omezeného vzorku informantů se tato strategie jeví jako úspěšná, jelikož informanti č. 5, 6, 11, 13, 14 a 16 získali vzdělání v Turecku a v Kosovu chtějí nadále zůstat.

Další forma turecké pomoci, tj. rekonstrukce osmanského kulturního dědictví může mít z ekonomického hlediska pouze jeden dopad. Renovace těchto historicky významných lokalit učiní z Kosova atraktivnější turistickou destinaci u turecké střední třídy, čímž se otevře nový zdroj příjmů pro zaostalou zemi.

6.1.3 Okolnosti turecké pomoci

Tabulka 3 – Rozvojová spolupráce s Kosovem

Deset největších donorů, 2016-2017 (v milonech USD)	
EU instituce	157
USA	57
Německo	49
Švýcarsko	24
OBSE	18
Švédsko	14
Turecko	11
Mezinárodní asociace pro rozvoj	10
Rakousko	8
Lucembursko	8

Zdroj: OECD (2019): Development in Kosovo, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c3aef350-en/index.html?itemId=/content/component/c3aef350-en> (20. 10. 2021).

Otázka jestli Turecko pomáhá více než EU, byla přidána jako nesmyslný bonus, jelikož čísla objemu pomoci jsou v naprosto jiných řádech (tabulka 3). O to více však překvapilo, že toto tvrzení bylo v Mamuše odmítnuto pouze ve dvou případech a zbytek více či méně nadhodnocoval turecké angažmá. Tato skutečnost se však dá poměrně logicky vysvětlit. Turecká pomoc je mnohem více akcentována v médiích a proslovech kosovských i tureckých politiků. O evropské pomoci se naopak tolik nemluví. Naprosto stejná situace panuje i v Bosně a Hercegovině či Srbsku, zde však ve vztahu k Rusku a Číně (Harper 2018). A právě velikost tohoto akcentu má zásadní vliv na celkové vnímání turecké pomoci v populaci. Navíc, v Mamuše není žádný evropský projekt k dohledání, což může s předešlým předpokladem v kombinaci s nastíněnou segregační hypotézou (viz další podkapitola) lehce vysvětlit níže zmíněné postoje dotazovaných informantů.

Turecko pomáhá mnohem více než ostatní země, třeba učitelům posílají peníze, tisíc euro měsíčně! Z Evropy nic nepřichází. Tam se dá jít pouze pracovat, do Německa, Švýcarska. (inf. 8)

Kromě samotného nadhodnocování tureckého významu bylo též často útočeno na EU jako takovou. Tato skepse vůči Evropě je přítomna i u kosovských Albánců a jejím důvodem jsou zejména plané sliby v otázce vízové liberalizace s Kosovem a následným větším přístupem Kosova na evropský trh. U Turků však tento pocit může být dále posílen diplomatickými rozepřemi mezi Tureckem a evropskými státy. Podobně kritické názory se však vyskytovaly i u informantů v Prizrenu.

Nevím, kdo pomáhá více, Evropa posílá peníze, ale Turecko pomáhá i ve vzdělávání. Jak by měla pomáhat Evropská unie? Měla by tady otevírat nové fabriky, protože je tady velká nezaměstnanost. Není tu práce pro mladé. Ale EU je neotevře, nechce je otevřít. Je to proto, že v Německu mladí nechtějí pracovat, tak chtějí, aby lidé odsud šli do Německa a pracovali tam a za málo peněz. Všichni odcházejí... Pokud by postavili fabriku tady, tak neodejdou. Ale to EU nedělá... nevyhovuje jí to. (inf. 9)

Jako reakce na tento výrok o kritice EU se nabízí protiargument, proč ke stejnému kroku nepřistupuje Turecko. Informant byl však i velice kritický ke stavu turecké ekonomiky, je tedy pravděpodobné, že právě hospodářství by bylo jeho hlavním argumentem. Navíc velice kritizoval i povahu a realitu kosovského státu, na čemž názorně vysvětloval, proč podnikatelé

nevstupují do země. Jedná se tedy o začarovaný kruh, ze kterého v současné době v takto nastavených podmínkách není možné vystoupit.

Nicméně v otázce skutečného poměru pomoci EU a Turecka byli lidé v Prizrenu mnohem lépe informováni. Důvodů tohoto rozdílného vnímání bude více, roli bude hrát určitě vyšší vzdělanost a s tím související lepší schopnost vyhledávat a přijímat informace, na což upozorňuje i další informant, který varuje, že mediální obraz a skutečné činy jsou mnohdy různé.

Nevěřím tomu, že by Turecko pomáhalo více než EU. To říkali v Mamuše, že? Je pravda, že tam Turecko něco udělalo, školy. Ale mamušská samospráva byla vytvořena díky pomoci EU, to byl evropský projekt. Oni to neví nebo si to neuvědomují. Více se mluví o turecké pomoci, ale Evropa je na špici. (inf. 12)

Další pokládaná otázka se týkala podmiňování této pomoci tureckým původem či je určena všem, kdo ji potřebují. Většina informantů tuto možnou nerovnováhu ostře odmítla a tvrdila, že Turecko pomáhá stejně nebo dokonce více ostatním (muslimským) kosovským národům.

Turecko nepomáhá jenom nám, ale třeba i v Dragaši, rekonstruuje tam, dokonce jim pomáhá více než nám. Ale proč, nevím. Potřebují pomoc, jsou chudší než my. (inf. 2)

Finanční pomoc je více druhým národům než nám, to jsem už říkal. Já to podporuju, může mě to štítat, ale je to správné, protože jak by to vypadalo, kdyby Turecko pomáhalo jen nám. Na to si dávají pozor. Za to mají můj obdiv. (inf. 12)

V Prizrenu se však objevila i souhlasná stanoviska, která souhlasila s tvrzením, že hlavními příjemci pomoci jsou Turci. Těmi, kdo toto říkali, byli ovšem kritici tureckého režimu a nepotvrdili svá stanoviska žádnými přesvědčivými argumenty. Otázku podmiňování pomoci tureckým původem se tedy nijak nepodařilo doložit. Nicméně obecné upřednostňování muslimů a etnicky spřízněných národů je nezpochybnitelné. Zmiňovaný Dragaš je centrem Goranů, tj. islamizovaných Slovanů, naopak jen minimum projektů se nachází v srbské části země. Navíc, v jiných zemích regionu je tato strategie úplně stejná (TIKA 2016).

Jako důvod pomoci označovali informanti Tureckem široce proklamovanou vzájemnou kulturně-historickou provázanost a snahu o zlepšení života v zemi, která lidi přiměje k setrvání v Kosovu. Tyto historické konexe vedly u některých informantů až k úsměvným proklamacím, jelikož označovali Turecko jako rodiče či staršího bratra Kosova.

Turecko tu pomáhá, protože máme stejnou kulturu a vyznání. S Tureckem jsme bratři a Turecko je jako náš starší bratr. (inf. 5)

Odpovědi na otázku, proč Turecko vynakládá takovéto finanční prostředky v zaostalejší zemi, jdou tedy v souladu s jeho vytyčenými cíli politiky neoosmanismu. Důvodem je budování pozitivního obrazu Turecka za působení nástrojů *soft power*. Tato strategie se zdá být účinná, tedy alespoň na příkladě vybraných informantů turecké národnosti. U většinové albánské společnosti však vypadá výsledek strategie zatím velice sporně, což však nebylo náležitě zkoumáno a lze tak soudit pouze na základě názorů albánských účastníků výzkumu (1, 6, 7), jejichž argumenty byly spíše na bázi konspiračních teorií a lidových povídaček typu, že Turecko podporuje a rekrutuje islámské teroristy. Takovýto pohled Albánců byl shrnut i informantem v Prizrenu.

Turecko se snaží v Kosovu budovat o sobě pozitivní obraz, ale to se nedaří. Většina Albánců cítí historickou nenávist, stavbu měřit nevnímají pozitivně, myslí si, že je to snaha poukázat, že jsou islamisté a tím je poškodit v očích Západu. (inf. 12)

6.1.4 Vměšování Turecka do kosovské domácí politiky

Velikým otřesem ve vzájemných diplomatických vztazích bylo turecké zadržení šesti příslušníků Gülenova hnutí, které proběhlo na území Kosova bez vědomí kosovské vlády. Toto je však oficiální verze události. Místními tureckými informanty je tato verze odmítána a místo ní jsou vytvářeny alternativní scénáře, které se zdají být uvěřitelné, jelikož k další eskalaci mezistátních vztahů od té doby nedošlo.

Haradinaj byl naštvaný, ano, podle mě je to ale politika. Kosovo je Evropě mnohem blíže, ale nechce si ani rozházet vztahy s Tureckem. Řeklo Turecku: vezměte si je, ale my jsme o tom neměli žádné zprávy, vezměte si je, ale my o tom nevíme. Takhle tipuju, že to mohlo být. A pak řeknou Evropě, že byli proti. Taková byla dohoda. Evropa se zeptá Haradinaje, proč jste jim

je dali? – Nedali, nevěděli jsme o tom. He... Takhle to funguje a vztahy jsou dobré s oběma.
(inf. 6)

Takovýto názor, tedy, že se jednalo o politickou hru, byl mezi informanty v Mamuše velice rozšířený. Další poukazovali, že alespoň bez částečné spolupráce ze strany kosovských složek by toto zadržení nebylo možné a někteří pokračovali až do takových mezí, kdy naplno odsuzovali Gülenovy stoupence, přičemž narušení státní suverenity brali jako bezproblémové.

Podobně viděli situaci i informanti v Prizrenu, jelikož taktéž popisovali zmíněnou situaci jako diplomatickou hru či tajnou dohodu, o které nebyl z politických důvodů informován předseda vlády. Při tomto jejich pohledu na věc tedy nedošlo k narušení kosovské státní suverenity, nehledě na to, že oficiální verze je odlišná. Akt jako takový byl pokládán za správný, jelikož podobně jako Turecko považuje většina informantů Gülenovo hnutí za nebezpečné. Těžko říci, jestli na základě vlastního názoru či pod vlivem silné negativní kampaně z Turecka.

Nemám je rád, jejich vůdce Gülen je špatný člověk, ukazuje se lidem jako prorok a tím je klame. (inf. 9)

Podobně kritické názory se objevují i v případě Gülenových škol. Vyjadřovány byly obavy nad jejich působením a byla zdůrazňována jejich povrchnost stejně jako celkové nebezpečí pro globální společnost, jelikož je hnutí na základě konspirací často podezíráno z ambicí vládnout celému světu. Pravdou ovšem je, že v současné situaci je ve věci Fethullaha Gülena krajně riskantní prezentovat odlišný názor, jelikož jsou všeobecně známé důsledky pro jeho sympatizanty v Turecku i mimo něj.

Podle mě jsou velice negativní. FETÖ je po celém světě. Ublíží lidem a vychovávají si k tomu nové lidi. Není to dobré. (inf. 6)

Měl tu hodně škol, ale teď je jich o hodně méně. Můj syn tam chodil 6 let, ale bez peněz nic nebylo. Zaplatil jsem jim o trochu méně a hned ho chtěli vyhodit! Jsou jen na peníze, na nic jiného. (inf. 1)

Objevily se však i méně kritické názory, ve kterých zaznívalo, že působení hnutí je především turecká záležitost, jelikož Kosovu nezpůsobují žádné problémy. Poměrně vyzdvihována byla

úroveň jejich vzdělávání, za kterou si ovšem nechávají náležitě zaplatit. Na druhou stranu však bylo kritizováno, že se tato praktická výuka příliš spojuje s náboženstvím.

Nemůžu říct, že by to byli teroristé, ale ani nemůžu říct, že by dělali něco dobrého. Podle mě by neměli směšovat vzdělání a náboženství. V těchto školách tě vedou k náboženství. To by mělo být oddělené. (inf. 13)

Jelikož v Kosovu působí i strany hájící práva menšinových Turků, logicky se nabízí otázka, jestli se Turecko nesnaží prosazovat své zájmy jejich prostřednictvím. Ve věci tohoto propojení byly však názory poměrně jednotné, jelikož ve většině odpovědí informanti připouštěli pouze verbální podporu Turecka, která je z ústavy povolena. Nicméně ve třech případech bylo poukázáno i na širší vzájemnou spolupráci.

Samozřejmě, Turecko nám radí. I v ústavě je, že strany menšin mají dovoleny speciální vztahy se svými domovskými zeměmi, Albánci s Albánií, Srbi se Srbskem, Turci s Tureckem a tak dále. Máme partnerská města s Tureckem, a tak dochází i k návštěvám delegací. (inf. 12)

Tento výrok potvrzuje i prizrenský politik ze strany KDTP, který nepřipouští žádný vliv z Turecka na jejich domácí politiku s odkazem na to, že jejich strana je sekulární a proevropská. Otázkou však opět je, jestli ze své pozice může tvrdit něco jiného. Politik má pravdu se sekularismem, jelikož se v programu strany nenachází žádná zmínka o náboženství. Nicméně proevropskou orientaci strany nelze v dokumentu dohledat, jelikož jsou téměř veškeré zahraniční cíle jejich politiky směřované k Turecku (KDTP 2021). Ze silnější vazby této strany s Tureckem podezírá stranu i následující informant, který tak neusuzuje pouze na základě vlastních pocitů, nýbrž i osobních kontaktů.

Ano, Turecko pomáhá stranám ve spoustě věcí. My Turci volíme turecké strany a máme tam kamarády, kteří vědí, že Turecko platí jejich nájem. Když strana pořádá nějakou akci, Turecko to vítá a pomáhá. (inf. 9)

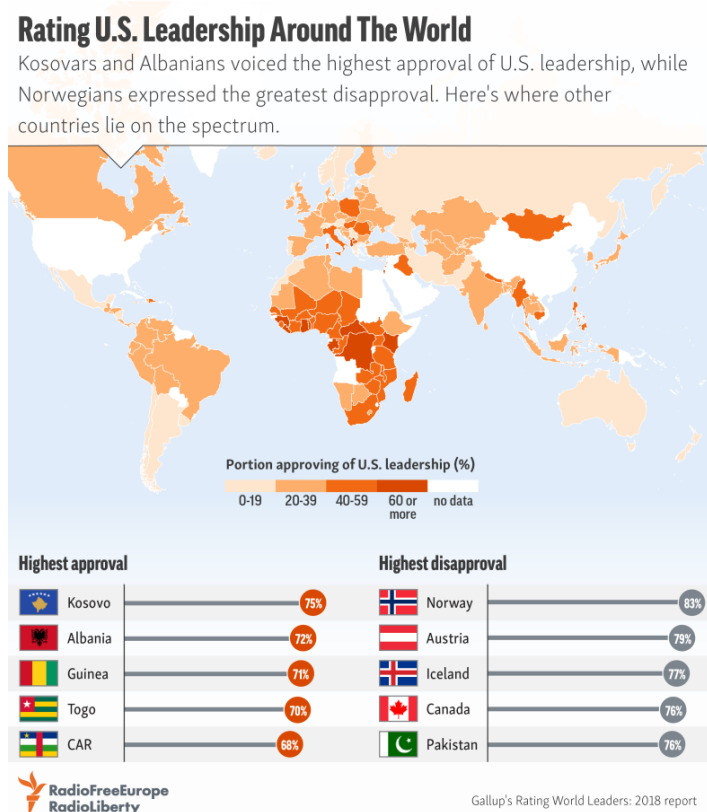
Turecko pomáhá svým stranám finančně, strategicky ve všem. Dělají to, protože tyto strany jsou místními pobočkami Turecka v Kosovu. Mají těsnou vazbu na AKP a turecké strany spolupracují, protože musí a nemají jinou možnost. Jsou pod tlakem Turecka, protože kdyby to nedělali, nedostanou od nich žádnou podporu a nemůžou fungovat. (inf. 13)

Výše uvedené tvrzení je možná až přehnaně kritické a souvisí zřejmě s informantovým celkovým velice negativním pohledem na turecký režim. Nikdo jiný se v takovémto duchu nevyjádřil a jeho stanoviska nelze ani jinak doložit. Pravdou ovšem je, že při čtení dokumentů strany lze této podřízené pozici kosovsko-turecké strany někdy podlehnout. Z druhé strany však nelze tvrdit, že jsou strany na Turecku až do takové míry závislé, jelikož v Kosovu existují i romské a goranské politické subjekty, které fungují bez podpory jiného státu.

6.2 Vztah k Turecku

Vzájemné diplomatické vztahy byly hodnoceny ve většině případů jako dobré. Někteří informanti označili USA jako největšího spojence, jelikož bez Spojených států by nebylo Kosova. Jiní informanti byli však k USA dost kritičtí, a to z důvodu rozšířené teorie, že za rozpadem Jugoslávie, na kterou je hleděno velice pozitivně (viz dále), stojí právě Evropa s Amerikou. S tímto tvrzením by jejich albánští sousedi rozhodně nesouhlasili, jelikož jugoslávské období není u Albánců vnímáno pozitivně a navíc právě Albánci vycházejí ve statistikách jako národ s největšími sympatiemi k USA (Svobodná Evropa 2018, obrázek 3).

Obrázek 3 – Popularita USA ve veřejném mínění

Zdroj: SVOBODNÁ EVROPA (2018): „Rating US Leadership around the World“, RadioFreeEurope /RadioLiberty, <https://www.rferl.org/a/rating-us-leadership-around-the-world/28989884.html> (26. 11. 2021).

Největší spojenec je možná Turecko, Amerika to není, protože tady v oblasti nemá žádné zájmy. Západ zničil Jugoslávii, protože byla moc silná a měla nezávislou politiku, jiný zájem tu neměli a nemají. (inf. 13)

Právě takovéto konspirační argumenty byly používány proti USA, a to navzdory všeobecnému konsenzu, že k rozpadu Jugoslávie přispělo široké spektrum různých faktorů (Šesták 2009). Důležité ovšem je, že takovéto názory jsou ve výsledku i ku prospěchu Turecka, jelikož v poslední době právě Turecko vystupuje ve vztahu k USA velmi kriticky. Dalším postojem obhajujícím tureckou výsadní pozici byla tvrzení o geografické a historické blízkosti této země. Turecko se nachází regionu mnohem blíže, více mu rozumí a má nejvíce možností a zájmu zde pomáhat.

USA je velký přítel Kosova, ale Turecko je důležitější, protože je blíže a kdyby se něco stalo, tak všichni dělají podle svých možností. Jedna třetina odpovědnosti je na Turecku. USA a EU jsou také přátelé, ale Turecko je největší. (inf. 5)

Nicméně u jednoho informanta byla reflektována i výše probírána událost, tj. problém s Gülenovým hnutím, která prý vzájemné vztahy podstatně ochladila. Informant zřejmě nemyslel diplomatickou roztržku ohledně zadržení Gülenových sympatizantů na území Kosova, jelikož je stejně jako ostatní stoupencem názoru, že se jednalo o politickou hru. Proto tento výrok bude cílen na Gülenovy školy, které v Kosovu navzdory mnohým těžkostem stále fungují. A s tím má Turecko pochopitelně problém, jelikož je všechny považuje za přívržence terorismu.

Obchodní vztahy jsou dobré. Politické nejsou moc dobré. Největším problémem ve vztazích je FETÖ a jejich svinské plány. (inf. 6)

6.2.1 Vnímání každodenního života v Turecku

Co se týče pocitu informantů při jejich turistických či studijních pobytech v Turecku, bylo poukazováno na přátelské a velice blízké kulturní prostředí. Komunita je na Turecko však napojena i jiným způsobem než kulturou, jelikož všichni informanti disponují i osobními konexemi ve své pravlasti. Tito rodinní příslušníci sem odešli v minulosti na

základě politických represí či diskriminace a odcházejí stále, nyní však především ze studijních důvodů.

Když jedu do Turecka cítím se tam jako doma, když jsem tady, taky se cítím tady jako doma. Nejsem v Turecku cizincem. Vše je tu stejné, turecké rodiny, kultura, jazyk je trochu odlišný, ale v pohodě si rozumíme. Pro mě je Turecko nepostradatelné. (inf. 6)

Vyloženě negativní dojmy z Turecka nezazněly, spíše se jednalo o kulturní šok mezi vesnickým či maloměstským prostředím a o atmosféru obrovských přelidněných velkoměst Turecka, kde se postupně vytrácí vzájemná lidská slušnost a ohleduplnost.

Někteří lidé jsou tam hrubí, jak jsem říkal. Když jdeš přes přechod, je to 5-6 sekund a auta hned troubí! Ano, cítím se tu lépe, Turecko je dobré na cestování, ale nemohl bych tam žít. (inf. 9)

6.2.2 Pohled na turecký režim

V této sekci byly řešeny převážně okolnosti míry svobody v Turecku, resp. srovnání demokratičnosti obou zkoumaných zemí. V druhé části byla věnována pozornost osobnosti a činům tureckého prezidenta R. T. Erdoğana.

Turecko je nejdemokratičtější země na světě a také jedna z nejsilnějších – USA, Rusko, Čína, Turecko. (inf. 4)

Tento výrok poměrně dobře ilustruje, jakým způsobem turecké obyvatelstvo Mamuši vnímá svou mateřskou zemi. Na tomto místě je možné trochu generalizovat, jelikož osobou, která tento výrok pronesla, je bývalý starosta této obce, jenž byl zvolen ve svobodných volbách. Navíc, nikdo z ostatních informantů nepronesl nic, co by bylo s tímto názorem v protikladu, jelikož všichni v Mamuše považují Turecko za demokratičtější než Kosovo či stejně demokratické. Kritika, která se na turecký režim v této otázce valí ze zahraničí, byla razantně odmítána, jelikož tak Západ činí údajně na základě alibismu a pouze pro vlastní účely. Takovéto situace jsou poměrně běžné i u jiných menšinových národů ve světě. Lidé, kteří nežijí v domovské zemi a dívají se tak na tamější dění ze zahraničí, jsou mnohdy ovlivněni provládní propagandou, akcentují pozitivní skutečnosti zaznamenané během svých turistických návštěv a nejsou si vědomi či si nepřipouštějí věci negativní.

Naopak v Prizrenu bylo vnímání tureckého dění poměrně odlišné. Hodnocení informantů vycházelo více z faktů a objevovala se zde mírná i větší kritika. Tento jejich postoj bude ovlivněn historickými a sociálními faktory, jelikož je pravděpodobné, že jednoduché nábožensky motivované proklamace vládnoucí strany nebudou mít na vzdělanější a sekulárnější městské obyvatelstvo takový vliv. Nicméně i zde se objevovaly názory spatřující Turecko jako demokratický stát bez žádných větších námitek. Byl jich však nižší počet.

Turecko je jakž takž demokratické. Plně demokratické není, ale demokratičtější než Kosovo. Nicméně, poslední volby, jak se opakovaly, tak to je velice špatná věc. Není to právní stát. (inf. 9)

V tomto tvrzení lze spatřovat očividnou kritiku stávajícího režimu, jelikož absence právního státu úzce souvisí s potlačováním svobody slova a vězněním novinářů. Pocit, že je Turecko demokratičtější než Kosovo, byl vysvětlován tak, že je Kosovo *de iure* demokratické, avšak v reálném životě místní lidé nemají důvěru ve své politické zástupce, kteří se soustavně dopouštějí nedemokratických praktik např. ve formě již zmiňovaného klientelismu. Stav, kdy je místní člověk kritičtější k systému, ve kterém žije a s jehož nedostatky se dennodenně potýká je ovšem naprosto pochopitelný a neměl by mu být přikládán až tak velký význam. Zde je tedy možné pozorovat problém se samotnou definicí pojmu demokracie, pod kterým si každý představuje něco jiného.

Bylo by dobré, kdyby Kosovo bylo jako Benelux, ale k tomu je potřeba spousta času a historický vývoj. Nemůžeme si vybrat, kde se nacházíme, jaké máme sousedy... Demokracie nemá konce. Česko se snaží, aby bylo lépe, Francie se snaží, aby byla demokratičtější. Turecko je v jistém smyslu demokracie. Je tam pluralitní systém, ale to je krátce, 100 let není moc. Nedívám se na to, co se děje teď, někdy je režim více autokratický, někdy méně, ale obecně myslím, že je Turecko na správné cestě. (inf. 12)

I tento názor je v jistém smyslu kritický, i když má nepochybný filosofický rozměr. Pokud definujeme demokracii pouze jako soupeření více politických stran, tak je Turecko demokratické, pokud však dodáme rovný souboj těchto stran, tak se posouzení začne komplikovat. Tento výrok by dobře popisoval situaci, ve které se Turecko nacházelo před rokem 2013, tj. před potlačením protestů v parku Gezi. Od té doby má však podoba režimu

spíše sestupnou tendenci. Naopak v Mamuši byla povaha politického systému v obou zemích vnímána jako shodná či pozitivněji pro turecké uspořádání.

Obě dvě země jsou sekulární. Politický systém je stejný v Turecku i Kosovu, není žádný rozdíl. Ale v Kosovu jsou Turci, Bosňáci, Romové a Srbové, těch je hodně. Je tu větší heterogenita než v Turecku. Tam všichni mluví turecky. Ale politický systém je stejný. (inf. 6)

Tento výrok má hned dva problematické body. Prvním je skutečnost, že Turecko není a nikdy vlastně ani nebylo sekulárním státem, ale laicistickým. Islámu nebyl tedy umožněn nezávislý vývoj mimo státní struktury, nýbrž byl cíleně kontrolován a omezován pomocí státní instituce zvané Diyanet. Vztah k náboženství tedy vychází podle toho, kdo je aktuálně u moci. V Kosovu je tato odluka úplná.

Druhým nepravdivým tvrzením je, že Turecko není, na rozdíl od Kosova, heterogenní. Tento fakt je bohužel rozšířen i v samotném Turecku a jeho kořeny sahají až do Atatürkovy doby, kdy byl stát budován nacionalisticky a všichni tak byli považováni za Turky. Takovýto narativ je přítomen i v dnešní době a v dnešních školních osnovách, což má za následek, že turečtí Kurdové a Arabové nejsou bráni jako rovnoprávné národy. Tímto se tedy Kosovo velice odlišuje od Turecka, jelikož Kosovo z ústavy uznává všechny národy žijící na svém území a považuje je za plně rovnoprávné.

Častým argumentem, který byl v Mamuši používán a který má dokazovat existenci demokracie v Turecku, jsou výsledky voleb v Istanbulu z roku 2019, kdy i přes velkou snahu vládní strany AKP, zvítězil kandidát opoziční CHP Ekrem Imamoğlu.

Turecko je demokratická země, často se říká, že je Erdoğan diktátor, ale kdyby bylo Turecko nedemokratické, jak by se mohlo stát, že v Istanbulu zvítězí opozice? Turecko je země, která funguje podle toho, jak dopadly volby, takže respektuji toho, kdo vyhrál volby. (inf. 5)

Tato skutečnost je sice pravdivá, ale přesto není důkazem demokracie v Turecku, a to zejména z toho důvodu, že první nepříznivý výsledek byl vládnoucím režimem anulován a kandidát opozice byl tak zvolen až napodruhé. Dalším důkazem nedemokratických praktik je skutečnost, že všechna turecká tradiční média poskytovala prostor především představiteli vládní strany AKP a kandidát opozice tak musel využívat sociální sítě a kontaktní kampaň.

Interpretace těchto voleb se ovšem mezi informanty různí. Stejná situace byla popisována i v Prizrenu, avšak s opačným závěrem.

Po istanbulských volbách Erdoğan ztratil moji přízeň, ty volby jsou ostuda před světem. Imamoğlu vyhrál a dostal mandát, pak mu ho vzali. To mě velice naštvalo, protože to bylo tak nespravedlivé, takže napodruhé bych volil Imamoğlua. (inf. 9)

Omezená demokracie tedy v Turecku opravdu existuje, jen je znepokojující, kam až dosahuje Erdoğanova moc, který nemá pod kontrolou pouze média, ale dokáže do určité míry ovlivňovat i volební výsledky či soudní řízení. Toto vítězství je každopádně považováno za přelomové, jelikož od starosty Istanbulu není příliš daleko k prezidentské funkci. Nicméně i nedostatek svobody v Turecku byl informantem s opačným názorem vysvětlen.

V Turecku je to jiné, protože z každé strany je Turecko ohrožováno válkou. V Česku, Německu je situace velice odlišná. Pro život ve válečném regionu nejde aplikovat stejná politika. Je nutné něco přitvrdit, jinak by to nešlo. (inf. 6)

Část výroku je rozhodně pravdivá, Turecko sousedí s velice nestabilními regiony a znesvářenými národy, které se přou o hranice. Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán, Irák, Sýrie, Kypr a Ukrajina. Krom toho jsou tu i teroristické organizace IS a PKK, které operují na tureckém území. Tyto spory pochopitelně velice ovlivňují dění v zemi a ke slovu se dostává Davutoğluova teorie o rovnováze mezi bezpečností a svobodou. Snaha o sjednocení národa proti všem těmto hrozbám se tedy zdá poměrně pochopitelná. Naplňování této snahy má však často podobu umlčování a věznění kritiků, což je již za hranicí, kterou Davutoğlu vymezil a promítá se i ve statistikách, které srovnávají míru svobody v jednotlivých zemích (Svobodná Evropa 2019, Svobodná Evropa 2021).

Následující výroky jsou věnovány přímo osobě Recepta Tayyipa Erdoğan a důvodům, které vedou informanty k jeho oblibě. V Mamuši na rozdíl od Prizrenu nebyly vůči této osobnosti zaznamenány žádné větší nesouhlasné názory. Nicméně i kritičtější informanti v Prizrenu vnímali sílu tureckého prezidenta ve světové politice, nezpochybnitelnou modernizaci země a větší sociální zabezpečení obyvatel, která je výsledkem jeho vlády. Toto bylo udáváno i informanty z Mamuši, navíc však ještě oceňovali jeho konzervativní myšlení a nebojácnost, se kterou odvrací kritické útoky z Evropy.

Bez něho se Turecko rozpadne, jako Jugoslávie. Erdoğan se líbí lidem, protože si nenechá od Evropy nic líbit. (inf. 4)

My Turci z Kosova a většina Albánců, kteří tu žijí, jsme velice konzervativní. Podporujeme Erdoğana. Všichni tu mají rádi Erdoğana. (inf. 6)

Zmíněná konzervativnost Mamušanů je daná zřejmě několika faktory. Vliv bude mít především jejich vesnické zázemí a tradiční způsob života vycházející z islámské tradice. Dalším faktorem budou ve vesnici hojně sledovaná turecká média, která vykreslují Erdoğana jako zbožného muslima a statečného vůdce, který nikomu neustupuje a zastává se utlačovaných souvěrců po celém světě. Skutečnost je však složitější, jelikož se na příkladu Ujgurů ukazuje, že tak činí jediné, když se mu to hodí, o čemž pochopitelně provládní média nereferují.

Naopak v Prizrenu se s tímto prezidentovým konzervativním myšlením ve většině případů nebylo ztotožněno. Největší výtky padaly na jeho časté odkazování na islám. Nebylo to snad proto, že by se informanti nepovažovali za muslimy, jen tomuto osobnímu přesvědčení nedávali takovou váhu, což má jistě svůj původ v prosperujících obdobích Jugoslávie, kdy víra stejně jako národní cítění byly od politiky jasně odděleny.

Podle mě, když se politika moc spojuje s vírou, tak to není dobré. Já jsem také věřící, někdy piju alkohol, v pátek chodím do mešity na namaz. Ale když je to přehnané, tak je to špatné. To se mi nelíbí. Mělo by to být někde ve středu mezi rozumem a náboženstvím. (inf. 9)

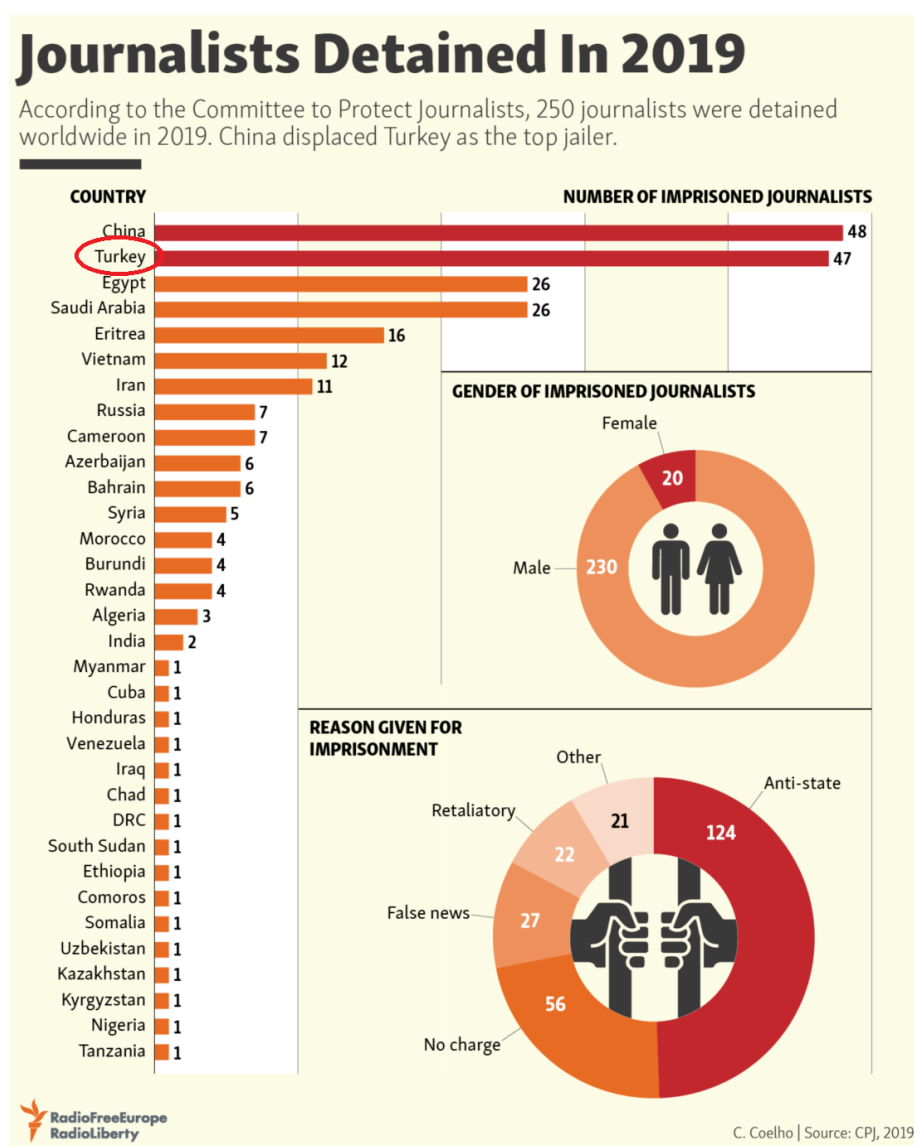
V obou výzkumných lokalitách však byly vyzdvihovány Erdoğanovy ekonomické reformy v prvních obdobích jeho vlády, které značným způsobem modernizovaly celou zemi. Tento argument byl poměrně oblíbený, zejména pak zlepšování dopravní obslužnosti.

Já jezdím do Turecka od 90. let a pamatuji si, jak to tam tehdy vypadalo. My jsme do Turecka přiváželi pomoc, nic tam nebylo, ne jako tady, Jugoslávie byla velmi bohatá. Do Turecka se vše dováželo. Po roce 2000 se věci začaly měnit, to je všechno Erdoğanova zásluha. Nazývat Erdoğana diktátorem je špatné. Kdyby byl v Turecku diktátor, tak dnes nemáme v Turecku 6 milionu Syřanů, to by nedovolil. Také vím, že v Turecku spousta lidí na Erdoğana nadává a to by přeci nebylo možné, kdyby to byl diktátor. Ale samozřejmě s těmi médii je to špatné. Prožil

jsem toho hodně, viděl jsem tu válku v 99. roce. Pamatuji si, jak vypadalo diktátorství Miloševiče v 90. letech, takže vím, že přehánějí. Ale chce, aby k němu směřovala veškerá pozornost, to je pravda. (inf. 6)

Informantovy argumenty ohledně uprchlíků či kritice prezidenta nejsou ovšem úplně validní. Obojí je totiž velice promyšleně využíváno v politické propagandě a mocenském soupeření s evropskými zeměmi. Téma uprchlíků posledních pár let slouží tureckému vládci jako spolehlivý zdroj příjmů a také jako páka na Západ, jelikož jejich prostřednictvím je EU vyhrožováno a pod touto hrozbou je pak Turecku placeno a dále ustupováno.

Obrázek 4 – Věznění novináři ve světovém srovnání

Zdroj: SVOBODNÁ EVROPA (2019): „Journalists Detained In 2019“, RadioFreeEurope/RadioLiberty, <https://www.rferl.org/a/journalists-detained-in-2019/30319922.html> (26. 11. 2021).

Kritika režimu je sice také oficiálně povolena, ale je rozdíl, jestli člověk kritizuje prezidenta mezi přáteli v čajovně či se snaží aktivně něco změnit ve veřejném prostoru. Tento dvojitý přístup je tedy používán sympatizanty režimu k jeho ospravedlňování, na druhou stranu však Turecko patří k zemím, kde je nejvíce vězněných novinářů na světě nemluvě o masovém propouštění ze zaměstnání po neúspěšném převratu v roce 2016 (Svobodná Evropa 2019, obrázek 4).

Další výrok odkazuje na celkem zajímavou paralelu mezi současným režimem v Turecku a Jugoslávií pod vedením Josipa Broze Tita. Na obou režimech lze shledat spoustu podobných i odlišných rysů, především se však liší povaha jugoslávského státu, který lze bez jakýchkoliv pochybností nazývat diktaturou, spíše však „osvícenou“ diktaturou.

Není diktátor, není ani demokrat, snaží se držet lidi pospolu. Stejně jako Jugoslávie. Jeho systém je školství, kultura, zaměstnanost lidí a bezplatné zdravotnictví pro všechny. Stejný systém jako měl Tito, je teď v Turecku. Erdoğan toho spoustu staví a to je dobře, nemyslí jen na přítomnost, ale i do budoucna. (inf. 10)

Nutno říci, že tato paralela není úplně mimo. J. B. Tito i R. T. Erdoğan Jugoslávii i Turecko značně zmodernizovali, rozhodujícím způsobem snížili chudobu a celkově zvýšili životní úroveň ve svých zemích. Na rozdíl od Jugoslávie se však v Turecku nenacházejí žádné koncentrační tábory a také tam, jak již bylo řečeno, existuje pluralitní systém. Takovéto hodnocení obou režimů by však nepochybně vyvolalo spoustu kritiky, jelikož na maloasijském pobřeží a v nástupnických státech Jugoslávie (Srbsku, Chorvatsku i u kosovských Albánců) jsou oba politici interpretováni poměrně negativně.

Nebezpečná paralela se též nabízí v otázce osudu Turecka. Jugoslávie po smrti Tita čelila dlouhé ekonomické krizi, nevyřešeným otázkám z historie, velké etnické i náboženské rozdrobenosti a požadavkům zahraničních subjektů, které v zemi měli vlastní zájmy. V takovéto situaci se do jisté míry nachází i současné Turecko. Na druhou stranu je potřeba říct, že obrovská geopolitická změna, ke které došlo v devadesátých letech, a která taktéž přispěla k rozpadu Jugoslávie, nepřichází ve světových dějinách tak často. Každopádně i takovéto apokalyptické vize se ve společnosti vyskytují, o čemž svědčí i názor informanta č. 4, který prohlásil, že se Turecko bez Erdoğanova rozpadne. V tomto případě lze však usuzovat,

že se jedná o politickou kampaň, která cílí na vyvolávání strachu a nejde tedy o reálnou hrozbu.

6.3 Identita kosovských Turků a mezinárodní vztahy

Místní Turci se pochopitelně považovali za Turky již dlouho před tím, než Turecko přišlo se svojí současnou politickou orientací. V minulosti byla však vazba k jejich domovské zemi minimální, jelikož se obě společenství vyvíjela bez vzájemného kontaktu. Jejich spřízněnost s Tureckem není tedy historicky příliš silná. Je však možné, že se situace v poslední době změnila, jelikož jejich domovská země přichází s mediálně široce propagovaným neoosmanským konceptem, jímž se mimo jiné snaží probudit pocit společné identitární sounáležitosti na základě společné historie, kultury a etnicity. Součástí tohoto konstruktů jsou i v zahraničí žijící Turci a spřízněné komunity (tedy i Albánci). Zda-li je tato strategie úspěšná, bude zodpovězeno v následující kapitole s použitím níže představených analyzovaných dat. Kategorie, na kterých byla tato identitární problematika sledována, jsou: jazyková situace, vztahy mezi kosovskými národy, Turci pohledem Albánců a pohled kosovských Turků na minulost, současnost a budoucnost země, ve které žijí. Tyto kategorie byly zvoleny z praktického důvodu, jelikož právě na jejich základě se formuje národní cítění a identifikace se státem, ve kterém žijí.

6.3.1 Jazyková situace

Hned první otázka v této části odhalila velice překvapující aspekt u nejmladší generace mamušské části komunity. Mladí Turci nepotřebují v dnešní době vyjíždět mimo svou rodnou vesnici, jelikož si všechno dovedou obstarat na místě. V obci se totiž nachází veškerá nabídka služeb nutných pro život i veřejné instituce jako zdravotnické středisko, banka a úřad, což místním umožňuje návštěvu doktora, správu financí či vyřízení kosovských dokumentů bez znalosti jediného slova v albánštině.

Ne, neumím albánsky. V Mamuše jsou všichni Turci. Je tu obchod, lékárna, školy, všechno. Není potřeba, abych jezdil jinam. Když někde opravdu potřebuju jet, tak jedu s tátou a ten albánsky mluví. (inf. 7)

Dalším důvodem k opuštění svého bydliště zpravidla bývá udržování sociálních kontaktů s osobami z přilehlého okolí. Ani tento důvod však pro mladé Mamušany neplatí, jelikož je u

nich vidět znatelná absence sociálních kontaktů mimo svou rodnou obec. Tato skutečnost je názorně potvrzována dalším informantem, jenž je s mladými lidmi v každodenním kontaktu, tj. jejich učitelem.

Zdejší mladí nemluví albánsky a to je velký problém. V Mamuše žijí jen Turci a mladí nemají albánské kamarády. Všude se mluví turecky, ve škole, doma, na ulici, v televizi. V Prizrenu je to mnohem snazší, protože tam Turci a Bosňáci žijí mezi Albánci, takže si jednoduše udělají albánské kamarády, to u nás ale nejde. (inf. 6)

S tímto názorem sice informant č. 7 nesouhlasí, jelikož tvrdí, že má i albánské kamarády. Nicméně když je konfrontován otázkou, jak spolu komunikují a tráví čas, odpovídá: *Nemluvíme spolu, řekneme si jen čau, ahoj a tak. A to je vše, nic víc. (inf. 7)*

Z tohoto výroku je tedy patrné, že mezikulturní kontakty tohoto informanta budou zřejmě velice omezené. V Prizrenu, na rozdíl od Mamuši, nebyly problémy s albánštinou ani s absencí vzájemných sociálních kontaktů nalezeny. Potvrzuje se tedy předchozí informantův (inf. 6) výrok, že Prizren je multikulturní město, ve kterém jsou všechny národnosti ve vzájemném kontaktu.

Ano, albánsky mluvím. Měli jsme albánštinu ve škole, v našich časech už byli hodiny albánštiny, což je stále. Ale hlavně jsme se naučili albánsky na ulici s albánskými kamarády. (inf. 16)

Otázkou je též, jaká je kvalita výuky albánštiny v místních školách. Podle mamušských informantů není úplně dobrá, což sice může být výmluvou pro jejich nedostatečnou snahu při jejím učení, nicméně stejné hodnocení získala i od informantů v Prizrenu, kteří udávali, že se pořádně naučili albánsky až při komunikaci s Albánci v ulicích města.

Nicméně ani u starší generace Mamuši není hodnocení jejich jazykových znalostí příliš vysoké. Tato generace navíc nikdy nestudovala albánštinu ve škole, jelikož v dobách Jugoslávie i za Miloševićova režimu byla vedle turečtiny vyučována srbština.

My mluvíme albánsky jako ty turecky. Nepotřebujeme albánštinu, prodáváme jen zemědělské produkty a k tomu to stačí. Tohle je turecká zemědělská vesnice. (inf. 2)

Tato jazyková situace byla potvrzena i albánským doktorem, který do vesnice dojíždí z blízké Suva Reky. Podle jeho mínění mluví ve vesnici albánsky pouze starší lidé, a to ne příliš dobře (účastník 1). Zásadním problémem pro mladé je však již zmiňovaná absence sociálních kontaktů s mluvčími albánštiny, jelikož právě tento předpoklad je obecně nejdůležitější pro motivaci k učení jazyků. Informanti se vyslovili, že znalost albánštiny u mladých přijde, až s větším zapojením do fungování v Kosovu, tj. s jejich profesní dráhou a tedy i většími kontakty s netureckým obyvatelstvem. K této fázi ovšem nemusí dojít a pravděpodobně ani nedojde, jelikož Mamuša nabízí mnoho příležitostí ve formě tradičních způsobů obživy.

Mladí se naučí albánsky, až to budou potřebovat, my jsme se taky naučili albánsky od sousedních vesnic. Když potřebuješ jazyk, tak se ho naučíš, je to jako moje srbština, tobě rozumím, ale nedokážu už mluvit, protože srbštinu vůbec nepoužívám. (inf. 5)

Mladá generace je dnes však v úplně jiné situaci než generace jejich rodičů, i když se na první pohled může zdát, že obě dvě žijí v podobně homogenním národnostním prostředí se srovnatelnými příležitostmi ke zvládnutí okolního jazyka. Tento rozdíl je primárně způsoben překotným rozvojem moderních technologií a silou jejich vlivu na každodenní život i v geograficky vzdálených oblastech. Mladí Mamušané jsou tedy pod mnohonásobně větším mediálním vlivem Turecka a turečtiny prostřednictvím sociálních sítí, televizí, seriálů či internetového zpravodajství. Mamušané, podobně jako většina mladé generace v jiných zemích, tráví mnohem více času na těchto jazykově blízkých platformách, a proto jejich motivace k trávení času s vrstevníky z okolních albánských obcí rapidně klesá. Tento světový trend má v mamušských podmínkách zásadní vliv na tamější mladou generaci a posiluje pocit jejich turectví a pravděpodobně i snižuje jejich vzájemnost s okolními Albánci a Kosovem celkově.

V návaznosti na tyto případy se tedy potvrzuje dříve vyslovená hypotéza, že homogenní prostředí (v tomto případě slabá znalost albánštiny) segreguje především mladé Mamušany od jejich albánských sousedů a mění jejich vnímání kosovské reality. Hlavní příčinou bude již zmiňovaný technologický rozvoj, ale i např. samotné ustavení mamušské samosprávy, které umožňuje vesnici nezávislejší fungování na kosovských strukturách. V samotné obci však není nic ze zmiňovaného vnímáno jako problém, jelikož je vesnice do velké míry soběstačná a komunikace v albánštině není pro práci v zemědělství ani následný prodej produktů příliš

potřeba, přičemž v jejich hlavním odbytí, Prizrenu, se domluví i turecky. Problém však nastává, pokud někdo z místních nebude chtít pokračovat v tradičním vesnickém povolání. Pak se mu v Kosovu nenabízí příliš mnoho příležitostí.

6.3.2 Vztahy mezi kosovskými národy

V obou výzkumných lokalitách byly vzájemné vztahy s Albánci zprvu hodnoceny jako bezproblémové. Při důvěrnějších rozhovorech však byly identifikovány jisté problémy, vzájemné vztahy prý nejsou již tak dobré jako dříve, což platí především pro Turky žijící v ostatních oblastech Kosova, kterých se však toto šetření netýkalo, a proto budou představeny pouze v referencích prizrenských informantů. V Prizrenu i Mamuši však nebyly žádné současné ani historické problémy mezi národy příliš akcentovány. Za touto skutečností stojí zřejmě v případě Mamuši její homogenost a v případě Prizrenu se nepochybně jedná o jeho multikulturní charakter. Situace zde je velice specifická, jelikož zde jazyk do dnešní doby nemá národnostně určující charakter. Znamená to tedy, že prizrenští Albánci, Bošňáci i Romové používají běžně turečtinu bez ohledu na své odlišné národní identity.

Mám albánské přátele, se kterými mluvím turecky, protože oni doma s rodiči také mluví turecky. To je tady taková tradice. Mají albánská jména, chodí do albánských škol, ale doma mluví turecky. U nás je to také tak, moje máma je Albánka, táta Turek a doma používáme turečtinu. (inf. 9)

Tento jazykový faktor hraje zásadní roli ve vzájemných vztazích Turků a Albánců v Prizrenu. Pokud Albánci hovoří turecky, znamená to, že i jejich rodinné kořeny jsou spjaté s tímto městem a jsou si vědomi kulturní a etnické heterogenity, kterou město disponuje. Pokud však tuto znalost nemají, znamená to, že jsou to nově příchozí lidé z okolních vesnic. Tito lidé jsou mnohem více nacionalisticky cítící a tím pádem mnohem méně tolerantní.

Albánci, kteří se tu narodili a umí turecky, jsou v pohodě. Pak jsou tu ještě Albánci, kteří přišli z vesnic. A tito vesničtí Albánci jsou často hrubí a špatně vychovaní. Jsou to rasisti. (inf. 9)

Jak bude řečeno dále, válka se v Prizrenu na rozdíl od ostatních míst v Kosovu příliš neprojevila. Právě tento fakt bude zřejmě jeden z hlavních důvodů, proč jsou vesničtí Albánci daleko větší nacionalisté. Tito Albánci přišli do města po válce, aby zabydleli volná místa po

Srbech, či se jedná o klasickou migraci z vesnice do města. Podstatným důvodem je taktéž dlouhá historická zkušenost společného soužití v Prizrenu a obrovský rozdíl mezi kulturou města a vesnice v kosovských poměrech.

I v Prizrenu se tento nacionalismus projevil, avšak stalo se tak pouze jedenkrát v zoufalé situaci Kosova po proběhnuvší válce a pouze na verbální úrovni. Nedocházelo tedy k žádným pouličním nepokojům, jediným problémem bylo to, že nově příchozí vesničtí Albánci neradi slyšeli v ulicích Prizrenu jiný jazyk než albánštinu a dávali to v této době verbálně najevo.

Po válce jsme měli problémy mezi Turky a Albánci. Do města přišla spousta nových Albánců z jiných měst a vesnic. Mluvil jsem turecky s kamarády a přišel ke mně jeden kluk a řekl: přestaňte mluvit turecky, mluvte albánsky. Já mu řekl, umím albánsky, ale s kamarády chci mluvit turecky. A on řekl, musíte mluvit albánsky! Já řekl: nestarej se. A on stále: mluv albánsky, mluv albánsky! A to byl malý kluk, lidi kolem to viděli, ale nikdo nic neřekl. (inf. 13)

Po nějaké době však tento nacionalismus nově příchozích utichl. Většina z nich se podle informantů naučila respektu k realitě nového místa nebo to jednoduše přechází. A proto jsou v současné době opět vztahy označovány za harmonické. Podobně harmonicky jsou hodnoceny i mezietské vztahy v Mamuši, směrem k Albáncům nepociťovala většina informantů žádné výhrady a se Srby již vztahy neexistují, jelikož už v současné době nejsou v této oblasti příliš přítomni. Nicméně, při důvěrnějším rozhovoru s informantem č. 6, byly přeci jenom i v mamušském případě nějaké pochybnosti o narušení dřívějších bezproblémových vztahů identifikovány. Příčiny však ze strany informanta nebyly ani po opakovaných otázkách sděleny.

Vztahy mezi Turky a Albánci v Kosovu nejsou špatné, ale dříve byli lepší, v časech Jugoslávie, to jsme se mezi sebou ženili a bylo mnoho smíšených rodin. Albánci i my jsme muslimové, a proto máme k sobě blíže. Ale v poslední době se už mezi sebou tolik neženíme, velice málo. Mnoho věcí se změnilo, je to politicky problematické. Politika je trošku problém, v tom si nerozumíme. (inf. 6)

O příčině těchto změn se dá tedy pouze spekulovat. Nabízejí se tři scénáře problémů, které byly během celého šetření v Mamuše i Prizrenu pozorovány. Prvním je již zmíněné vměšování Turecka do kosovských vnitřních záležitostí ve věci zásahu proti hnutí Fethullaha

Gülena, což je mnohými Albánci včetně tehdejšího premiéra Haradinaje pokládáno za narušení suverenity státu. Nicméně, tento scénář se autorovi nejeví jako příliš pravděpodobný, jelikož nepovažuje takovýto čin za tak určující pro mezilidské vztahy a také proběhl až v nedávné době.

Jako pravděpodobnější variantu vidí autor velice rozšířený albánský nacionalismus a z toho vycházející stanoviska Albánců o neženění se s příslušníky jiného etnika. Tato hypotéza může být dále posílena zmiňovanou Miloševićovou taktikou z 90. let, kdy udělal z Turků na základě ponechání jejich národnostních práv v albánských očích kolaboranty. Nejpravděpodobnější a nejjednodušší scénář však vychází z nastíněné segregační hypotézy, čili že nová poválečná generace Mamušanů je mnohem více separovaná, a proto není ani příležitost k navazování důvěrnějších mezietnických vztahů. V tomto scénáři se sice vytrácí zmiňovaný politický problém, avšak tato segregace může přispívat k tomu, že vztahy zatížené nacionalismem nejsou ještě horší.

Další problematičnost vzájemných vztahů byla identifikována opět v Prizrenu. Někteří informanti tvrdili, že na ostatních místech Kosova čelí Turci podobné nacionalistické a diskriminační kampani dodnes, což se však při autorově krátké návštěvě Prištiny nepovedlo přesvědčivě dokázat.

Před nějakou dobou, když byl v Prištině státní svátek, den vlajky, tak Albánci, kteří nesli kosovskou vlajku, zapálili tureckou vlajku. Tureckou vlajku! Byli to Albánci, nikdo jiný to nemohl být, popisovali to a natáčeli video. (inf. 9)

Pokud má albánský zaměstnavatel na výběr mezi Albáncem, Cikánem a Turkem, koho si vybere? No samozřejmě, že Albánce. Není to jako za Tita, to se vždy posuzovalo podle toho, co člověk uměl a národnost byla až na druhém místě. (inf. 17)

Zmiňované situace mají dvojí vysvětlení. Každopádně obě opět souvisejí s již rozvíjenými teoriemi albánského nacionalismu a historického pohledu na Turky jako takové. V obou případech může jít o kombinaci obou faktorů. První pravděpodobně souvisí s obavami, které přináší návrat tureckého zájmu o Balkán a vyvolává tak u některých Albánců historické antipatie.

Druhý výrok reprezentuje celkem běžné stanovisko i v jiných zemích bývalého východního bloku, které spíše než s nacionalismem souvisí se stereotypizací jiných národů či pouhou snahou vyhýbat se potenciálním problémům. Vysvětlení však může být i mnohem jednodušší, a to že v balkánských zemích mnohdy o přijetí do zaměstnání nerozhoduje vzdělání či původ, ale především osobní kontakty.

6.3.3 Turci pohledem Albánců

Tento oddíl se věnuje poměrně rozšířeným negativním názorům o Turcích ze strany běžných Albánců. V Prizrenu však díky jeho multinacionálnímu charakteru nejsou tyto názory až tak zastoupeny. Na jiných místech s homogennějším zastoupením Albánců a v místech více postihnutých nedávnou válkou je však toto přesvědčení za působení dalších faktorů mnohem více přítomno. Tyto názory se projevují zejména odmítáním specifického tureckého původu komunity, jelikož její příslušníci jsou považováni za odpadlé Albánce. Prizrenští Turci o tomto pohledu svých sousedů vědí, nejsou s ním spokojeni, avšak v samotném Prizrenu tento pohled nezpůsobuje žádné další problémy.

Velice mě to překvapilo, jsou to nacionalisti. Albánci nemají rádi ostatní země. Proč Albánci nemají rádi Turky? Albánci se v minulosti osamostatnili, ale Osmané si je opět podmanili. V té době byli Albánci křesťané a až s Osmanskou říší se stali muslimy, proto nemají rádi Turky. Hodně Albánců je nacionalistů a mě to štve. Nehádáme se, nenadáváme si, jen to o nás říkají. Ale je to smutné, my je nazýváme bratry a oni toto. (inf. 16)

Toto tvrzení potvrzuje již zmiňovaný obrozenecký výklad osmanské historie a s ní spojená představa Turků jako historických nepřátel Albánců. Turkům je tedy vytýkána krutá správa země a značný ekonomický i kulturní úpadek během jejich vlády, který má vliv až do dnešní doby. Na druhou stranu však může k tomuto postoji vést postavení turečtiny v prizrenské společnosti, jelikož ve městě mluví turecky každý, čímž bylo též hojně místními Albánci argumentováno (účastník 6,7). Albánské popírání tureckého původu jde však dále, jelikož podezírají své krajany, že se stali Turky v důsledku finančních motivací přicházejících z Turecka, což však turečtí informanti razantně odmítají.

Nejsou tu žádní Albánci, kteří dostávají od Turecka peníze, nikdo nedostává od Turecka peníze jen tak. (inf. 2)

Odpověď na otázku, co za tímto albánským přesvědčením stojí je poměrně jednoduchá. Příčinou mohou být jednak konspirace spojené s tureckým angažmá v Kosovu, jelikož je Turecko mnohdy podezíráno ze snahy o islamizaci a z budování mocenské základny v zemi. Nicméně hlavním důvodem bude především silný albánský nacionalismus. Během autorova průjezdu Kosovem, byla tato problematika diskutována s mnohými Albánci, přičemž při každém dalším rozhovoru byla tato domněnka potvrzována. Někteří tvrdili, že téma tohoto výzkumu je zajímavé, nicméně v Kosovu již žádní Turci nejsou. Jiní šli ještě mnohem dále a odpírali jedinečný původ všem svým sousedním národům a o všech tvrdili, že jsou to ve skutečnosti Albánci, kteří v průběhu času odpadli (účastník 7).

Zajímavé však byly odpovědi tureckých informantů z Mamuši. Většina informantů vůbec netušila, že je jejich sousedé nepovažují za skutečné Turky a pokládanou otázku nepochopila. Tato skutečnost může mít dvojí vysvětlení, první by mohlo být, že jsou vzájemné vztahy na tak vysoké úrovni a plné respektu, že se o tomto nikdo nezmiňuje. Pravděpodobnějším je však nedostatek vzájemného kontaktu a s tím spojená nemožnost zjistit tyto názory v albánské společnosti, což může být dalším dokladem segregační hypotézy.

6.3.4 Vnímání kosovské současnosti

Co se týče sledování současného dění v zemi, nikdo z informantů neuvedl, že by se o něj nezajímal. Odpovědi v šetření byly ve stylu většího či menšího zájmu, nicméně zejména v mamušském případě byly při doplňujících otázkách u autora zaznamenány jisté pochybnosti. Poměrně překvapivou skutečností byla též jazyková povaha sledovaných médií.

Díváme se na televizi, na internet, facebook. Je takové médium, které píše o dění v Kosovu v turečtině, KosovaHaber. (inf. 7)

Nikdo nezmínil, že by informace čerpal z tureckého vysílání kosovské veřejnoprávní televize. Mnohem oblíbenější byl kosovský internetový server KosovaHaber vedený místními Turky či vysílání turecké státní televize TRT, která informuje převážně o dění v Turecku. Tento kanál byl v Mamuše velice oblíbený, pravidelně jej bylo možné sledovat v místních restauracích i jiných zařízeních, což u autora vzbuzovalo pochyby v otázce jejich sledování kosovského dění a podpořilo jeho příklon k již tolikrát zmiňované segregační hypotéze. Tyto pochybnosti se částečně potvrdily i v pohledu informantů na celostátní politiku.

Kosovští politici jsou všichni stejní. Máme rádi místní turecké politiky z Mamuši. (inf. 7)

Já nemám rád ani Haradinaje ani Thačiho, všichni jsou zkorumpovaní, já jsem Turek a mám rád Erdoğana. (inf. 4)

Takovouto či podobnou odpověď bylo možné slyšet ve většině případů z Mamuši. To, že jsou pro ně dva poměrně odlišní a vzájemně proti sobě se vymezující politici považováni za stejné, může na jednu stranu potvrzovat domněnku o segregaci a nezájmu o Kosovo. Z druhé strany však, může být důvodem i oprávněná deziluze ze špatné politické kultury v zemi. Zbylí informanti však potvrdili prvotní předpoklad a označili jako lepšího Hashima Thačiho, jelikož tento politik je ke spolupráci s Tureckem mnohem více otevřený.

Hashim Thači je mi trochu bližší, protože Hashim Thači víc podporuje Turecko proti FETÖ. Ramush Haradinaj je trochu větší nacionalista, ale na druhou stranu, když přijel do Mamuši, tak nás podpořil, takže s ním nemáme problém. Ale je to trochu politika. (inf. 6)

Podobně negativní vztah ke kosovské politice panoval i u informantů v Prizrenu, což bylo opět ilustrováno většinovou nespokojeností s poměry v zemi. Jako názorný příklad této kosovské praxe byla znovu zmiňována především přemíra korupce a všudypřítomný klientelismus, který do velké míry znehodnocuje programy jednotlivých kosovských politiků.

Zprávy sleduji trochu, nemám to rád, protože všechny zprávy jsou o politice a naše politika je velice špatná. Premiér má nejvyšší plat na Balkáně, 2800 euro! V Chorvatsku je mnohem lepší ekonomika a jejich premiér bere 1000 eur. Když toto vidíš, tak jsi znechucený, Kosovo je nejchudší země v Evropě! (inf. 9)

Politika ani jednoho z nich mi není blízká, protože po válce to tu funguje jinak. Nebere se ohled na vzdělání, ale na to, co jsi dělal ve válce, pokud jsi byl komandant, můžeš dostat majetky a pozice. Tito lidé to tu řídí a můžou za to politici, proto je nemám rád. (inf. 9)

Nicméně i přes tento obecně špatný vztah k politickým reprezentantům byly přeci jenom reflektovány nějaké rozdíly mezi oběma vrcholnými kosovskými politiky. Bylo však cítit, že s takovýmto srovnáním mají problém, jelikož nechovají žádné sympatie ani k jednomu. Jejich

názory byly tedy ovlivněny hlavně mediálním obrazem a tím, jak politici sami sebe prezentují.

Nemám rád ani jednoho z nich, ale politiku bližší Turecku má Hashim Thaçi. Haradinaj je trochu větší patriot, možná kvůli jeho působení ve válce. (inf. 13)

Takovéto podobné odpovědi zazněly, po menším naléhání, i v ostatních případech. Lze tedy říct, že na rozdíl od Mamuši byli prizrenští informanti lépe informováni ohledně kosovského dění, i když na celkové politické situaci v zemi panovala shoda. Předpoklad, že by Thaçi díky své proturecké politice měl násobně větší podporu, se tedy nepotvrdil. V tomto případě nelze ani příliš hovořit o segregaci Mamuši, jelikož v pohledu na kosovskou politiku je přítomna všeobecná deziluze z nuzných poměrů v zemi.

6.3.5 Vnímání kosovské minulosti

Další spektrum otázek směřovalo k tomu, jak se žilo v Kosovu dříve, popřípadě jestli je současná situace lepší než v minulosti. V mamušském případě nebylo jediného informanta, který by označil režim před rokem 1999 lepším, stávající stav je tedy pro odpovídající i přes veškeré problémy přijatelnější. Zajímavým zjištěním ovšem je, že na rozdíl od Mamuši a zřejmě i celého Kosova někteří prizrenští informanti nevnímali 90. léta za vlády Slobodana Miloševiče vyloženě negativně.

Stoprocentně se nám teď žije lépe, ekonomika je mnohem lepší. Ale Jugoslávie, ta byla nejlepší, to byla evropská země! Měli jsme červený pas – to bylo jako diplomatický pas, mohl jsi jet, kam jsi chtěl, do Ameriky. A teď? Bez víza nic. (inf. 1)

Za Jugoslávie bylo ekonomicky dobře, nebyla nezaměstnanost. V 90. letech se hodně změnilo, ale stále byli lidé zaměstnaní a byli zaplacení za to, co udělali. (inf. 10)

Názor tohoto informanta je ovlivněn primárně ekonomikou. Toto tvrzení může být pravdivé, jelikož ekonomická politika za Miloševiče do jisté míry stále běžela setrvačností a v porovnání s poválečným stavem vykazovala mnohem lepší hodnoty. Důležitějším je ovšem již zmiňovaný fakt, že na rozdíl od Albánců byla Turkům veškerá práva ponechána. Každopádně i zde se samozřejmě objevovaly častěji názory, které podobně jako v Mamuši režim před rokem 1999 odsuzovali.

Hlavním nástrojem Miloševićovy politiky bylo probuzování nacionalismu, který byl v době Jugoslávie úspěšně skrýván. Nicméně tato strategie nebyla v Prizrenu díky jeho multikulturní historii příliš úspěšná, a to ani v 90. letech, ani za samotné války.

V 90. letech bylo super, ale to říkám já, který jsem bydlel ve městě. Na vesnicích nevím, co se dělo, ale někdy se dívám na videa, co tam Srbové dělali. Ale my jsme to tady neviděli, tady bylo vše normální, hrávali jsme si. (inf. 15)

Tento názor může být ovlivněn informantovým nízkým věkem. Další informanti byli však podobného názoru, jelikož nad tím, že se válka Prizrenu, na rozdíl od zbytku Kosova, nijak zvlášť nedotkla, panovala shoda. Těžko říct, jestli je toto město opravdu takovou „oázou tolerance“, na kterou neměla výrazný vliv ani nacionalistická politika devadesátých let. Je však pravděpodobné, že Turci reflektují situaci ze svého pohledu, tedy etnika, které mělo v konfliktní době minimální roli a nebylo nijak diskriminované. Je tedy možné, že pokud by podobné šetření bylo děláno mezi prizrenskými Srby či Albánci, výsledky by byly odlišné.

Další otázkou je, z jakého hlediska informanti svojí odpověď na situaci v 90. letech definovali. Je možné, že někteří vnímali více ekonomickou stránku věci a ostatní brali v potaz celkovou atmosféru strachu a nejistoty v rozpadající se Jugoslávii. Šetření se také zúčastnily ročníky, které v té době byly malými dětmi či nebyly na světě a jejich názor na období se proto utvářel až zpětně podle toho, co slyšely od rodičů anebo v kosovských školách, které pochopitelně reprezentují albánský pohled na věc.

Nezpopochybnitelným faktem je, že nejvíce sympatií dodnes vzbuzuje jugoslávské období za vlády Josipa Broze Tita, na kterou je hleděno možná až s přehnanou nostalgií. Tato tendence byla potvrzena všemi informanty v obou lokalitách, přičemž jimi byla vyzdvihována především absence nacionalismu a ekonomický blahobyt. Jako jediná problémová etapa je zde vnímáno období Aleksandara Rankoviće v 50. letech.

Za Jugoslávie, za doby Tita bylo 100x lépe. Všichni jsme byli stejní, rovnoprávní – i Srbové, i Albánci, i Turci, i Černohorci. Byly vysoké platy, jezdili jsme s ovocem po celé Jugoslávii. (inf. 2)

Za Jugoslávie bylo dobře, Tito byl dobrý, ale v roce 57-58 měl moc Ranković, který pronásledoval muslimy. Spousta lidí odešla tehdy do Turecka. (inf. 3)

Zde je zmiňované období po druhé světové válce, ve kterém bylo turecké obyvatelstvo ze strany jugoslávského státu objektivně utlačováno, což bylo dále doloženo situací, že např. i zpívání v turečtině bylo tehdy pronásledováno. Toto období navíc vyvolalo velkou migrační vlnu, při které do Turecka odešly stovky lidí. Vazby na tyto emigranty jsou dodnes důležitým pojítkem mezi kosovskou menšinou a tureckým státem, jelikož se tito příslušníci pravidelně navzájem navštěvují.

Posledním bodem byla otázka týkající se aktivit informantů během války, jestli aktivně či pasivně podpořili nějakou stranu. Zde panoval většinový konsenzus, jelikož tvrdili, že ve válce zastávali neutrální pozici. Pouze v mamušském případě se informanti neshodli, jestli pomoc albánskému civilnímu obyvatelstvu je podpora kosovskému státu. Proto někteří zmiňovali neutralitu s pomocí civilnímu obyvatelstvu a někteří aktivní podporu Albánců. Důležitým faktorem však bylo Turecko, které se za svou menšinu postavilo za předpokladu, že bude v konfliktu neutrální.

Za války jsme byli tady doma a nikoho jsme nepodporovali. Turecko dalo Miloševićovi ultimátum, že pokud zaútočí na Turky, budou bombardovat Srby. (inf. 1)

Podpořili jsme albánský lid, ale jenom lid. Proč? Protože Albánci sem utekli před Srby v roce 99 a my jsme je tu nechali. V Mamuše žilo 5000 lidí a přišlo sem 50 000 Albánců a my jsme se o ně starali, dali jsme jim chleba, místo k bydlení. Takže jsme jim pomohli v době války. Ale před 70 lety, v době světové války, se to samé stalo Srbům, byli pronásledováni Němci a Mamušané je ukryli. Pokaždé Mamuša ochránila lidi. (inf. 6)

Tyto události vzpomínali i ostatní informanti, nicméně trvali na tom, že byli neutrální. Je to poměrně zvláštní, jelikož takovýto akt by ve zmiňované druhé světové válce byl brán jako nezpochybnitelná kolaborace s nepřítelem. Na základě tohoto příkladu je tak možné upravit jejich stanovisko jako omezená podpora Albánců.

6.3.6 Vnímání kosovské budoucnosti

Odpověď na otázku týkající se budoucnosti v Kosovu byla u informantů převážně ve prospěch jejich setrvání v zemi, a to i navzdory opakovaně sdělovaným stížnostem na povahu současného kosovského života. Nicméně, nikdo z informantů nepřipustil, že by uvažoval o emigraci z politických důvodů či nenaplňování občanských svobod. Primárním důvodem nespokojenosti a přemýšlení o emigraci je tak ekonomická situace v zemi. O vyložení opuštění země bylo však uvažováno pouze ve dvou případech.

Zůstanu v Kosovu, ale žije se tu špatně. Ekonomika je velice slabá, není tu práce, a proto lidé hodně odcházejí. Ale nejsme tu nijak diskriminováni. (inf. 5)

Chtěli jsme emigrovat, ale co bychom dělali v zahraničí, jsme sedláci, nic neumíme. (inf. 3)

Důvodem pro zůstání v Kosovu je tedy jednak skutečnost, že se jim nechce opouštět prostředí, kde se narodili a mají sociální vazby a jednak, že by nenašli v zahraničí uplatnění. Obě stanoviska jsou pochopitelná, nic špatného se jim v Kosovu evidentně neděje a jako chudí a ne moc vzdělaní nemají prostředky ani motivaci emigrovat do zahraničí. Jejich práce stačí na pokrytí základních lidských potřeb a věří, že se situace v zemi zlepší. Popřípadě mají celkem dobrou pracovní pozici a se situací v zemi jsou více méně spokojeni.

Ohledně Kosova nejsem zas až takový pesimista, nejsem moc negativní ani moc pozitivní. Pokud bych měl někam jít, tak by to bylo Turecko, je to pěkná země pro život, ale nikam jinam bych nechtěl. Kdybych neměl práci, tak tam jdu, ale já mám práci tady. (inf. 6)

I informanti v Prizrenu byli celkem konzistentní ohledně své budoucnosti v zemi. Podobným způsobem jmenovali různé problémy, se kterými se země potýká a že si nejsou jisti, jestli je čeká v Kosovu lepší budoucnost, nicméně v ostatních aspektech života je Prizren dobrý. Těmito aspekty mysleli především mezilidské vztahy, klidnou atmosféru města a celkovou lásku k místu, ve kterém se narodili.

Ekonomika tu není dobrá, ale na ostatních úrovních se tu žije dobře. Nikdy jsem nepřemýšlel o emigraci. (inf. 10)

Tyto ostatní úrovně jsou informanty porovnávány zejména s každodenní realitou tureckých měst, se kterými mají osobní zkušenosti. V tomto jejich srovnávání vychází Prizren značně lépe, jelikož města v Turecku jsou přeplněná lidmi a auty, na což nejsou zvyklí. Logicky se nabízí i opačný směr uvažování o emigraci, tedy do EU. Informanti však z této strany očekávají hlavně otevření evropského trhu, od čehož si slibují podstatné zlepšení životních standardů a podmínek pro důstojný život v Kosovu samotném.

Určitě chci zůstat v Kosovu. Inšallah, Evropská unie uvolní víza, a tím se nám dost ulehčí život. Ale chci tu zůstat, mám rád svou vlast. (inf. 16)

Otázkou však je, jestli toto otevření opravdu přinese nějaké reálné zlepšení. U jiných balkánských zemí je tento problém vyřešen a přitom ke zlepšování života v zemi příliš nedochází. Příkladem můžou být třeba Bosna a Hercegovina, Albánie či člen EU Bulharsko (Ljubas, Kamber 2019). Občané těchto zemí nepotřebují víza a společný trh je jim dobře přístupný. Přitom stále patří k zemím s nejvyšší hodnotou emigrace v Evropě. Jak již bylo řečeno, tak takovéto řešení špatné kosovské situace bylo v celém šetření zaznamenáno pouze dvakrát.

Nepřemýšlím o budoucnosti v Kosovu. Chtěl bych do Švýcarska, Kanady, ale do Turecka ne, co se tam dá dělat? Tam mají také plno problémů. Není to jen kvůli ekonomice, lidé jsou tam hrubí. Mám rád přírodu, tak bych chtěl do Švýcarska. (inf. 9)

Oba dva případy byly identifikovány u informantů těsně po škole nebo ještě studujících. Druhý informant zmiňoval jako svou možnou budoucí destinaci Německo. U inf. č. 9 je možné, že by mu tento plán mohl vyjít, jelikož byl schopný hovořit celkem třemi jazyky. U inf. č. 7 z Mamuši se tento plán nezdá příliš reálným, jelikož nehovoří jiným jazykem než tureckým a ani nebyla vidět snaha s tímto něco dělat. Jedinou možností tak pro něj zůstává Turecko, což ovšem zejména z finančních důvodů odmítá.

Důvody, proč ostatní informanti neuvažují o odchodu, budou primárně dva. Prvním bude především jejich stáří, mnozí již byli pokročilejšího věku s rodinným zázemím a tedy malou motivací někam z ekonomických důvodů odcházet. Druhým důvodem je jejich, na kosovské poměry, dobré a stabilní zaměstnání.

6.3.7 Vzájemný pohled napříč komunitou

Další zajímavou skutečností, která byla během šetření zjištěna, je určitá nekompaktnost komunity samotné. Nejedná se ovšem pouze o geografickou rozdrobenost, která je na první pohled zřetelná, nýbrž i o rozdrobenost názorovou. Ta vychází z odlišného sociálního a ekonomického zázemí každé z částí komunity. Tato specifika jsou v obou oblastech vnímána jinak a někdy vedou až ke vzájemným výtkám mezi obyvateli obou lokalit. Ve vesnici Mamuša nebylo k ničemu takovému odkazováno, v Prizrenu však byly výtky k vesničanům občas zaznamenány.

Mamušané již mají školy, ale stejně jsou hloupí. K tomu, aby se vesničané vzdělali, je potřeba dlouhá doba. A proto také třeba obdivují Erdoğana, a to jak se staví proti Evropě. (inf. 10)

Právě na takovéto lidi cílí i prezidentova kampaň v Turecku. Spíše se snaží oslovit obyvatele na venkově, s nižším vzděláním, větší religiozitou a v případě zahraničních Turků či muslimů cílí i na izolované či odstrkované skupiny od většinové společnosti. Tomuto odpovídá i popis Mamuši. Nutno podotknout, že toto informantovo tvrzení poměrně přesně popisuje realitu, tedy alespoň podle toho, co byl autor schopen vypořádat během několika dní, které ve vesnici strávil. Vzdělání se obyvatelům zřejmě opravdu příliš nedostalo, jelikož většina zahrnutých i potenciálních informantů uváděla, že absolvovala pouze základní školu. Navíc byl problém najít relevantní partnery, kteří by porozuměli záměru autora a smyslu pokládaných otázek. Informantovo tvrzení o podpoře Erdoğana je též platné, jelikož se nepovedlo najít ve vesnici žádnou opozici k tomuto názoru a tento všeobecný pozitivní vztah k tureckému vládci byl potvrzován i samotnými mamušskými informanty, na což upozorňoval i další ze zúčastněných.

V posledních letech je to velice komplikované. Lidé v Mamuše jsou konzervativní a mají rádi Erdoğana, protože se podívají na dvě videa a myslí si, že to tam je dobré. Nevědí, jak to tam reálně funguje, jestli je to dobré nebo špatné. Tamní lidé říkají, že Erdoğan je bezchybný, vše je krásné a je to silný lídr, líbí se jim, že čelí Francii, Německu, Americe. Nebojí se. To se místním líbí. (inf. 9)

Další informant namítal, že tyto rozdíly jsou způsobeny až vývojem posledních let. Viníkem je tedy celkově špatná situace v Kosovu a zřejmě i násobně větší vliv Turecka, který přichází prostřednictvím nových technologií.

Dříve nebyl takový rozdíl mezi námi a Mamušany, za Jugoslávie tomu tak nebylo. To udělala válka a nezaměstnanost. Vesničané nic nesledují, nic nečtou, jsou stále na telefonech... Pracuji na tom, aby Turci v Kosovu změnili názor, poznali evropské hodnoty a cítili se jako Evropané. My jsme součástí Evropy. Není jiná cesta než evropská integrace. (inf. 12)

Argument, že za Jugoslávie tento rozdíl neexistoval, se jeví jako uvěřitelný. Nahrává mu sama povaha socialistického režimu, tedy vyrovnávání sociálních rozdílů. Důležitějším aspektem však bude příznivá ekonomická situace. Lidé v této době nemuseli řešit existenční problémy a neměli tedy potřebu řešit politiku jiných vzdálených států, které se o ně v té době ani nezajímaly a v neposlední řadě zde nebyly ani k dispozici technologie, ze kterých by mohli kosovští Turci získávat informace o své staré vlasti.

Je pravděpodobné, že s druhou částí názoru týkající se evropské integrace by informanti z Mamuši sice souhlasili, ale z jiných důvodů než prizrenský intelektuál. Větší kontakt s Evropou by uvítali pouze z ekonomického hlediska. V ostatních ohledech u nich převládá turecký pohled na Evropu plný předsudků a polopravd, což je posíleno uzavřeností Kosova a nenaplněnou vízovou liberalizací s EU.

7. Shrnutí situace v Bosně a Hercegovině

V této části budou shrnuty výsledky autorem dříve provedeného výzkumu v BaH z jara roku 2017, čímž budou splněny všechny podmínky ke vzájemné komparaci situace v obou zemích, ke které bude přistoupeno v následující kapitole.

7.1 Turecký vliv v BaH a bosenskohercegovští Turci

Turecká komunita v BaH není příliš početná, ačkoliv by se tak při základním hledání informací o komunitě mohlo zdát. O domnělé velikosti tureckého zastoupení v zemi svědčilo v době konání výzkumu primárně mediální zpravodajství, které informovalo o aktivitách komunity a její podpoře vládnoucímu režimu v důležitých okamžicích vývoje Turecka. Jedinou publikací, ze které bylo v té době možné vyčíst konkrétní údaje ohledně početního stavu komunity, byla kniha *Ethnic groups in Europe* (2011) od amerického antropologa Jeffreyho Colea, který odhadoval počet tureckých příslušníků až k padesáti tisícům. Žádné další relevantní zdroje o ní však nebyly k dispozici. Tyto skutečnosti tedy byly příčinou, proč se autor před lety vydal na první šetření za účelem objasnit situaci kolem místních Turků.

Během studijní návštěvy Sarajeva na jaře roku 2017 při navázání kontaktu s komunitou bylo však zjištěno, že udávaný počet tureckých příslušníků je řádově nižší než se zprvu na základě mediálních výstupů a celkové atmosféry ve městě zdálo. Odhady informantů tak nejčastěji uváděli počet kolem pěti tisíc osob. Navíc, struktura bosenských Turků je naprosto odlišná od kosovské menšiny. Komunita není tvořena lidmi, kteří by zde žili již od osmanských dob ani primárně osobami, které by do BaH odcházely z ekonomických či politických důvodů. Jádrem komunity jsou totiž převážně turečtí studenti, kteří do země přicházejí kvůli tomu, že ve své domovské zemi nebyli studijně úspěšní a studium na tureckých univerzitách v Sarajevu poskytuje snazší příležitost k dosažení vzdělání. Tito studenti navíc zpravidla pocházejí z rurálnějšího prostředí Turecka, čímž se do jisté míry vysvětluje jejich podpora současného režimu. Oslavy Erdoğanových vítězství v ulicích Sarajeva, o kterých referovala regionální i některá světová média jsou tedy dílem právě této specifické skupiny (Blinka 2018).

Jak již bylo naznačeno, k pocitu velké turecké přítomnosti přispívá i celková atmosféra v hlavním městě BaH. Především pak historické centrum Sarajeva, ve kterém se v posledních letech otevřely mnohé turecké podniky. Jedná se o turecké restaurace, prodejny kebabu,

čajovny, hotely, banky. Mimo to je ve městě vidět i značné množství vlajek Turecka, pozvánky na turecké akce či do kurzů turečtiny. Tento jev má dvě vysvětlení. Turečtí podnikatelé využívají proturecké sympatie místních a věří, že je budou moci přilákat na své produkty či služby. Důležitější příčinou je však skutečnost, že BaH je jedna z mála evropských zemí, kam se dostanou turečtí občané bez víz, a tak převážnou klientelu těchto podniků tvoří právě návštěvníci z Turecka či místní turečtí studenti.

Vztahy Turků i Bosňáků jsou tradičně na vysoké úrovni, jelikož jsou oba dva národy vzájemně nazývány bratrskými. Tento pocit má kořeny v dávnější historii, jelikož po celou dobu vývoje bosenského státu se muslimský národ Bosňáků nacházel mezi soupeřícími národy Chorvatů a Srbů. Tak tomu je dodnes, jelikož nestabilní politické uspořádání BaH čelí útokům ze stran obou národů. Tyto národy mají navíc podporu od svých domovských států. Proto je celkem logické, že národ Bosňáků a především jejich politická reprezentace (v té době vedená Bakirem Izetbegovićem) hledá záruky a ochranu právě v Turecku, což se ukazuje jako správná strategie, jelikož tento přátelský přístup Bosňáků je oplácen i z turecké strany. Turecko tuto roli „ochránce“ svědomitě plní a buduje pozitivní obraz bosensko-hercegovské společnosti i v domácí politice. Není proto překvapující, že studenti i ostatní turečtí příchozí mají k BaH velice pozitivní vztah.

Politická spolupráce obou zemí je tedy na velmi dobré úrovni, obě delegace se často navštěvují a vyjadřují si slovní podporu. Kromě vzájemně dobrých vztahů je však oběma stranami poukazováno i na čilou obchodní výměnu a výraznou ekonomickou pomoc zaostalejší BaH. Tato proklamovaná hospodářská spolupráce však neodráží reálný stav, jelikož ekonomické ukazatele přisuzují oběma zemím mnohem nižší vzájemnou obchodní výměnu, než na kterou je politiky odkazováno. Hlavními partnery jsou v tomto smyslu pro oba státy země Evropské unie. Podobně přeceňován je i význam tureckých firem v BaH, které jsou spíše menší a nepodílejí se tak na zlepšování zaměstnanosti v zemi. Naopak jsou tyto firmy mnohdy obviňovány místními z práce proti bosenským zájmům a exploatace přírodních zdrojů (Blinka 2018).

Turecké angažmá se tedy v BaH soustřeďuje především na rozvojovou pomoc a kulturní diplomacii. Turecko pomáhá s rekonstrukcemi škol a nemocnic stejně jako s opravami osmanského dědictví – mešit, hrobek, mostů atd. Většina těchto projektů se však uskutečňuje v oblastech osídlených Bosňáky, což u ostatních bosenských národů pochopitelně vyvolává

množství obav a podezření o motivaci této pomoci. K vyvrácení těchto pochybností nepřispívají ani politická prohlášení tureckých a bosňáckých představitelů, ve kterých tuto pomoc značně vyzdvihují. Srbové a Chorvati se proto obávají turecké podpory při možné centralizaci BaH pod vedením nejpočetnějšího národa Bosňáků, čímž by přišli o specifické postavení v rámci BaH garantované Daytonskou dohodou.

Podobně jako v Kosovu došlo i v BaH k výraznému tureckému zásahu proti aktivitám hnutí Fethullaha Gülena. V Sarajevu se nacházely tři turecké univerzity, přičemž jedna byla řízena společností *Bosna Sema* s nezpochybnitelnými konexemi k Fethullahu Gülenovi. Po pokusu o převrat v Turecku z roku 2016 však nebylo umožněno této univerzitě další působení, a to až do doby, dokud nebyl změněn její vlastník. V současné době má již tato univerzita s tímto hnutím jen minimum společného, jelikož patří pod někoho jiného a bývalí turečtí zaměstnanci byli donuceni k odchodu. Jak k této vlastnické změně došlo, není dodnes příliš jasné, nicméně se spekuluje o tom, že turecká vláda využila svých dobrých vztahů s bosňáckým politickým subjektem SDA (*Stranka demokratske akcije*) a jeho prostřednictvím zamezila dalšímu fungování vysoké školy (Blinka 2018).

Co se týče budoucnosti turecké komunity v BaH, není pravděpodobné, že by se nějak rapidně navyšovala. Většina studentů se po dostudování vrací domů a místo nich přijdou studenti noví. Počet ostatních příslušníků komunity také zřejmě narůstati nebude, jelikož situace v BaH se nijak významně nemění a tedy nenabízí příliš nových příležitostí pro jakoukoliv ekonomickou aktivitu.

8. Diskuze

V této kapitole bude na základě předešlých částí odpovězeno na výzkumné otázky týkající se situace v Kosovu, přičemž v druhé části budou porovnány okolnosti povahy tureckého vlivu na komunity v obou balkánských zemích.

8.1 Turecký vliv v Kosovu a kosovští Turci

- **Jak velkou roli hraje turecká menšina v Kosovu ve vzájemné politice obou států?**

Na základě veřejně dostupných informací i proběhnuvšího terénního šetření nebylo prokázáno, že by místní turecká menšina hrála ve vzájemných vztazích podstatnější roli. Turecký režim má pochopitelně zájem, aby se menšině dostávalo všech občanských práv a svobod, což prokázal např. v době kosovské války v roce 1999. Významná podpora či upřednostňování menšiny na politické, ekonomické či rozvojové úrovni však nebyla pozorována. Turecko vyjadřuje do určité míry podporu místním tureckým politikům, podílí se na zaměstnávání příslušníků své komunity a pomáhá s modernizací oblastí, ve kterých menšina žije. Nejedná se však o jejich upřednostňování, jelikož stejné aktivity lze v dokonce větší míře pozorovat vůči albánské většině.

K vysvětlení, proč tomu tak je, se nabízí geopoliticko-strategická odpověď, která má svůj původ v současné neoosmanské orientaci Turecka. Kosovský stát sám o sobě se k Turecku chová velice přátelsky, nemá vůči Turecku kritické poznámky po vzoru Západu a navíc i do určité míry, jak bude řečeno dále, spolupracuje na řešení tureckých vnitropolitických problémů. Dá se tedy říci, i když by to zřejmě bylo většinou kosovských obyvatel odmítnuto, že Kosovo jistým způsobem přijalo turecký geopolitický koncept neoosmanismu. Vztahy obou zemí jsou příkladné, ekonomická spolupráce je vyzdvihována a na kosovském území probíhá nespočet projektů na bázi *soft power*. Navíc mezi vrcholnými politickými představiteli obou zemí, Hashimem Thaçim a R. T. Erdoğanem, panovalo v době konání tohoto šetření hluboké osobní přátelství.

Primárním důvodem tohoto kosovského vřelého a někdy až podřízeného vztahu vůči Turecku (viz dále) je však turecká bezmezná podpora nezávislosti země. Turecko je totiž mocným garantem současného stavu a v případě ohrožení Kosova má k dispozici množství nástrojů,

kterými jej může ochránit před potenciálními akcemi srbského státu, přičemž toto turecké odhodlání lze pozorovat při jeho prosazování zájmů v regionu Blízkého východu. Z této podstaty vzájemných mezistátních vztahů tedy ze strany Turecka nedává smysl pokus o případnou destabilizaci Kosova pomocí své vlastní menšiny.

- **Jak velkou roli hraje ekonomická spolupráce mezi oběma zeměmi z pohledu místních Turků?**

Prohlubování ekonomické spolupráce je klíčovým bodem v neoosmanském politickém konceptu, přičemž má tato vize postupně přinést výhody všem zúčastněným partnerům. V otázce Kosova je však tento výsledek sporný, jelikož i přes deklarované navyšování vzájemného obchodu, které je doprovázeno podepisováním ekonomických smluv, k tomuto cíli příliš nedochází. Mezistátní obchodní výměna roste pouze z turecké strany a vstup podnikatelů do země je komplikovaný a nepřináší kýžený hospodářský efekt. Kosovský vývoz do Turecka je poměrně omezený a forma tureckých investic má podobu akvizic, které příliš nesnižují největší kosovský problém, kterým je nezaměstnanost.

V podobném smyslu se vyjadřovali i zástupci komunity, kteří většinově nepracovali pro turecké subjekty ani nespatořovali tento okamžitý pozitivní efekt tureckého zapojení na vývoji kosovské ekonomiky, popřípadě jej nebyli schopni přesvědčivě dokázat. O této tendenci svědčí i fakt, že kromě tureckých institucí a pár firem, nebyli informanti schopni jmenovat více ekonomických subjektů z Turecka.

Turecké ekonomické angažmá v Kosovu má navíc ještě jeden ekologický aspekt. Privatizace kosovské energetické společnosti tureckým konsorciem Limak-Çalık učinila zemi spoluzodpovědnou za tristní stav kosovského ovzduší. Společnost vlastní uhelné elektrárny Kosova A a B, jejichž enormní emise ve městě Obilić jsou znatelné i laickým pohledem (příloha 17). Na základě představených poznatků lze tedy říct, že turecké ekonomické angažmá v zemi nepředstavuje formu oboustranně prospěšných ekonomických vztahů, jelikož přináší užitek především Turecku, resp. jeho podnikatelům.

- **Do jaké míry a jakým způsobem zasahuje Turecko do kosovského vnitropolitického dění?**

V práci byly identifikovány tři možné intervence Turecka do kosovských domácích záležitostí, nezpochybnitelnými jsou však pouze dvě z nich. Otázka zasahování do fungování kosovsko-tureckých stran je sporná, sice k ní byly na základě terénního šetření získané indicie, ty se však nepodařilo přesvědčivě doložit, přičemž jednotlivé kroky stran samotných o něčem takovém příliš nesvědčí.

Doložitelnými příklady tureckého zasahování do kosovského dění jsou jeho snahy o přepisování kosovské historie a vedení protigülenovských operací na území Kosova bez vědomí čelních představitelů kosovského státu. Obě dvě skutečnosti mohou být důkazem turecké strategie neoosmanismu, která však svými prostředky překračuje vymezené principy konceptu v praktické politice. Protiturecký výklad kosovských dějin pochopitelně oslabuje tureckou snahu o budování pozitivní percepce u albánské společnosti, přičemž je toto úsilí z historického hlediska celkem pochopitelné, jelikož se jedná o dost tendenční výklad. Nicméně změna tohoto stavu by měla být založena primárně na konsenzu kosovských historiků a nemělo by k ní být tlačeno politiky jiného státu.

Co se týče druhé uvedené události, tak lze na základě výsledků terénního šetření a mediálního zpravodajství soudit, že má celá situace obrysy informanty zmiňované politické hry. K přijetí takového vysvětlení lze dospět předně na následném vývoji situace, která po provedené akci již dále negradovala. Tato skutečnost je doložitelná povahou vzájemných politických vztahů, která se rychle vrátila do dřívějšího stavu. Kosovo tedy nechtělo před svými evropskými partnery vypadat jako země v podřízeném vztahu k Turecku, a z toho důvodu byla zvolena interpretace pracující s narušením kosovské suverenity. Na základě všech představených poznatků lze tedy událost vysvětlit jako společně dohodnutou akci v rámci blízkých mezistátních vztahů. Obě zmiňované události vypovídají o nepříliš rovnoprávném tureckém vztahu vůči partnerskému státu. Tento vztah tedy není budován v souladu s definicí neoosmanismu, jelikož povyšuje Turecko nad jeho spojence.

- **Do jaké míry se turecká menšina identifikuje s tureckým státem, resp. Kosovem?**

Ačkoliv nebylo provedeno kvantitativní šetření, tak i z malého vzorku výpovědí lze usuzovat, že se názory informantů v obou lokalitách značně liší. Mamuša je venkovské sídlo s téměř 95% tureckou koncentrací, naopak Prizren je tradičně kulturním centrem regionu s množstvím národnostních i náboženských menšin. Tato stručná charakteristika se odrazila i ve výsledcích

šetření. Informanti z Mamuši, a to i ti vzdělanější, byli pod obrovským vlivem tureckých médií, měli problémy se zvládnutím albánského jazyka a nevykazovali příliš velkou aktivitu mimo území obce. Tato kritéria vedla k potvrzení hypotézy o značné segregaci obyvatel tohoto kosovsko-tureckého sídla. Naopak v Prizrenu tyto tendence nebyly téměř pozorovány.

Hlavní příčinou této mamušské odlišnosti bude pravděpodobně heterogenita tohoto sídla, kde není potřeba znát jiný jazyk kromě turečtiny. Tato skutečnost je navíc posílena nepřímými vlivy ze samotného Turecka, jehož dosah se s rozvojem moderních technologií rapidně zvýšil. Právě tento mediální vliv na základě teorie Benedicta Andersona posiluje u místních Turků jejich pocit tureckosti a sounáležitosti s mateřskou zemí. K tomuto procesu přispívá primárně ve vesnici hojně sledované turecké zpravodajství a aktivity místních na tureckých sociálních sítích. Turecku se tedy i necíleně podařilo získat tyto své zástupce menšiny i navzdory tomu, že historicky byl tento pocit sounáležitosti z důvodů rozdílného vývoje dosti omezen. Důsledek tohoto trendu lze pozorovat primárně u mladých Mamušanů, kteří nesdílejí tohoto podle Andersona nejdůležitějšího nositele vzájemné sounáležitosti tj. albánský jazyk se svými sousedy, což se odráží v jejich následné segregaci a životě ve vlastním mamušském mikrosvětě. V případě Prizrenu tuto tendenci z důvodu městského a multikulturního prostředí je možné spatřovat v daleko omezenější míře.

Tureckem deklarovaná sounáležitost s dědictvím Osmanské říše byla mezi místními Turky pozorována, avšak ne na nich samotných. Informanti se považovali pouze za Turky, žádná další kategorie identity, o které mluví A. Smith, nebyla u komunity identifikována. Nicméně často k této spřízněnosti bylo poukazováno směrem k jejich albánským sousedům a Kosovu celkově, jelikož podobně jako to činí političtí představitelé obou zemí, bylo i jimi zdůrazňováno bratrství s albánským národem či rodičovská pozice Turecka ve vztahu ke kosovskému státu. Téměř s jistotou lze ovšem říct, že tato forma další identity by nebyla, snad s výjimkou Hashima Thačiho, Albánci přijata.

Jak již bylo naznačeno, identifikace s kosovským státem není v mamušském případě příliš vysoká. To ovšem neznamená, že by ke státu měli negativní vztah, jelikož jsou si vědomi, že se jim dostává veškerých práv a nejsou ani jinak v zemi omezováni. Navíc vnímají Kosovo a Albánci v historickém i současném pojetí víceméně kladně. V prizrenském případě je nicméně vztah ke kosovskému státu mnohem bližší.

8.2 Komparace tureckého vlivu na komunity Turků v Kosovu a Bosně a Hercegovině

- **Jak velkou roli hraje turecká komunita v Kosovu resp. Bosně a Hercegovině ve vzájemné politice mezi Tureckem a oběma státy?**

V obou dvou zemích nehraje přítomnost turecké komunity rozhodující roli. Turci v BaH převážně studují, popřípadě se angažují na ekonomické činnosti v zemi menší podnikatelskou aktivitou. Jejich podpora vládnoucímu režimu se ovšem dostává pravidelně do místních médií a občas i do zahraničních. Nicméně nejde pravděpodobně o řízenou manifestaci vedenou tureckým režimem, nýbrž o jejich vlastní iniciativu. Tento efekt je tedy spíše symbolický, avšak poměrně důležitý, jelikož může vést k pocitu o velkém tureckém zastoupení, resp. vlivu. Jejich reálný význam je však minimální, studenti většinově ze země po dostudování odjedou a příliv podnikatelů či jiných pracovníků do BaH se nedá příliš očekávat (viz dále).

Podobně jako v Kosovu však Turecko nemá přílišnou motivaci do dění v zemi pomocí svých občanů zasahovat. Jedná se opět především o existenci velice blízkých a přátelských vztahů mezi bosňáckými politiky ze strany SDA, která je motivovaná geopolitickou potřebou země. V bosenském případě se jedná o tureckou garanci dosavadního uspořádání BaH, která neustále a opakovaně čelí separačním snahám bosenských Srbů, Chorvatů a jejich domovských států. V obou dvou zemích lze tedy spatřovat jejich přijetí neoosmanské politiky, avšak do velké míry ovlivněnou tamními politickými problémy.

Hypotéza, že by komunity mohly být potenciální „pátou kolonou“ v těchto zemích se tedy nepotvrdila, jelikož obě země v čele s politickými reprezentacemi nejsilnějších národů vidí v Turecku jednoho z největších spojenců. Situace se tedy podstatně liší od jiných k Turecku ne tak přátelsky vystupujících zemí (Německo, Rakousko, Bulharsko), ve kterých je turecká menšina také zastoupena a která by teoreticky mohla být využita k prosazování zájmů své země, což jsou ovšem do velké míry spekulace, jelikož zmíněné téma nebylo více zkoumáno.

- **Jak velkou roli hraje ekonomická spolupráce mezi Tureckem a oběma zeměmi z pohledu místních Turků?**

Totožná povaha obchodní bilance s Tureckem byla pozorována i v BaH. V této zemi však disproporce mezi četností politických prohlášení o hospodářské spolupráci a jejím reálném provedení byla ještě daleko vyšší. Ekonomická data ukazují, že vzájemný poměr turecko-bosenského obchodu činí z Turecka ještě méně významného partnera než v kosovském případě. Podobná je i situace ve věci zaměstnávání místních. Ani zde turečtí investoři zemi s oficiální 40% nezaměstnaností příliš nepomáhají, jelikož zakládají spíše menší podniky v sektoru služeb či školství, což bylo z velké většiny i povolání informantů, kteří byli tehdy součástí šetření.

Ekologický aspekt se objevil i v bosenskohercegovském případě, jelikož i zde turečtí podnikatelé využívali špatně fungujícího státu a absence zákonů na dostatečnou ochranou životního prostředí, což bylo dokládáno budováním kýčovitých luxusních areálů pro arabské klienty, kteří v BaH v poslední době stále častěji skupují pozemky a nemovitosti. V obou zemích tedy dochází k ekonomické prosperitě primárně ze strany Turecka a jeho podnikatelů, což je někdy navíc doprovázeno i podílem na exploataci místních přírodních zdrojů. Ekonomické principy neosmanismu nejsou tedy ani v jedné ze zkoumaných zemí dodržovány.

- **Do jaké míry a jakým způsobem zasahuje Turecko do kosovského resp. bosenského vnitropolitického dění?**

Vzájemná podobnost se nabízí i v případě intervencí Turecka do domácí politiky obou zemí. V bosenském případě však odpadáva podezření ze zasahování do výkladu bosenské historie, jelikož je tamější interpretace dějin i následná percepce Turků daleko přívětivější. Stejně tak v BaH ani nelze najít politická uskupení, která by hájila zájmy tamních Turků, jelikož se nejedná o autochtonní ani příliš početnou komunitu. Velice blízké vztahy jsou však budovány s bosňackou stranou SDA. A právě na základě těchto kontaktů bylo, podobně jako v Kosovu, přistoupeno k protigülenovskému zákroku, tj. uzavření jimi řízené univerzity Burch.

I v tomto případě lze tedy pozorovat velkou podobnost mezi tureckým vztahem k oběma zemím. BaH z podobných strategických důvodů potřebuje tureckou podporu a stejně jako Kosovo se snaží vyhovět tureckým zájmům navzdory tomu, že ani jedna ze zemí neuznává hnutí Fethullaha Gülena jako teroristickou organizaci. To však nebrání oběma proerdoğanovským politikům obou zemí, Bakiru Izetbegovićovi a Hashimu Thaçimu, aby je

tak nazývali. Nicméně lze opět říci, že zmiňované akce v BaH i Kosovu nejsou i přes souhlas místních představitelů v souladu s definovanou politikou neoosmanismu.

- **Do jaké míry se turecká komunita identifikuje s kosovským resp. bosenským státem?**

Podobná identifikace jako v mamušském případě Kosova je navzdory odlišné struktuře patrná i v BaH. Místní komunita je tvořena Turky, kteří v zemi nejsou dlouho přítomni, a proto u nich byla patrná plná sounáležitost s Tureckem. Shodně jako v Kosovu však i zde u bosenských informantů byla přítomna zmiňovaná neoosmanská vize, která spatřuje BaH velice spřízněnou s Tureckem. Tuto tendenci lze nejlépe deklarovat na informanty popisovaných situacích, při nichž byli někteří turečtí turisté překvapeni bosenskohercegovskou jazykovou realitou, tedy že se v zemi nedokázali domluvit turecky. Stejně jako v Kosovu byla místním Bosňákům informanty přisuzována zmiňovaná druhá identita, kterou by i ti, navzdory jejich objektivnějšímu vztahu k osmanské minulosti, pravděpodobně nepřijali. Výjimkou by opět bylo snad jen pár politiků z SDA v čele s Bakirem Izetbegovićem, který v osobě tureckého prezidenta na rozdíl od Thaçiho bratrského vztahu vidí nového islámského proroka (příloha 6).

O této tendenci přidávat místním jejich druhou identitu svědčí mimo jiné i činnost samotného tureckého státu. V kosovském případě se jednalo o turecké snahy o přepisování albánských učebnic, což by k tomuto cíli velice pomohlo. Nicméně o tom do velké míry svědčí i turecký důraz na rekonstrukci osmanských památek, měsit a podíl na vzdělávacím a kulturním poli obou zemí. Důležitým aspektem je též podpora výuky turečtiny v tureckých institucích, na univerzitách a v bosenském případě i jako volitelný předmět na některých středních školách. Všechny tyto turecké aktivity budují hlubší sounáležitost s Tureckem na neoosmanské bázi.

Odpověď na otázku je tedy podobná jako u mamušské části turecké komunity, a to že se místní Turci s bosenským státem příliš neidentifikují, nicméně k němu chovají pozitivní postoj na základě velice podobného každodenního života v Turecku, s čímž souvisí i jejich vnímání vzájemné hluboké spřízněnosti mezi oběma státy.

9. Závěr

V předchozí kapitole byly zodpovězeny výzkumné otázky, čímž byl naplněn výzkumný cíl této práce, tj. na základě terenního šetření mezi zástupci komunity byla zhodnocena turecká politika vůči Kosovu. Turecká menšina tedy cítí velkou spřízněnost se svým mateřským státem a mezi oběma aktéry probíhá čilá spolupráce, která však není nijak využívána pro politické cíle Turecka v této balkánské zemi. Příčinou této skutečnosti jsou téměř bezproblémové vztahy mezi oběma zeměmi a geopolitická podpora, které se Kosovu dostává ze strany Turecka. Podobné tendence byly i přes velikou rozdílnost obou komunit identifikovány v Bosně a Herecegovině, resp. v bosňácké části Federace BaH, jelikož i v této zemi jsou vzájemné politické vztahy příkladné a i ze strany tohoto nejpočetnějšího národa BaH je patrná velká potřeba silného garanta současného bosenského uspořádání.

Na základě vzájemné komparace lze tedy konstatovat, že Turecko vede vůči oběma zemím podobnou politiku, podporuje jejich státnost, vyzdvihuje vynikající politické i ekonomické vztahy a má na jejich území do určité míry volné ruce pro řešení vlastních vnitropolitických problémů. Se znalostí představené geopolitické orientace strategické hloubky, tzv. neoosmanismu lze tedy říci, že reálné působení země ve zkoumaných příkladech není v souladu s touto teorií, jelikož s balkánskými partnery není vždy jednáno rovnoprávně a ve vzájemný prospěch.

Nicméně i navzdory těmto shodám je však na místě opatrnost, jelikož se výsledky kvalitativního výzkumu nedají vztahovat na celé komunity ve zkoumaných lokalitách. Jedná se tedy pouze o sondu, která představuje náznak tendence k diskutovaným problémům v rámci obou tureckých komunit. Ze strany autora bylo vyvinuto maximální úsilí o nestrannost při vybírání těchto informantů i při následném vyhodnocování a analýze získaných dat. Se stejnou snahou bylo přistupováno i k vypracovávání celé práce, především pak o propojení teoretických a analytických částí, což se snad projevilo v dobré srozumitelnosti a provázanosti celé práce.

Jak již bylo několikrát poukázáno, téma tureckého vlivu a tureckých komunit nabízí mnoho dalších příležitostí pro další výzkum. Turecko se stává stále silnějším hráčem ve světové politice, čímž pochopitelně roste i význam jeho početné diaspory v jiných místech Evropy,

což vyvolává otázky ohledně míry spolupráce Turecka s těmito komunitami v EU i ostatních státech Eurasie. Nejedná se však pouze o ovlivňování vlastních tureckých komunit, jelikož neoosmanská doktrína je definována širěji. Turecké ambice směřují jak k etnicky spřízněným národům, tak především k muslimům celkově. Jak již bylo řečeno, Ahmet Davutoğlu vidí Turecko na základě historických konexí jako vůdčí zemi muslimského světa. Právě tuto tendenci lze spatřovat v současném klíčovém angažmá Turecka na Blízkém východě, ale i mimo něj. Nedávná válka v Náhorním Karabachu ukázala obrovské pouto s Ázerbájdžánem a stále viditelnější se stává i např. roustoucí spolupráce s Pákistánem. Ve věci Turecka a jeho geopolitické role se tedy nabízí nespočet dalších výzkumných cílů, které čekají na hlubší zpracování.

10. Seznam literatury

ADAMSON, B. F. (2018): Sending States and the Making of Intra-Diasporic Politics: Turkey and Its Diaspora(s). *International Migration Review*, 53, 1, 210-236.

ALTIN, M. E. (2020): Internalization through Localization: Gülen Inspired Schools. Dissertation, Educational Departments of the Heinrich Heine University of Düsseldorf, Düsseldorf.

ANAMALI, S. (2002): Historia e Popullit Shqiptar. Botimet Toena, Tiranë.

ANDERSON, B. (1991): Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Verso, London.

BECHEV, D. (2012): Turkey in the Balkans: Taking a Broader View. *Insight Turkey*, 14, 1, 131-146.

BERNARD, H. R. (2006): Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches. AltaMira Press, Walnut Creek.

BIDELEUX, R., JEFFRIES, I. (2007): A History of Eastern Europe: Crisis and Change. Routledge, Abingdon.

BLINKA, J. (2018): Turecká komunita v Sarajevu po roce 1995. Bakalářská práce, Katedra jihoslovanských a balkanistických studií FF UK, Praha.

COLE, J. (2011): Ethnic Groups in Europe: An Encyclopedia. ABC-CLIO, Santa Barbara.

ÇEVIK, S. B. (2018): The Rise and Fall of Turkish Soft Power. *Turkeyscope: Insights on Turkish Affairs*, 3, 3, 1-5.

DASKALOVSKI, Z., BIEBER, F. (2003): Understanding the War in Kosovo. Routledge, London.

DAVID, I., TOKTAMIŞ, K. F. (2015): 'Everywhere Taksim': Sowing the Seeds for a New Turkey at Gezi. Amsterdam University Press, Amsterdam.

DAVUTOĞLU, A. (2001): Strajetik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu. Küre Yayınları, İstanbul.

DAVUTOĞLU, A. (2008): Turkey's Foreign Policy Vision. *Insight Turkey*, 10, 1, 77-96.

DAVUTOĞLU, A. (2010): Turkish Vision of Regional and Global Order: Theoretical Background And Practical Implementation. *Political Reflection*, 1, 2, 36-49.

DEICHMANN, J. I. (2021): Foreign Direct Investment in the Successor States of Yugoslavia a Comparative Economic Geography 25 Years Later. Switzerland Springer, Cham.

DEMIRTAŞ, B. (2013): Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future. *Peceptions: Journal of International Affairs*, 18, 2, 163-184.

DEMIRTAŞ, B. (2019): Reconsidering Dilemmas of Turkey's Foreign Policy: The Case of the Balkans. *SÜDOSTEUROPA Mitteilungen*, 5, 6, 64-81.

GANGLOFF S. (2004): Turkish policy towards the conflict in Kosovo: the preeminence of national political interests. *Balkanologie: Revue d'études pluridisciplinaires*, 3, 1, 105-122.

GELLNER, E. (1993): *Národy a nacionalismus*. Poznání, Praha.

GERRING, J. (2004): What Is a Case Study and What Is It Good for?. *American Political Science Review*, 98, 2, 341-354.

GINGERAS, R. (2011): *Sorrowful Shores: Violence, Ethnicity, and the End of the Ottoman Empire 1912-1923*. Oxford University Press, Oxford.

GRIGORIADIS, I. N. (2010): The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy. Working Paper 8., Department of Political Science, Bilkent University, Ankara.

GRIGORIADIS, I. N. (2013): *Instilling Religion in Greek and Turkish Nationalism: A "Sacred Synthesis"*. Palgrave Pivot.

GULYAS, L., CSÜLLÖG, G. (2014): Ottoman Kosovo (1458 - 1913). *West Bohemian Historical Review*, 4, 1, 45-60.

HATAY, M., TZIARRAS, Z. (2019): *Kinship and Diasporas in Turkish Foreign Policy: Examples from Europe, the Middle East and the Eastern Mediterranean*. Oslo Peace Research Institute, Oslo.

HENDL, J. (2005): *Kvalitativní výzkum*. Portál, Praha.

HOSGÖR, E. (2011): *Islamic Capital/Anatolian Tigers: Past and Present*. Middle Eastern Studies, 47, 2, 343-360.

HROCH, M. (2009): *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a utváření moderních evropských národů*. Sociologické nakladatelství, Praha.

ISENI, B. (2009): *National Identity, Islam and Politics in the Balkan*. Akademie der Diözese Rottenburg Stuttgart, Stuttgart-Hohenheim.

IVANEL, B. (2016): Puppets States: A Growing Trend of Covert Occupation. *Yearbook of international humanitarian law*, 18, 43-65.

JURA, C. (2013): Kosovo - History and Actuality. *Agora International Journal of Juridical Sciences*, 7, 3, 78-84.

KALIN, I. (2016): After the Coup Attempt, Turkey's Success Story Continues. *Insight Turkey*, 18, 3, 11-17.

KIPRED (2014): Kosovo in Regional Context: Bilateral Political Relations. Policy Paper 3, 14. Kosovar Institute for Policy Research and Development, Prishtina.

KOSOVO AGENCY OF STATISTICS (2011): Population by Gender, Ethnicity at Settlement Level. Kosovo Agency of Statistics, Prishtina.

KOSOVO REPUBLIC (2008): Constitution of the Republic of Kosovo. National government publication, Prishtina.

KREISER, K., NEUMANN, CH. K. (2010): Dějiny Turecka. Lidové noviny, Praha.

KUREJSH, Z. (2002): Position of the Turkish national community in Kosovo-Metohia since Rambouillet and Paris talks, and KFOR and UNMIK arrival in that South Serbia's region. Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA, 51, 75-78.

LIMAJ, D. (2021): Foreign Direct Investments and Attracting Policies to be Undertaken by the Government. The Case of Kosovo. Journal of Educational and Social Research, 11, 1, 32-40.

MADHI, G. (2021): "Our brother Erdogan" – From official to personal relations of political leaders of Albania and Kosovo with the Turkish President. Prague Security Studies Institute, Praha.

MITROVIĆ M. (2014): Turkish Foreign Policy towards the Balkans: The influence of traditional determinants on Davutoğlu's conception of Turkey - Balkan Relations. GeT MA Working Paper 10. Department of Social Sciences, Humboldt-Universität, Berlin.

MURINSON, A. (2006): The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy. Middle Eastern Studies, 42, 6, 945-964.

MURINSON, A. (2012): Turkish Foreign Policy in the Twenty-First Century. Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Ramat Gan.

NYE, J. S. (2004): Soft Power: the Means to Success in World Politics. Public Affairs, New York.

OBSE (2010): From Pilot Municipal Units to Fully Fledged Municipalities: First Year Review. Organization for Security and Co-operation in Europe, Field assessment report.

OBSE (2010): Profili zajednica na Kosovu. Organization for Security and Co-operation in Europe.

OBSE (2018): Compendium of all Municipal Profiles. Organization for Security and Co-operation in Europe.

OBSE (2021): Izveštaj o proceni prava zajednica 5. izdanje. Organization for Security and Co-operation in Europe.

ÖKTEM, K. (2014): Turkey's New Diaspora Policy the Challenge of Inclusivity, Outreach and Capacity. Istanbul Policy Center, Istanbul.

PELIKÁN, J., CHROBÁK, T., RYCHLÍK, J. (2016): Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha.

PETROVIĆ, Ž.; REJLIĆ, D. (2011): Turkish Interests and Involvement in the Western Balkans: A Score-Card. *Insight Turkey*, 13, 3, 159-172.

RÜMA, I. (2010): Turkish Foreign Policy Towards the Balkans: New Activism, Neo-Ottomanism. *Turkish Policy Quarterly*, 9, 4, 133-140.

SILVERMAN, D. (2021): Qualitative Research. SAGE, Los Angeles.

SMITH, A. D. (1991): National Identity. Reno: University of Nevada Press.

SOMUN, H. (2011): Turkish Foreign Policy in the Balkans and “Neo-Ottomanism”: A Personal Account. *Insight Turkey*, 13, 3, 33-41.

ŠESTÁK, M. (2009): Dějiny jihoslovanských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.

TABAK, H. 2015. Turkey, Domestic Norms, and Outside Turks : Kosovar Turks' Quandary with Post-Kemalist Norms. Dissertation, Global Development Institute of The University of Manchester, Manchester.

TANAŠKOVIĆ, D. (2010): Neoosmanizam, Povratak Turske na Balkan. JP Službeni glasnik, Beograd.

TİKA (2016): Balkans and Eastern Europe, Projects and Activities. Turkish Cooperation and Coordination Agency.

VRAČIĆ, A. (2016): Turkey's Role in the Western Balkans. Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin.

YAVUZ, H. M. (2009): Secularism and Muslim Democracy in Turkey. Cambridge University Press, Cambridge.

YAVUZ, H. M. (2016): Social and Intellectual Origins of Neo-Ottomanism: Searching for a Post-National Vision. *Die Welt des Islams*, 56, 3-4, 438-465.

ŽEŇKA, J., KOFROŇ, J. (2012): Metodologie výzkumu v sociální geografii - případové studie. Ostravská univerzita, Ostrava.

Internetové zdroje:

AA (2010): Turkish Prime Minister To Visit Kosovo. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/en/archive/turkish-prime-minister-to-visit-kosovo/420990> (13. 11. 2021).

AA (2018): Kosovo president hails relations with Turkey. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/en/europe/kosovo-president-hails-relations-with-turkey/1200913> (13. 11. 2021).

AL JAZEERA (2019): Istanbul's new mayor: Nobody can ignore 'the will of the people'. Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2019/6/27/istanbuls-new-mayor-nobody-can-ignore-the-will-of-the-people> (3. 11. 2021).

BBC (2019): Kosovo PM Haradinaj resigns over war crimes summons. BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-49047355> (25. 10. 2021).

BBC (2020): Kosovo President Thaci faces war crimes indictment. BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-53169808> (25. 10. 2021).

BUYUK, H. F. (2021): Turkey Triples Budget for Foundation Established to Rival Gulenist Schools. Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2021/02/05/turkey-triples-budget-for-foundation-established-to-rival-gulenist-schools/> (15. 11. 2021).

BYTYCI, F. (2018): Six Turks arrested in Kosovo over Gulen links extradited to Turkey: Anadolu. Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-security-kosovo-idUSKBN1H51JL> (10. 11. 2021).

CUMHURİYET (2020): Kosova'da "Yenilikçi Türk Hareket Partisi" adıyla yeni bir siyasi parti kuruldu. Cumhuriyet, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kosovada-yenilikci-turk-hareket-partisi-adiyla-yeni-bir-siyasi-parti-kuruldu-1768570> (13. 11. 2021).

ÇOLLAKU, P. (2010): 'New Chapter in Kosovo-Turkey Relations Needed'. Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2010/11/04/kosovo-turkey-historic-ties/> (13. 11. 2021).

CROSBY, A. (2018): Scandal Over Turkish Deportees Unveils Rift Between Kosovo's President, Premier. Svobodná Evropa, <https://www.rferl.org/a/kosovo-turkish-deportations-unveils-rift-between-thaci-haradinaj/29145726.html> (12. 11. 2021).

DAILY SABAH (2013): FM Davutoğlu: Why are we referred to as neo-Ottomans?. Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/turkey/2013/03/04/fm-davutoglu-why-are-we-referred-to-as-neoottomans> (23. 9. 2021).

DİYANET (2021): Kosova Camii, <https://tdv.org/tr-TR/proje/kosova-camii/> (5. 11. 2021).

EC (2015): ZPRÁVA KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU A RADĚ, Třetí zpráva o pokroku Kosova* při plnění požadavků stanovených v plánu uvolnění vízového režimu, [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2015\)906&lang=cs](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2015)906&lang=cs) (28. 10. 2021).

EKİNCİ, I. (2013): Kosova'nın altyapısını Türk şirketleri kuruyor. Dünya, <https://www.dunya.com/gundem/kosova039nin-altyapisini-turk-sirketleri-kuruyor-haberi-197914> (16. 11. 2021).

GUARDIAN (2017): Erdoğan clinches victory in Turkish constitutional referendum. The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/16/erdogan-claims-victory-in-turkish-constitutional-referendum> (27. 10. 2021).

HARPER, J. (2018): Turkey's economic woes power Balkan reboot. Deutsche Welle, <https://www.dw.com/en/turkeys-economic-woes-power-balkan-reboot/a-45561659> (20. 10. 2021).

KDTP (2021): KDTP Hakkında, https://www.kdtp.org/parti/kdtp_hakkinda/ (1. 11. 2021).

KOSOVAHABER (2017): Mahir Yağcılar'dan Cumhurbaşkanı Erdoğan'a Kutlama. KosovaHaber, <https://www.kosovahaber.net/?page=2,9,39515> (17. 11. 2021).

KOSOVAHABER (2018): Taçi Erdoğan'ı Kutladı, İşbirliği Devamını Bekliyor. KosovaHaber, <https://www.kosovahaber.net/?page=2,9,46402> (26. 11. 2021).

LjUBAS, Z., KAMBER, A. (2019): Zapadni Balkan - region koji ostaje bez mladih. Deutsche Welle, <https://www.dw.com/sr/zapadni-balkan-region-koji-ostaje-bez-mladih/a-49118614> (22. 10. 2021).

MARTINOVIĆ, I. (2021): Erdoan preko Kosova testira odnos Srbije i Turske. RadioFreeEurope/RadioLiberty, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-turska-kosovo-erdogan/31372270.html> (2. 11. 2021).

MFA (2021): Relations between Turkey and Kosovo, https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-kosovo_.en.mfa (2. 11. 2021).

MFA (2018): Türkiye – Kosova İlişkileri, 21. 3. 2018, <http://pristine.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/341735> (2. 11. 2021).

MFA (2021): IV. Turkey's International Security Initiatives and Contributions to NATO and EU Operations, https://www.mfa.gov.tr/iv_-european-security-and-defence-identity_policy-_esdi_p_.en.mfa (2. 11. 2021).

N1 (2018): "Bog Bošnjacima poslao Aliju Izetbegovića, Turcima Erdogana". N1, <https://ba.n1info.com/vijesti/a261530-andquotbog-bosnjacima-poslao-aliju-izetbegovica-turcima-erdoganaandquot/> (26. 11. 2021).

RAIČEVIĆ, D. (2021): Nezaposlenost mladih na Zapadnom Balkanu duplo veća od EU prosjeka. RadioFreeEurope/RadioLiberty, <https://www.slobodnaevropa.org/a/nezaposlenost-mladi-zapadni-balkan/31284546.html> (27. 11. 2021).

RAXHIMI, A. (2011): Davutoglu: 'I'm Not a Neo-Ottoman'. Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2011/04/26/davutoglu-i-m-not-a-neo-ottoman/> (23. 9. 2021).

SANDERSON, S. (2018): From ally to scapegoat: Fethullah Gulen, the man behind the myth. Deutsche Welle, <https://www.dw.com/en/from-ally-to-scapegoat-fethullah-gulen-the-man-behind-the-myth/a-37055485> (14. 11. 2021).

SVOBODNÁ EVROPA (2014): Serbia Claims Sierra Leone Is Latest Country To Rescind Kosovo Recognition. RadioFreeEurope/RadioLiberty, <https://www.rferl.org/a/serbia-claims-sierra-leone-is-latest-country-to-rescind-kosovo-recognition/30466817.html> (2. 11. 2021).

SVOBODNÁ EVROPA (2018): Rating US Leadership around the World. RadioFreeEurope/RadioLiberty, <https://www.rferl.org/a/rating-us-leadership-around-the-world/28989884.html> (26. 11. 2021).

SVOBODNÁ EVROPA (2019): Journalists Detained In 2019. RadioFreeEurope/RadioLiberty, <https://www.rferl.org/a/journalists-detained-in-2019/30319922.html> (26. 11. 2021).

SVOBODNÁ EVROPA (2021): How Democratic Is Your Country?. RadioFreeEurope/RadioLiberty, <https://www.rferl.org/a/how-democratic-is-your-country/31092141.html> (26. 11. 2021).

TIKA (2021): TİKA Strengthens the Ties of Friendship Between Turkey and Kosovo Through Hundreds of Projects, https://www.tika.gov.tr/en/news/tika_strengthens_the_ties_of_friendship_between_turkey_and_kosovo_through_hundreds_of_projects-64043 (4. 11. 2021).

TMV (2021): Türkiye Maarif Vakfı, <https://www.turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12> (4. 11. 2021).

TOKSABAY, E., ERKOYUN, E. (2021): Turkish inflation soars above 21% in challenge to Erdogan. Reuters, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkish-inflation-jumps-3-year-high-amid-lira-plunge-2021-12-03/> (8. 12. 2021).

TÜRKİYE GAZETESİ (2017): Cumhurbaşkanı Erdoğan: "İstanbul'da Teklersek, Türkiye'de Tökezleriz". Türkiye Gazetesi, https://www.youtube.com/watch?v=iou0VpZwyf8&ab_channel=T%C3%BCrkiyeGazetesi (5. 11. 2021).

WIKIMEDIA (2011): Linguistic structure of Kosovo. Wikimedia, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c0/Kosovo-2011-Language.GIF> (8. 12. 2021).

YEE (2021): Yunus Emre Institute, <https://www.yee.org.tr/en/corporate/yunus-emre-institute> (4. 11. 2021).

ZOGIANI, N. (2018): Kosovo Has Forgiven Turkey's Interference Too Easily. Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2018/07/23/kosovo-has-forgiven-turkey-s-interference-too-easily-07-19-2018/> (14. 11. 2021).

Datové zdroje:

EDURANK (2021): Recep Tayyip Erdogan University: Statistics, <https://edurank.org/uni/recep-tayyip-erdogan-university/> (10. 11. 2021).

HENLEY PASSPORT INDEX (2021): The Henley Passport Index, <https://www.henleyglobal.com/passport-index> (2. 11. 2021).

KOSOVO AGENCY OF STATISTICS (2021): International Trade Statistics in Goods, 2019, <https://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/international-trade-statistics-in-goods-2019> (11. 11. 2021).

NATO (2021): Contributing Nations, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/welcome-to-kfor/contributing-nations> (15. 11. 2021).

OECD (2019): Development in Kosovo, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c3aef350-en/index.html?itemId=/content/component/c3aef350-en> (20. 10. 2021).

TRADINGECONOMICS (2021): Kosovo Unemployment Rate, <https://tradingeconomics.com/kosovo/unemployment-rate> (20. 10. 2021).

WITS (2019): Turkey Trade Balance, Exports, Imports by Country 2019, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/TUR/Year/LTST/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country> (10. 11. 2021).

Přílohy

1. Návštěva tureckého premiéra v Kosovu, Mamuša 2010

Zdroj: AA (2010): „TURKISH PRIME MINISTER TO VISIT KOSOVO“. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/en/archive/turkish-prime-minister-to-visit-kosovo/420990> (13. 11. 2021).

2. Zdravotní záchranná služba, Mamuša

Zdroj: OBSE (2010): *Profili zajednica na Kosovu*. Organization for Security and Co-operation in Europe.

3. Volební plakát, Mamuša

Zdroj: Facebook KDTP

4. Sjezd KDTP, Prizren

Zdroj: Facebook KDTP

5. „Bratři“ – Hashim Thaçi a R. T. Erdoğan

Zdroj: KOSOVAHABER (2018): „Thaçi Erdoğan'ı Kutladı, İşbirliği Devamını Bekliyor“. KosovaHaber, <https://www.kosovahaber.net/?page=2,9,46402> (26. 11. 2021).

6. Bakir Izetbegović a R. T. Erdoğan v kampani za přijetí prezidentského systému, zde byl mimo jiné turecký prezident nazván „božím prorokem“, Sarajevo 2017

Zdroj: N1 (2018): „Bog Bošnjacima poslao Aliju Izetbegovića, Turcima Erdogana“, N1, <https://ba.n1info.com/vijesti/a261530-andquotbog-bosnjacima-poslao-aliju-izetbegovica-turcima-erdoganaandquot/> (26. 11. 2021).

7. Facebookový status jednoho z mamušských informantů („Turecko vyhraje! Všichni sdílejme, prosím.“)

Zdroj: osobní Facebook účet (anonymizováno)

8. Mamušské zemědělské plantáže

Zdroj: vlastní výzkum autora

9. Trojjazyčné nápisy v ulicích Prizrenu

Zdroj: vlastní výzkum autora

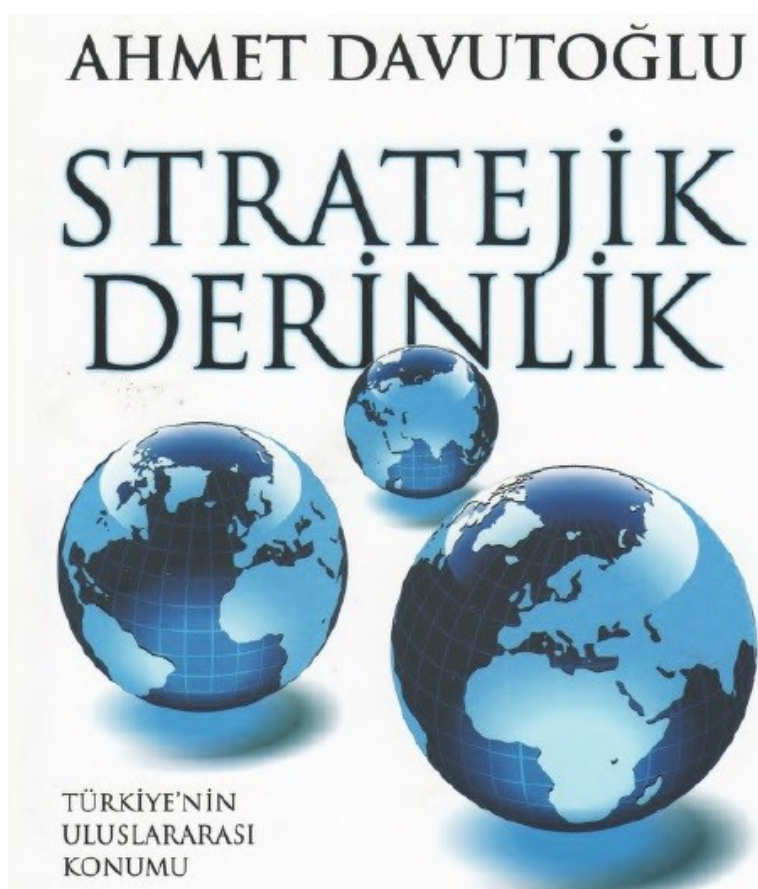
Zdroj: vlastní výzkum autora

10. Katedra turkologie, Priština

Zdroj: vlastní výzkum autora

11. Přelomová kniha Ahmeta Davutoğlu – *Strategická hloubka*

Zdroj: DAVUTOĞLU, A. (2001): Strajetik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu. Küre Yayınları, İstanbul.

12. Panoráma Prizrenu a Tureckem zrekonstruovaná Sinan-pašova mešita

Zdroj: vlastní výzkum autora

Zdroj: vlastní výzkum autora

13. Tureckem vybudovaná škola, Mamuša

Zdroj: vlastní výzkum autora

14. Odkazy na Turecko v kosovských ulicích, Prizren

Zdroj: vlastní výzkum autora

15. Tureckem zrekonstruovaná hrobka sultána Murada na Kosově Poli

Zdroj: vlastní výzkum autora

Zdroj: vlastní výzkum autora

16. „Turečtina je po celém světě“, časopis Institutu Yunuse Emreho

Zdroj: vlastní výzkum autora

17. Uhlerná elektrárna vlastněná tureckou společností, Obilić

Zdroj: vlastní výzkum autora